

१८८५

लघुकौमुदी

हें पुस्तक.

नारो आपाजी गोडबोले

यांनीं

तयार केलेतें

त्यांचे

वृत्तप्रसारक छापखान्यांत छापिले.

पुणें पेठ सदाशिव

किंमत ६१२ आणे.

४२६१६

॥ श्रीः ॥

लघुकौमुदी

व्याकरण

प्रारंभः

हे पुस्तक

नारो आपाजी गोडबोले

यांचे

७२६१६

चतुप्रसारक छापखान्यांत छापिलें

पुणें पेरसदाशिव

सन १८८५

किंमत ॥॥॥ रु.

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

अथ लघु कौमुदी व्याकरणम् प्रारभ्यते.

नत्वासरस्वतीं देवीं शुद्धाहुण्याद्गुरोम्यहम् पाणिनीयप्रवेशा
य लघुसिद्धान्तकौमुदीम् संज्ञा अ इ उ ण् ऋ लृ क् ए ओ ङ् ऐ
औ च् ह य व र ढ् ल ण् भ म ङ ण च म् झ भ ञ् घ ट ध ष् ज ब ग ङ द श् स् ख
फ छ ठ थ च ट त व् क प य् श ष स र् ह ल् इति माहेश्वराणि सूत्रा-
णि अणादिसंज्ञार्थानि एषामंत्या इतः हकारादिष्वकार उच्चार-
णार्थः लण्मध्ये त्विसंज्ञकः हलंत्यम् १।३।३ उपदेशोऽनृत्यंहलि
त्स्यात् उपदेश आद्योच्चारणम् सूत्रेष्व दृष्टं पदं सूत्रान्तरादनुवर्त-
नीयं सर्वत्र अदर्शनं लोपः १।१।६० प्रसक्तस्या दर्शनं लोप संज्ञं स्य
त् तस्य लोपः १।३।९ तस्ये तो लोपः स्यात् णादयो णाद्यर्थः अ-
दिरन् त्येन सहेता १।१।७१ अनृत्ये नेना सहित आदिर्मध्यगा-
नां स्वरस्य च संज्ञा स्यात् तथा ऽ णिति अ इ उ वर्णानां संज्ञा एच
मच् हल् अलित्यादयः ऊकालो ऽ इत्स्वदीर्घप्लुतः १।२।२७
उश्च ऊश्च ईश्च वः वाङ्मूल इव कालो यस्य सो ऽ च क्रमात् -ह्रस्व
दीर्घप्लुत संज्ञः स्यात् सप्रत्येकमुदात्तादिभेदेन त्रिधा उच्चै रु-
दात्तः १।२।२९ नीचैरनुदात्तः १।२।३० समाहारः स्वरितः १।२।-
३१ मनवविधो ऽपि प्रत्येकमनुनासिका ननुनासिक त्वाभ्यां द्वि-
धा मुखनासिका वचनो ऽनुनासिकः १।१।८ मुखसहित नासि-
कयोच्चार्यमाणो वर्णो ऽनुनासिकसंज्ञः स्यात् तदित्यम् अ इ उ
क् ए षाम् वर्णानाम् प्रत्येकमष्टादशभेदाः लृवर्णस्य द्वादशत-
स्य दीर्घा भावात् एचामपि द्वादश तेषां -ह्रस्वाभावात् तुल्या-
स्य प्रयत्नं सवर्णम् १।१।९ ताल्वादिस्थानमाभ्यन्तर प्रय-

त्वश्चोत्थेतत् द्वयं यस्य येन तुल्यन्तन्मिथः सवर्णं संज्ञं स्या-
 त् ऋलृवर्णयोर्मिथः स्सावर्ण्यं वाच्यम् अकुहविसर्जनीया-
 नां कण्ठः इचुयशानांतालुः ऋदुरषाणाम् मूर्द्धा लृतुलसानान्
 दन्ताः उपूपध्मानीयानामोष्ठौ, अमडणनानां नासिका च ए-
 दौतोः कण्ठतालु ओदौतोः कण्ठोष्ठम् वकारस्य दन्तोष्-
 म् जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलम् नासिकाऽनुस्वारस्य यत्नो
 द्विधा आभ्यन्तरो बाह्यश्च आद्यः पञ्चधा स्पृष्टेषत् स्पृष्टेषद्वि-
 द्दन्तविद्युतसंघतभेदात् तत्र स्पृष्टम् प्रयतनं स्पर्शानाम् ईषत्स्पृ-
 ष्टमन्तस्थानाम् ईषद्विद्युतमूष्माणाम् विद्युतं स्वराणाम् ऋस्व-
 स्यावर्णस्य प्रयोगे संघतं प्रक्रियादशायान्तु विद्युतमेव बाह्य-
 स्त्वेकादशधा विवारस्संवारश्श्वासो नादो घोषोऽघोषोऽत्यप्रा-
 णो महाप्राण उदात्तोऽनुदात्तः स्वरितश्चेति स्वरो विवाराश्श्वासा
 घोषाश्च वर्गाणां प्रथमं तृतीयपञ्चमायणश्चात्यप्राणाः
 वर्गाणां द्वितीयचतुर्थौ शलश्च महाप्राणाः कादयो मावसानाः स्पर्-
 शाः यणोऽन्तस्थाः शल ऊष्माणः अचः स्वराः ५ क ५ ख इति
 करवाभ्याम् प्रागर्द्धविसर्गसदृशो जिह्वामूलीयः ५ प ५ फ इति
 पफाभ्याम् प्रागर्द्धविसर्गसदृश उपध्मानीयः अं अः इत्यचः प-
 रावनुस्वारविसर्गौ अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः १।१।६९ अवि-
 धीयमानोऽणुदिच्चसवर्णसंज्ञः स्यात् अत्रैवाण् परेण णकारेण
 कुचुदुनुपु एते उदिनः तदेवमदित्यष्टादशानां संज्ञा तथेकारोका-
 रौ ऋकारस्त्रिंशतः एवं लृकारोऽपि एचोद्वादशानाम् अनुनासि-
 का ननुनासिकभेदेन यबलाद्विधा तेनाऽननुनासिकास्ते द्वयोर्द्व-
 योस्संज्ञा परस्संनिकर्षस्संहिता १।१।१०९ वर्णानामतिशयित-
 स्सन्निधिस्संहिता संज्ञः स्यात् हलोनन्तरास्संयोगः १।१।७-
 अज्झिरव्यवहिता हलस्संयोगसंज्ञास्स्युः कृत्तिडन्तम्पदम् १।४।
 १४ कृबन्तंतिडः न्तञ्च पदसंज्ञं स्यात् इति संज्ञाप्रकरणम् इको-

यणचि ६।१।७७ इकस्थानेयण स्यादचिसंहितायां विषये सुधी-
 उपास्य इति स्थिते तस्मिन्निनिनिर्दिष्टे पूर्वस्य १।१।६६ सप्तमीनि-
 र्देशेन विधीयमानङ्कार्यवर्णान्तरेणाव्यवहितस्य पूर्वस्य बोध्यम्
 स्थानेऽन्तरतमः १।१।५० प्रसंगे सति सदृशतम आदेशस्यात्स-
 धुय उपास्य इति जाते अनचि च ८।४।४७ अचः परस्य यरो द्वे वा-
 रेतो नत्वचि झलाञ्जशरझशि ८।४।५३ स्पष्टम् इति धकारस्य दका-
 रः संयोगान्तस्य लोपः ८।२।२३ संयोगान्तं यत्पदन्तदन्तस्य लो-
 पः स्यात् अलोऽन्त्यस्य १।१।५२ षष्ठीनिर्दिष्टोऽन्त्यस्यादेशः स्यात्
 इति प्राप्ते यणः प्रतिषेधो वाच्यः सुद्धापास्यः मध्यरिः धात्रंशः ला-
 कृतिः एचोऽयवायावः ६।१।७ ८ एचः क्रमादय् अच् आय् आव्-
 एतेस्युरचि यथासंख्यमुनदेशस्समानाम् १।३।१० समसम्बधी-
 विधियथासंख्यं स्यात् हरये विष्ठावे नायकः पावकः वान्तोयिप्रत्य-
 ये ६।१।७९ यकारादौ प्रत्यये परे औदौतोर वा वौ स्तः गव्यम् नाव्य-
 म् अध्वपरिमाणे च गव्यूनिः अदेङ्गुणः १।१।२ अत् एङ् च गुणसंज्ञ-
 स्यात् तपरस्तत्कालस्य १।१।७० तः परोयस्मात्सचतात्परश्चो-
 च्चार्यमाणः समकालस्यैव संज्ञा स्यात् एकः पूर्वपरयोरित्यधि-
 कृत्य आहुणः ६।१।८७ अवर्णादचि परे पूर्वपरयोरेको गुणादेश-
 स्यात् उपेद्रः गङ्गोदकम् उपदेशे जनु नासिक इत् १।३।२ उपदेशोऽ-
 नुनासिकोऽजित्संज्ञस्स्यात् प्रतिज्ञाऽनुनासिक्याः पाणिनीयाः
 लण् सूत्रस्था वर्णेन सहोच्चार्यमाणो रेफोरलयोस्संज्ञा उरण् रप-
 रः १।१।५१ ॥ ऋ इति त्रिंशतस्संज्ञे त्युक्तन्तस्थाने चोऽण् सरपरस्स-
 न्नैव प्रवर्तते कृष्णार्द्धिः तवल्कारः लोपः शाकल्यस्य ८।३।१९ अ-
 वर्णपूर्वयोः प्रदान्तयोर्ध्वयोर्वालोपोऽशिपरे पूर्वत्रासिद्धम् ८।
 ३।१ सपादसमाध्यायी म्प्रतित्रिपाद्यसिद्धात्रिपाद्यामपि पूर्वप्रतिप-
 रंशास्त्वमसिद्धम् हरदह हरयिह विष्ठादह विष्ठाविह वृद्धिरादे-
 च् १।१।१ आदेशश्च वृद्धिसंज्ञस्स्यात् वृद्धिरेचि ६।१।८८ आदेशि परे-

रुद्धिरेकादशः स्यात् गुणापवादः कृष्णोक्तम् गङ्गोघः देवैश्वर्य-
 म् कृष्णोक्तम् एत्येधत्तुत्सु ६।१।८९ अवर्णादेजाद्योरेत्ये-
 धत्योस्तुतिच परेरुद्धिरेकादेशस्स्यात् उपैति उपेधने प्रष्टोहः ए-
 जाद्योः किम् उपेतः माभवान् प्रेदिधत् अस्मादूहिन्यामुपसंख्या-
 नम् अक्षोहिणीसेना प्रादूहोदोदयेष्वेष्वेषु प्रौहः प्रौदः प्रौदिः -
 प्रैषः प्रैष्यः ऋतेचतृतीयासमासे सखेनऋतः सखार्तः तृतीये-
 तिकिम् परमर्तः प्रवत्सतरकम् बलवसनार्णदशानामृणे प्रार्णम्
 वत्सतरार्णम् इत्यादि उपसर्गाः क्रियायोगे १।४।५९ प्रादयः क्रि-
 या योगे उपसर्गसंज्ञास्स्युः प्रपरा अपसम् अनु अव निसू निर्-
 दुस् दुर् वि आङ् नि अधि अपि अतिस्तु उत् अभि प्रति परि उ-
 प एते प्रादयः भूवादयो धातवः १।३।१ क्रियावाचिनो भवादयो
 धातु संज्ञाः स्युः उपसर्गादिति धातौ ६।१।९१ अवर्णा तादुपस-
 र्गादकारादौ धातौ परेरुद्धिरेकादेशस्स्यात् प्रार्छति एङि पररूपम्
 ६।१।९४ आदुपसर्गादिङ्गदौ धातौ पररूपमेकादेशस्स्यात् प्रेजते
 उपोषति अचोऽन्त्यादिति १।१।६४ अचाम् मध्येयोऽन्त्यः स
 आदिर्ह्यस्य तद्विसंज्ञं स्यात् शकन्त्वा दिषु पररूपम् वाच्यम्
 तच्चेदेः शकन्त्युः कर्कन्त्युः मनीषा आकृतिगणोऽयम् मार्चण्डः
 ओमाङ्गेश्च ६।१।९५ ओमि आङि चात्परे पररूपमेकादेशस्स्या-
 त् शिवायोन्नमः शिवेहि अकस्सवर्णे दीर्घः ६।१।१०१ अकस्स-
 वर्णेऽचि परे पूर्वपरयोर्दीर्घ एकादेशस्स्यात् दैत्यारिः श्रीशः वि-
 ष्णुदयः होतृकारः एङः पदान्तादति ६।१।१०९ पदान्तादेङो-
 ति परे पररूपमेकादेशस्स्यात् हरेऽवविष्णोऽव सर्वत्र विभा-
 षागोः ६।१।१२२ लोके वेदे चैङ् न तस्य गौरतिवा प्रकृतिभावः प-
 दान्ते गो अग्रम् गोऽग्रम् एङ् न तस्य किम् चित्रग्वग्रम् पदान्ते
 किम् गोः अनेकाल् शित्सर्घस्य १।१।५५ इति प्राप्ते डिच् १।१।५३

दि. दने कालष्यन्त्यस्यैव स्यात् अवङ्. स्फोरायनस्य ६।१।१२३
 पदान्ते एङ्. न्तस्य गोरवङ्. वाऽचि गोप्रम् गवाग्रम् पदान्ते वि
 म् गविन्द्रे च ६।१।१२४ गोरवङ्. स्यादिन्द्रे गर्वेन्द्रदूराद्धन्ते च ८
 ।२।८४ दूरात् सम्बोधने वाक्यस्य देः प्लुतो वा प्लुतं प्रगृह्या औचि-
 नित्यम् ६।१।१२५ एतेचि नित्यम् प्रकृत्याः स्युः आगच्छ कृष्णा-
 ३ अत्र गौश्चरति ईदूदे द्विवचनम् प्रगृह्यम् १।१।११ ईदूदे दन्तं हि
 वचनम् प्रगृह्यम् स्यात् हरी एतौ विष्णू इमो गङ्गे. अमू अदसो
 मात् १।१।१२ अस्मात् परावीदूतौ प्रगृह्यौ स्तः अमी ईशाः राम
 कृष्णावमू आसाने मात्किम् अमुकेऽत्र चादयोऽसत्वे १।४।५५
 अद्रव्यार्थाश्चादयो निपाताः स्युः प्रादयः १।४।५८ एतेऽपि तथा
 निपात एकाजनाङ्. १।१।१४ एकाज् निपात आङ्. वर्ज्यः प्रगृह्यः
 इन्द्रः उउमेशः वाक्य स्मरणयो रङिन्त् आएवन्मुमन्यसे आएव-
 ङ्कितं तन् अन्यत्रङिन्त् ईषदुष्णाम् ओष्णाम् ओत् १।१।१५ ओद-
 न्तो निपातः प्रगृह्यः अहो ईशाः सम्बुद्धौ शाकल्यस्येतावन्नापे
 १।१।१६ सम्बुद्धिनिमित्तक ओकारो वा प्रगृह्योऽवैदिके इतो पं
 विष्णो इति विष्णा इति विष्णाविनि मय उजो वो वा ८।३।३३ मय
 परस्य उजो वो वा अचि किम्बुक्तम् किमु उक्तम् इकोऽसवर्णेशाकल
 स्यह्रस्वश्च ६।१।१७ पदान्ता इको ह्रस्वा वा स्युरसवर्णेऽचिह्रस्
 विधिसामर्थ्यान्नस्वरसंधिः चक्रि अत्रचत्रयत्र पदान्ता इति नि
 म् अचोरहाभ्यान् ह् ८।४।४६ अचः पराभ्यां रेफहकाराभ्या
 म्परस्य यरो ह् वास्तः गौर्द्यौ नसमासे वाप्यश्चः ऋत्यकः ६।१।१
 ऋतिपरे पदान्ता अकः प्राग्वत् ब्रह्म ऋषिः ब्रह्मर्षिः पदान्त
 किम् आर्लुत् इति स्वरसन्धिः स्तोश्चु नाश्चुः ८।४।४० सकारत
 वर्गयोः शकारच वर्गाभ्यां योगे शकारच वर्गौ स्तः रामश्शोने रा
 मश्चिनोति सच्चित् शार्ङ्गि. ज्ञयशात् ८।४।४४ शात्परस्योत्त
 न्विश्वः प्रश्नः घुनाघुः ८।४।४१ स्तोः घुनायोगे घुः रामष्षष्ट

रामष्टीकते पेष्टा तट्टीका चक्रिण्दौकसे नपदान् ताट्टोरनाम् ८
 १४।४२ पदान् ताट्टवर्गात्परस्याऽनामः स्तोष्टुर्नस्यान् षट्सन्तः
 षट्तेपदान्ताल्किम् ईदृदोः किम् सर्पिष्टमम् अनाम्नवतिन-
 गरीणामिति वाच्यम् षण्णाम् षण्णवतिः षण्णगर्ह्यः तोः षि
 ८।४।४३ नष्टत्वम् सन्धश्चः झलाञ्जशोन्ते ८।२।२९ पदान्-
 ते झलाञ्जशैः स्युः वागीशः यरोऽनुनासिकेऽनुनासिकोवा-
 ८।४।४५ यरः पदान् तस्यानुनासिकेपरेऽनुनासिकोवास्यान्
 एतन्मुरारिः एतद्मुरारिः प्रत्ययेभाषाद्यान्नित्यम् तन्मात्रम्-
 चिन्मयम् तोर्लि ८।४।६० परसवर्णः तल्लयः विह्वल्लिखतिन-
 स्यानुनासिकोलः उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य ८।४।६१ उदः पर-
 योः स्थास्तम्भोः पूर्वसवर्णः तस्मादित्युत्तरस्य १।१।६७ प
 ञ्चमीनिर्देशेन क्रियमाणङ्कार्यम्बवर्णान्तरेणाव्यवहितस्य
 परस्य ज्ञेयम् आदेः परस्य १।१।५४ परस्य यद्विहितन्तत्तस्या
 देर्बोध्यम् इतिसस्यथः झरोझरिसवर्णे ८।४।६५ हलः पर-
 स्य झरोवालोपस्सवर्णे झरिखरिच ८।४।५५ खरिझलाञ्ज-
 रः स्युः इत्युदोदस्यतः उत्थानम् उत्तम् भनम् झयोहोऽन्यतर-
 स्याम् ८।४।६२ झयः परस्य हस्यवा पूर्वसवर्णः नादस्य घोषस्य
 संघारस्य महाप्राणस्य तादृशोवर्गचतुर्थः वाग् घरिः वाग्हरिः
 शश्छोदि ८।४।६३ झयः परस्य शस्यछोवाऽदि तद्दशिव इत्यत्र-
 दस्यनुत्वेन जकारे कृते खरिचेति जकारस्य चकारः तच्छिवः
 तच्चशिवः छत्वममीति वाच्यम् तच्छोकेन मोऽनुस्वारः ८।३।
 २३ मान् तस्य पदस्यानुस्वारो हलि हरि वन्दे नश्चापदान् तस्य
 झलि ८।३।२४ नस्यमस्य चापदान् तस्य झल्यनुस्वारः यशां-
 सि आक्रंस्यते अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ८।४।५८ शान्
 तः वा पदान् तस्य ८।४।५९ लङ्करोषि लङ्करोषि मोराजिस-
 मः कौ ८।३।२५ क्विबन् ते राजतौ परे समोमस्यमएवस्या-

न् सस्माद् हेमपरेवा ८।३।२६ मपरे हकारे परेमस्यमोवाकि
 म् ह्यलयति किं ह्यलयति च बलपरे यबलावा कियत्त्यः किं-
 त्यः किं ह्यलयति किल् ह्लादयति नपरेनः ८।३।२७ नप-
 रे हकारे मस्यनो वा किन्नुते किन्नुते डः सिधुद् ८।३।२९-
 डात्परस्यसस्यधुद्वा आद्यन् नौटकिनौ १।१।४६ टिलिकितौ
 यस्योक्तौ तस्य क्रमादा दान् नौरेतः षट्सन्तः षट्सन्तः
 ङोः कुक्कु शरि ८।३।२८ वास्तः प्राङ् षष्ठः प्राङ् क्षष्ठः
 सगण्षष्ठः सगण्षष्ठः नश्च ८।३।३० नान् तात्परस्य
 सस्यधुद्वा सन्तः सन्तः शितुक् ८।३।३१ पदान् तस्य नस्य
 शोपरे तुग्वासञ्छम्भः सञ्छम्भः सञ्चुशम्भः सञ्चुश-
 म्भः डः मोन्हस्वाद चिडः मुण् नित्यम् ८।३।३२ हस्वात्परो
 योडम् तदन्तं यत्पदन् तस्मात्परस्या चो नित्यं डः सुट् प्रत्य-
 ङ्नात्मा सगण्णीशः सन्नच्युतः समः स्फटि ८।३।५ समोरुः
 स्फटि अत्रानुनासिकः पूर्वस्यतुवा ८।३।२ अत्ररुप्रकरणेरोः पू-
 र्वस्यानुनासिकोवा अनुनासिकात्परोनुस्वारः ८।३।४ अनुनासि-
 कं विहायरोः पूर्वस्यात्परोऽनुस्वारागमः खरवसानयोर्ध्विसर्ज-
 नीयः ८।३।१५ खरि अवसाने च पदान् तस्यरस्य विसर्गः सम्पु-
 ङ्गानां सोबाव्यः सैस्कर्ता संस्कर्ता पुमः खख्यम्परे ८।३।६
 अम्परे खयिपुमोरुः पुंस्कोकिलः पुंस्कोकिलः नञ्छुव्य प्र-
 शान् ८।३।७ अम्परे छविनान् तस्यपदस्यरुः विसर्जनीय-
 स्यसः ८।३।३४ खरि चक्रिस्त्रायस्व चक्रिस्त्रायस्व अप्रशा-
 न् किम् प्रशान् तनोति पदान् तस्य किम् हन्ति नूनपे ८।३।१०
 नूनित्यस्य रुर्वापे कुप्पोऽः कः पौच ८।३।३७ कवर्गे पवर्गे च-
 विसर्गस्यऽः कः पौस्तः चाद्विसर्गः नैः पाहि नैः पाहि नैः पाहि नैः पाहि
 नून्याहि तस्यपरमाग्नेडितम् ८।१।२ द्विरुक्तस्य परमाग्नेडितं
 स्थात् कानाग्नेडिते ८।३।१२ कान्नकारस्य रुराग्नेडिते कौस्का-

न् कांस्कान् छेच ६।१।७३ ह्रस्वस्य छेतुक् शिवच्छाया पदान्ता-
 द्वा ६।१।७६ दीर्घात्पदान्ताच्छेतुक् वालस्मीच्छाया लक्ष्मीच्छाया
 इति हल्संधिः विसर्जनीयस्यसः ८।३।३४ खरि विष्णुस्त्रा-
 ता वाशरि ८।३।३६ शरिविसर्गस्य विसर्गोवा हरिः शोने हरि-
 शोने ससज्जुषोरुः ८।२।३६ पदान्तस्य सस्यसज्जुषश्च रुस्या-
 न् अतोरोरपुतादपुते ६।१।११३ अपुतादनः परस्यरोरुः स्याद
 पुतेऽतिशिवोर्च्यः हशिच ६।१।११४ तथा शिवोबन्धः भोभगोअ-
 घो अपूर्वस्य योऽशि ८।३।१७ एतत्पूर्वस्य रोर्च्यादेशोऽशि देवाइह
 देवाधिह भोस्भगोस् अघोस् इति सान्तानिपाताः तेषां रोर्च्य-
 त्वेकृते हलिसर्वेषाम् ८।३।२२ भोभगो अघो अपूर्वस्य यस्य-
 लोपः स्याद्धलिसर्वेषामनेन भोदेवाः भगोनमस्ते अघो याहिदे
 वायांतिरोऽस्तपि ८।३।६९ अन्होरेफादेशो नतुस्तपि अहरहः
 अहर्गणः रोरि ८।३।१४ रेफस्य रेफे परेलोपः द्रुलोपे पूर्वस्य दी-
 र्घोऽणः ६।३।११० ढरेफयोर्लोपनिमित्तयोः पूर्वस्याणादीर्घः
 पुनारमते हरीरम्यः शम्भू राजते अणः किम् तृटः वृटः मन-
 स्सरथ इत्यत्र रुत्वेकृते हसिचैत्यत्वे रोरीतिलोपेच प्राप्ते विप्र-
 तिषेधे परंकार्यम् १।४।२ तुल्यबलविरोधे परंकार्यस्यात् इ-
 तिलोपे प्राप्ते पूर्वत्रासिद्धम् इति रोरीत्यस्यासिद्धत्वादुत्त्वमेव म-
 नोरथः एतत्तदोस्सुलोपोऽकोरनञ् समासे हलि ६।१।१३२ अ-
 ककारयोरेतत्तदोर्ध्यस्सुस्तस्य लोपो हलि नतुनञ् समासे एषवि-
 ष्णुः सशम्भूः अकोः किम् एषकोरुद्रः अनञ् समासे किम्
 असशिवः हलिकिम् एषोऽत्र सोचिलोपेचेत्सादपूरणम् ६।
 १।१३४ सइत्यस्य सोऽदेः सस्यादचिपादश्चेत्लोपे सत्येव पूर्व्येन
 सेमामविद्धि प्रभृतिम् सेषदाशरथीरामः इति विसर्गसन्धिः
 अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् १।२।४५ धातुं प्रत्यय-
 म् प्रत्ययान् तञ्च वज्जीयित्वा अर्थवच्छब्दरूपम् प्रातिप

दिक्संज्ञं स्यात् कृत्तद्धितसमासाश्च १।२।२६ कृत्तद्धितान् तौ
 समासश्च तथास्युः स्वीजस मौट्ठुष्टाभ्याम्भिसुडेः भ्याम्भ्य
 सुडः सिभ्याभ्यसुडः सोसाम् ओस्सुप् ४।१।२ स्र औजस्
 इति प्रथमा अम् औट् शस् इति द्वितीया टा भ्याम्भिसु-
 इति तृतीया डेः भ्याम्भ्यस् इति चतुर्थी डः सिभ्याम्भ्यस् इ-
 ति पञ्चमी डः सु ओस् आम् इति षष्ठी डि ओस् स्रप् इति स-
 ममीड्याप् प्रातिपदिकात् ४।१।१ प्रत्ययः ३।१।१ परश्च ३।१।२
 इत्यधिकृत्य ड्यन् तादाबन्तात्प्रातिपदिकाच्च परेखादयः प्रत्य-
 याः स्युः स्रपः १।४।१०३ स्रपस्त्रीणि त्रीणि वचनान्येकश एक-
 वचन द्विवचन बहुवचन संज्ञानि स्युः द्योकयोर्द्विवचनैकवचने
 १।४।२२ द्विलैकत्वयोरेते स्तः बहुषु बहुवचनम् १।४।२१ बहु-
 ल् एतत् स्यात् विरामो ऽवसानम् १।४।११० वर्णानामभावो
 ऽवसानसंज्ञः स्यात् रुत्वविसर्गौ रामः सरस्वमाणामेकशेष ए-
 कविभक्तौ १।२।६४ एकविभक्तौ यानि सरस्वपाण्येव दृष्टानि ते-
 षामेक एव शिष्यते प्रथमयोः पूर्वसवर्णः ६।१।१०२ अकः प्रथ-
 मा द्वितीययो रचि पूर्वसवर्णदीर्घ एकादेशः स्यात् इति प्राप्ते ना-
 दिचि ६।१।१०४ आदिचि न पूर्वसवर्णदीर्घः रुद्धिरेचि रामौ ब-
 हुषु बहुवचनम् १।४।२१ चुट् १।३।७ प्रत्ययाद्यौ चुट् इती स्तः
 विभक्तिश्च १।४।१०४ कृमिर्देव विभक्ति संज्ञो स्तः न विभक्तौ
 तुस्माः १।३।४ विभक्तिरुत्थास्तवर्गसमानेनः इति सस्यनेत्व
 म् रामः रामौ रामाः एकवचनं सम्बुद्धिः २।३।४९ सम्बो-
 धने प्रथमायाः एकवचनं सम्बुद्धि संज्ञं स्यात् यस्मात्प्रत्यय
 विविक्तदादि प्रत्यये ऽङ्गम् १।४।१३ यः प्रत्ययो यस्मात्-
 क्रियते तदादि शब्दस्वरूपन्तरि भिन्नं ऽङ्गं स्यात् एङ्-ह्रस्वा
 त् सम्बुद्धेः ६।१।९७ एङ-न् ताङ्गस्वात्ताच्चाङ्गान्द्वलुप्यते
 सम्बुद्धेश्चेत् हे राम हे रामौ हे रामाः अमिपूर्वः ६।१।१०७

अकोऽस्यचि पूर्वस्वरूपमेकादेशः रामम् रामौ लशक्वतद्धि-
 ते १।३।८ तद्धितवर्ज्जं प्रत्ययाद्या लशक्ववर्गादितः स्युः त-
 त्माच्छसोनः पुंसि ६।१।१०३ पूर्वसवर्णदीर्घात्परोयः शसः स-
 तस्यनः स्यात्पुंसि अट्कुप्वाड् नुम् व्यवायेऽपि ८।४।२ अट्-
 कवर्गपवर्ग आड् नुम् एतैर्व्यस्तैर्यथासंभवमिलितैश्च व्य-
 वधानेऽपिरषाभ्यां परस्य नस्यणः समानपदे इति प्राप्ते प-
 दान्तस्य ८।४।३७ नस्यणो न रामान् राड् सिङ् सामिनात्स्याः
 ७।१।१२ अदन्ताद्वादीनामिना इयः स्युः णत्वम् रामेण स्रपि-
 च ७।३।१०२ यजादौ स्रपि अतोऽङ् स्यदीर्घः रामाभ्याम्
 अतोभिस ऐस् ७।१।९ अनेकाङ् शि सर्वस्य रामैः डेः र्यः
 ७।१।१३ अतोऽङ्गत्पस्य डेः र्यदेशः स्थानिवदादेशेनल्
 विधौ १।१।५६ आदेशः स्थानिवत्स्यान्नतु स्थान्यलाश्रयवि-
 धौ इति स्थानिवत्त्वात् स्रपिचेति दीर्घः रामाय रामाभ्याम्
 बहुवचने झल्येत् ७।६।१०२ झलादौ बहुवचने स्रप्यतो ऽ-
 ङ् स्यैकारः रामेभ्यः स्रपिकिम् पचध्वम् वावसाने ८।४।५६
 अवसाने झलाञ्चरोवा रामात् रामाद् रामाभ्याम् रामेभ्यः
 रामस्य ओसिच ७।३।१०४ अतोऽङ् स्यैकारः रामयोः ह्रस्व
 नद्यापोनुट् ७।१।५४ ह्रस्वान् तान्नद्यान्तादाबन्ताच्चाङ्गत्प-
 स्यामोनुडागमः नामि ६।४।३ नामि अजन् ताङ् स्यदीर्घः रामा-
 णाम् रामे रामयोः एत्वेकृते आदेशप्रत्यययोः ८।३।५९ इण्कु-
 भ्याम्परस्यापदान्तस्यादेशश्च प्रत्ययावयवश्च यः सस्तस्य मूर्-
 ल्धन्यादेशः ईषद्विरृत्तस्य सस्य तादृशा एव षः रामेषु एवं कृष्णा
 द्यौऽप्यदन्ताः सर्वादीनि सर्वनामानि १।१।२७ सर्वविश्व उभ
 उभय इतर इतम अन्य अन्यतर इतरत्वत् त्व नेम सम सिम-
 पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम्
 स्वमज्ञातिधनारत्यायाम् अन्तरम्बहिर्योगोपसंख्यानयोः

त्यद् तद् यद् एतद् इदम् अदस् एकद्वि युष्मद् अस्मद् भवतु-
 किम् जसश्शौ ७।१।१७ अदन्तात्सर्वनाम्नो जसः शीस्यात्
 अनेकाल्त्वात्सर्वादेशः सर्वे सर्वनाम्नः स्मै ७।१।१४ अतः स-
 र्वनाम्नो डेः स्मै सर्वस्मै ड.सि ड्योः स्मात्स्मिनौ ७।१।१५ अ-
 तस्सर्वनाम्न एतयो रेतौ स्तः सर्वस्मात् आमि सर्वनाम्नः सुद्
 ७।१।५२ अवर्णान्तात्परस्य सर्वनाम्नो विहितस्यामः सडाग-
 मः एत्वषत्वे सर्वेषाम् सर्वस्मिन् शेषरामवत् एवंविश्वादयोः
 व्यदन्ताः उभशब्दो द्विवचनान्तः उभौ २ उभाभ्याम् ३ उभयोः
 २ तस्येहपाठोऽकजर्थः उतरउतमौ प्रत्ययौ प्रत्ययग्रहणे त-
 दन् तग्रहणमिति तदन्ताग्राह्याः नेमइत्यर्धे समः सर्वप-
 र्याय स्तुत्यपर्याय स्तुनगृह्यते यथासंख्यमनुदेशः समा-
 नामिति ज्ञापकात् पूर्वपरा वरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यव-
 स्थायामसंज्ञायाम् १।१।३४ एतेषां व्यवस्थायामसंज्ञायां सर्व-
 नामसंज्ञा गणसूत्रात्सर्वत्र या प्राप्ता साजसिवा पूर्वेपूर्वाः अ-
 संज्ञायां किम् उत्तराः कुरवः स्वाभिधेयापेक्षावधिनियमो व्यव-
 स्था व्यवस्थायाङ्किम् दक्षिणागाथकाः कुशला इत्यर्थः स्व-
 मज्ञानि धनारव्यायाम् १।१।३५ ज्ञानि धनान्यवाचिनः स्वश-
 ब्दस्य प्राप्ता संज्ञाजसिवा स्वे स्वाः आत्मीया आत्मान इति
 वा ज्ञानि धनवाचिनस्तस्वाः ज्ञानयोऽर्थावा अन्तरम्बहि-
 र्योगोप संख्यानयोः १।१।३६ बात्वे परिधानीयेचार्थेऽन्तर-
 शब्दस्य प्राप्ता संज्ञाजसिवा अन्तरे अन्तरावा गृहा बाह्या इ-
 त्यर्थः अन्तरे अन्तरावा शाटकाः परिधानीया इत्यर्थः पूर्वा-
 दिभ्यो नवभ्योवा ७।१।१६ एभ्यो ड.सि ड्योः स्मात्स्मिनौवा
 स्तः पूर्वस्मात् पूर्वान् पूर्वस्मिन् पूर्वे एवंपरादीनाम् शेषं स-
 र्ववत् प्रथमचरमतयाऽत्यार्धकनि पयनेमाश्च १।१।३३ ए-
 नैजसि उक्त संज्ञावास्फः प्रथमेप्रथमाः तथः प्रत्ययः द्वित-

ये द्वितीयाः शेषं रामवत् नेमे नेमाः शेषं सर्ववत् नीयस्यङिः स्फ-
 वा द्वितीयसौ द्वितीयाये त्यादि एवं तृतीयः निर्जरः जरायाज-
 रसन्यतरस्याम् ७।२।१०१ अजादौ विभक्तौ पदाङ्गधिकारेण
 स्य नदन्तस्य च निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति एकदेशविकृतम
 नन्यवदिति जरशब्दस्य जरस् निर्जरसौ निर्जरस इत्यादिपक्षे
 हलादौ च रामवत् विश्वपाः दीर्घाज्जसिच ६।१।१०५ दीर्घाज-
 सि इचिच नपूर्वसवर्णदीर्घः विश्वपौ विश्वपाः हे विश्वपाः वि-
 श्वपाम् विश्वपौ सङनपुंसकस्य १।१।४३ स्वादिपञ्चवचना
 निसर्वनामस्थान संज्ञानि स्युरङ्गीबस्य स्वादिष्वसर्वनामस्था-
 ने १।४।१७ कप्रत्ययावधिषु स्वादिष्वसर्वनामस्थानेषु पूर्वप-
 दं स्यात् यचिभम् १।४।१८ यादिष्वजादिषु च कप्रत्ययाव-
 धिषु स्वादिष्वसर्वनामस्थानेषु पूर्वभसंज्ञं स्यात् आकङारा
 देकासंज्ञा १।४।१ इत ऊर्ध्वं कङाराः कर्मधारय इत्यतः प्रागेकस्यै
 कैवसंज्ञा ज्ञेया यापरा ऽनवकाशाच्च आतो धातोः ६।४।१४० आ-
 कारोन्तोयो धातुस्तदन्तस्य भस्याङ् स्य लोपः अलोऽन्त्यस्य वि-
 श्वपः विश्वपा विश्वपाभ्यामित्यादि एवं शंखध्मादयः धातोः -
 किम् हा हान् हरिः हरी जसिच ७।३।१०९ ह्रस्वान्तस्याङ् स्य
 गुणः हरयः ह्रस्वस्य गुणः ७।३।१०८ सम्बुद्धौ हे हरे हरिम् ह-
 री हरीन् शेषो घ्यसखि १।४।७ शेष इति स्पष्टार्थम् ह्रस्वौ या-
 विदुतौ तदन्तं सखि वर्ज्यधिसंज्ञम् आङो नास्त्रियाम् ७।३।१२०
 घेः परस्याङो नास्यादस्त्रियाम् आङिः निटा संज्ञा प्राचा हरिणा
 हरिभ्याम् हरिभिः घेर्ङिः नि ७।३।१११ धिसंज्ञस्य ङितिसापिगु-
 णः हरये ङसिङः सोश्च ६।१।११० एङोङः सिङः सोरति पूर्वरूप
 मेकादेशः हरेः हय्योः हरीणाम् अञ्चघेः ७।३।११९ इदुभ्या
 सुत्तरस्य डेः रौन् घेरन् हरो हरिषु एवं कव्यादयः अनङ् सौ ७।
 १।९३ सरब्युरंगस्यानङादेशोऽसंबुद्धौ सौ अलोऽन्त्यात्पू

र्वउपधा १।१।६५ अन्त्यादलः पूर्वोवर्णः सउपधासंज्ञः सर्वना-
 मस्थाने चासम्बुद्धौ ६।४।८ नान्तस्थोपधाया दीर्घोऽसम्बु-
 द्धौ सर्वनामस्थाने अपृक्त एकाल् प्रत्ययः १।२।४१ एकाल्
 प्रत्ययः सोऽपृक्तसंज्ञः स्यात् हले उद्याब्भ्यो दीर्घात्कति-
 स्य पृक्तं हल् ६।१।६८ हलन्तात्परं दीर्घो यौड्यापो तदन्ताच्च
 परं कति सीत्येतदपृक्तं हल्लुप्यते नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य-
 ८।२।७ प्रातिपदिकसंज्ञकम्यत्पदन्तदन्तस्य नस्य लोपः स-
 रवासख्युरसम्बुद्धौ ७।१।९२ सख्युरंगात्परं सम्बुद्धि वज्जं स-
 र्वनामस्थानं णिहूत्स्यात् अचोञ्णिनि ७।२।११५ अज
 न्ताङ्गु स्य वृद्धिर्जितिणिनिचपरे सरवायौ सरवायः हे सरवे
 सरवायम् सरवायौ सरवीन् सरव्या सरव्ये रव्य त्यात्परस्य ६।
 १।११२ खितिशब्दाभ्यां खीती शब्दाभ्यां कृतयणा देशाभ्या-
 म् परस्य डः सिङ् सोरतउः सख्युः ओत् ७।३।११८ इतः पर
 स्य डे रौत् सख्यौ शेषं हरिवत् पतिस्समास एव १।४।८ षि
 संज्ञः पत्ये पत्युः २ पत्यौ शेषं हरिवत् समासे तु भूपतये क-
 ति शब्दो बहुवचनान्तः बहुगण वतुडति संख्या १।१।२३ ए
 षा संख्या संज्ञा स्यात् इति च १।१।२५ इत्यन्ता संख्या षट्
 संज्ञा स्यात् षड्भ्यो लुक् १।२।२७ षड्भ्यः परयोर्जश्श-
 सोः लुक् प्रत्ययस्य लुक् श्लुलुपः १।१।६१ लुक् श्लुलुप्श
 ल्लैः कृतं प्रत्यया दर्शनं क्रमात्तत्तत्संज्ञं स्यात् प्रत्ययलोपे प्र-
 त्ययलक्षणम् १।१।६२ प्रत्यये लुप्तेऽपि तदाश्रितं कार्यं स्यात्
 इति जसिचेति गुणे प्राप्ते न लुमताङ्गस्य १।१।६३ लुमता
 शब्देन लुप्ते तन्निमित्तमङ्गु कार्यं न स्यात् कति कतिभिः
 कतिभ्यः २ कतीनाम् कतिषु युष्मदस्माद् षट् संज्ञकास्त्रि-
 षु सरूपाः त्रिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः त्रयः त्रीन् त्रिभिः
 त्रिभ्यः २ त्रैस्त्रयः ७।१।५३ त्रिशब्दस्य त्रयादेशः स्या-

त् आभिन्नयाणां त्रिषुगौणत्वेऽपि प्रिय त्रयाणाम् त्यदादी
 नामः ७।३।१०२ एषामकारो विभक्तौ द्विपर्यन्ता नामे चे-
 छिः द्वौ द्वौ द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् द्वयोः द्वयोः पानि-
 लोकमिति पपीः स्तूय्यः दीर्घाज्जसिच ६।१।१०५ पप्यो प-
 प्यः हे पपीः पपीम् पपीन् पप्या पपीभ्याम् पपीभिः पप्ये प-
 पीभ्यः पप्यः पप्योः दीर्घत्वान्ननुद् पप्याम् डौ तु सवर्णदीर्घः
 पपी पप्योः पपीषु एव वा तत्प्रम्यादयः बह्व्यः श्रेयस्यो यस्य
 स बहुश्रेयसी यूरन्त्याख्यौ नदी १।४।३ ईदूदन्तौ नित्यस्त्री
 लिङ्गौ नदीसंज्ञौस्तः प्रथमलिङ्गग्रहणञ्च पूर्वस्त्वारव्य-
 स्योपसर्जनत्वेऽपि नदीत्वं वक्तव्यमित्यर्थः अंबार्थं नद्यो-
 र्हस्वः सम्बुद्धौ हे बहुश्रेयसि आप्नद्याः ७।३।११२ नद्यन्
 तात्पर्येणाङि तामाडागमः आटश्च ६।१।९० आटोऽचिपरे वृद्धि
 रेकादेशः बहुश्रेयस्ये बहुश्रेयस्याः बहुश्रेयसीनाम् डेः राप्ता-
 द्यास्त्रीभ्यः ७।३।११६ नद्यन्तादाबन्तानीशब्दात्परस्य डेः राप्
 बहुश्रेयस्याम् शेषं पपीवत् अङ्चन्तत्वात्तत्सलोपः अनिल-
 क्ष्मीः शेषंबहुश्रेयसीवत् प्रधीः अचिभुधातुभ्रुवांश्चोरिथ-
 डुः वडौ ६।४।७७ श्रुप्रत्ययान्तस्ये वर्णौ वर्णौ तस्य धातोर्भू इ-
 त्यस्य चांगस्येयडुः वडौस्तोऽजादौ प्रत्यये इति प्राप्ते एरनेकाचो-
 ऽसंयोगपूर्वस्य ६।४।८२ धात्ववयवसंयोगपूर्वेन भवति यद्
 वर्णस्तदन्तो यो धातुस्तदन्तस्यानेकाचोऽङ्गस्य यणजादौ प्रत्य-
 ये प्रध्यौ प्रध्यः प्रध्यम् प्रध्यौ प्रध्यः प्रध्यि शेषम् पपीवत् ए-
 वं ग्रामणीः डौनेतु ग्रामण्याम् अनेकान्वः किम् नीः नियौ नियः
 अमिशसिच परत्वादियडुः नियम् नियः डेः राप् नियाम् असं-
 योगपूर्वस्य किम् सश्रियौ यवन्नियौ गतिश्च १।४।६० प्रादयः
 क्रियायोगे गतिसज्ञाः स्युः गतिकारकं तत्पूर्वपदस्य यण् न-
 प्यते शङ्खधियौ नभूस्फधियोः ६।४।८५ एतयोरचिसापिच-

ण् नसकधियो सधियइत्यादिसरवमिच्छतीति सरवीः सतीः
 सरव्यो सत्यो सरव्युः सत्कः शेषम् प्रधीवत् शंभुर्हरिवत् ए-
 वम् भान्वादयः तृज्वत्क्रोष्टुः ७।१।९५ असम्बुद्धौ सर्वनाम्-
 स्थाने क्रोष्टुशब्दस्य क्रोष्टृ प्रयोक्तव्य इत्यर्थः ऋतोडि. सर्व-
 नामस्थानयोः ७।३।११० ऋतोड्. गस्य गुणो डेने सर्वनाम-
 स्थानेच इति प्राप्ते ऋदुशन स्युरुदे सो ऽनेह साञ्च ७।१।९४
 ऋदन्तानामुशनसादीनाञ्चानड्. स्यादसम्बुद्धौ सौ असृन्
 तृच् स्वसृन घृने घृत् घृक्षत्तृहोत्ते पोत् प्रशास्तृणाम् ६।४।११
 अबादीनामुपधायादीघौ सन्बुद्धौ सर्वनामस्थाने क्रोष्टा क्रोष्टा
 रौ क्रोष्टारः क्रोष्टृन् विभाषातृतीयादिष्वचि ७।१।९१ अजा
 दिषु तृतीयादिषु क्रोष्टृर्वा तृज्वत् क्रोष्टा क्रोष्टे ऋतउत् ६।१
 ।१११ ऋतोड्. सिङ्. सौ रतिउदेकादेशो रपरः रात्सस्य ८।२।२४
 रेफात्संयोगान् तसस्यैवलोपो नान्यस्य रस्य विसर्गः क्रोष्टुः
 क्रोष्टोः तुमचिर तृज्वद्भावेभ्यो नुट् पूर्वविप्रतिषेधेन क्रोष्टेना
 म् क्रोष्टरि पक्षो हलादौ चशम् भुवत् हूहूः हूहौ हूहूम इत्या-
 दि अतिचमू शब्दे तु नदी कार्यं विशेषः हे अतिचमु अतिच-
 म्वै अतिचम्वाः अतिचमूनाम् अतिचम्वां रवलपूः ओः स्रपि
 ६।४।८३ धात्ववयवसंयोगपूर्वो न भवति यउवर्ण स्तदन्तो यो
 धातुस्तदन्तस्थानेकाचो ऽङ्. गस्य यण् स्यादचि स्रपि रवलज्यौ
 रवलज्वः एवं स्रत्वादयः स्वभूः स्वभूवौ स्वभूवः वर्षाभूः
 वर्षाभ्वश्च ६।४।८४ अस्य यण् स्यादचि स्रपि वर्षाभ्वावित्या-
 दि दृन्भूः दृन्करपुनः पूर्वस्य भूवो यण् वक्तव्यः दृन्भवौ ए-
 वङ्. करभूः धाता हे धातः धातारौ धातारः ऋवर्णान्नस्य
 णत्वं वाच्यम् धातृणाम् एवन्नप्त्रादयः नप्त्रादिग्रहणं
 व्युत्पत्तिपक्षे नियमार्थम् तेनेहन पिता पितरौ पितरः पित-
 रम् शेषन्धातृवत् एवज्ज्ञामात्रादयः ना नरौ नृच ६।४।६

अस्मन्नामिवादीर्घः नृणाम् नृणाम् ओतोणिन् ७।१।९० ओ-
 काराद्विहितम् सर्वनामस्थानं णिङ्गत् गोः गावौ गावः ओतोऽम्
 शसोः ६।१।९३ ओकारादऽम्शसोरचि आकार एकादेशः गा-
 म् गावौ गाः गवा गवे गोः गोः इत्यादिसयो हलि ७।२।८५ अ-
 स्थाकारादेशो हलि विभक्तौ राः राद्यौ रायः राभ्यामित्यादि ग्लौः
 ग्लावौ ग्लावः ग्लौभ्यामित्यादि इत्यजन्ताः पुल्लिङ्गः रमा औ-
 ङ् आपः ७।१।१८ आबन्तादङ्गत्परस्यौङ् ३शीस्यात् औङि-
 त्योकारविभक्तेः संज्ञा रमे रमाः सम्बुद्धौ च ७।३।१०६ आप ए-
 कारः स्यात्सम्बुद्धौ एङ्-ह्रस्वादिति सम्बुद्धितोपः हे रमे हे रमे
 हे रमाः रमाम् रमे रमाः आङि-चापः ७।३।१०५ आङि-ओ-
 सिचाप एकारः रम्यारमाभ्याम् रमाभिः याडापः ७।३।११३
 आपोङि-तोयात् रुद्धिः रमायै रमाभ्यां रमाभ्यः रमायाः रमा-
 याः रमयोः रमाणाम् रमायाम् रमासु एवन्दुर्गाम्बिकादयः
 सर्वनाम्नः स्याद्-ह्रस्वश्च ७।३।११४ आबन्तात्सर्वनाम्नोङि-
 तः स्याडापश्च-ह्रस्वः सर्वस्यै सर्वस्याः सर्वासाम् सर्वस्याम् शो-
 षं रमावत् एवं विश्वादय आबन्ताः विभाषादिक् समासे बहु-
 व्रीं हौ १।१।२८ सर्वनामनावा उत्तर पूर्वस्यै उत्तर पूर्वार्थे तीय-
 स्येति वा संज्ञा द्वितीयस्यै द्वितीयायै एवन्तृतीया अम्बार्थेति
 ह्रस्वः हे अम्ब हे अक्क हे अल्ल जरा जरसौ जरे इत्यादि पक्षे
 रमावत् गोणा विश्वपावत् मतीः मत्या इति ह्रस्वश्च १।४।६ इ-
 यङ् वङ्-स्थानौ स्त्रीशब्द भिन्नौ नित्यस्त्रीलिङ्गा वीदूतौ ह्र-
 स्वौ च इवेर्णो वर्णौ स्त्रियां वानदी संज्ञौ स्तोङिति मत्यै मतये
 मत्याः मत्याः मतेः मतेः इदुभ्यां नदीसंज्ञकाभ्याम् परस्यङ्
 राम् मत्याम् मती शेषं हरिवत् एवम्बुद्ध्या दयः त्रिचतुरोः
 स्त्रियां निसृचनस् ७।२।९९ स्त्रीलिङ्गयोरेतौ स्तो विभक्तौ
 अचिरकृतः ७।२।१०० निसृचनस् एतयोर्भ्रकारस्य रेफा-

देशस्स्यादचि गुणदीर्घात्वानामपवाद तिस्रः तिस्रः तिस्रः
 भिः तिस्रभ्यः तिस्रभ्यः आमिनुट् नतिसृचतस्त ६।४।४ एत
 योर्नामिदीर्घो नतिसृणाम् तिसृषु द्वे द्वे द्वाभ्याम् द्वाभ्याम् ह्र
 योः द्वयोः गौरी गौर्यौ गौर्यः हे गौरि गौर्यावित्यादि एवञ्च
 द्यादयः लक्ष्मीः शेषंगौरीवत् एवन्तरी तन्त्र्यादयः स्त्री हेस्त्रि
 स्त्रियाः ६।४।७९ अस्येचङ् जादौ प्रत्यये परे स्त्रियौ स्त्रियः
 वाम् शसोः ६।४।८० स्त्रियावा इयङ् स्त्रियम् स्त्रीम् स्त्रियः
 स्त्रीः स्त्रिया स्त्रियै स्त्रियाः परत्वान्नुट् स्त्रीणाम् स्त्रीषु श्रीः
 श्रियौ श्रियः नेयङ् वङ् स्थानावस्त्री १।४।४ इयङ् वङ्
 स्थितिर्ययोस्तावी दूतौ नदीसंज्ञौ नस्तोनतु स्त्री हे श्रीः श्रि-
 यै श्रिये श्रियाः श्रियः वामि १।४।५ इयङ् वङ् स्थानौ स्त्र्या-
 रव्यौयू आमि वानदी संज्ञौ स्तो नतु स्त्री श्रीणाम् श्रियाम् श्रि
 यि श्रियाम् धेनुर्मतिवत् स्त्रियाञ्च ७।१।९६ स्त्रीवाङ् क्री
 ष्टु स्तृजन्त वट्पलभते ऋन्नेभ्यो डीप् ४।१।५ ऋदन्तेभ्यो ना
 न्तेभ्यश्च स्त्रियाङ् डीप् क्रीष्ठी गौरीवत् भूः श्रीवत् स्वयंभूः
 पुंवत् नषट् स्वस्त्रादिभ्यः ४।१।१० डीप् टापो न स्वसानिस्त्र
 श्चतस्त्रश्च ननादादुहितातश्चा यातामातेति सप्तैते स्वस्त्राद
 यङ् दाहताः स्वसा स्वसारौ मातापितृवत् शसिमातृः द्यौ-
 र्गोवत् राः पुंवत् नौर्गैर्वत् इत्यजन्ताः स्त्रीलिङ्गः अतोऽ
 म् ७।१।२४ अतोऽङ्गान् क्रीबात् स्वमोरम् ज्ञानम् एङ्-ह-
 स्वादिति ह्रस्वोपः हे ज्ञान नपुंसकाच्च ७।१।१९ क्रीबादौङ् शी
 भसंज्ञायाम् यस्येति च ६।४।१४८ ईकारे तद्धिते च भस्येवर्णा
 वर्णयो लुपिः इत्यलोपे प्राप्ते औङ् श्याम् प्रतिषेधो वाच्यः
 ज्ञाने जश्शसोः शिः ७।१।२० क्रीबात् शिसर्वनामस्थानं १।१।
 ४२ नपुंसकस्य झलचः ७।१।७२ झलन्तस्याजन्तस्य च क्री
 वस्य लुम्स्यात् सर्वनामस्थाने मिदचोऽन्त्यात्परः १।१।४७

अचाम्मध्ये योऽन्त्यस्तस्मात् परस्यैवांतावयवोमित्स्या-
 त् उपधादीर्घः ज्ञानानि पुनस्तद्धत् शेषम्पुंवत् एवन्धनच-
 नफलादयः अङ्गतरादिभ्यः पञ्चभ्यः ७।१।२५ एभ्यः क्ली
 बेभ्यः स्वमोरदङादेशः हेः ६।४।१४३ डितिभस्यटेल्लोपः कत
 रत् कतरद् कतरे कतराणि हे कतरत् शेषम्पुंवत् एवंकतम
 त् इतरत् अन्यत् अन्यतरत् अन्यतमस्यत्वन्यतममित्ये
 व एकतरात्प्रतिषेधः एकतरम् ह्रस्वोनपुंसकेप्रतिपदिक
 स्य १।२।४७ अजन्तस्येत्येव श्रीपम् ज्ञानवत् स्वमोर्नपुं-
 सकात् ७।१।२३ लुक्स्यात् वारि इकोऽचिविभक्तौ ७।१।७३
 इगन्तस्य क्लीबस्य नुमचिविभक्तौ वारिणी वारीणि नलुमने
 त्यस्यानि त्यत्वात्पक्षे सम्बुद्धिनिमित्तौगुणः हे वारि हे वारे-
 घेर्ङितीतिगुणे प्राप्ते वृद्धौत्ववृज्वन्दावगुणेभ्यो नुम् पूर्ववि
 प्रतिषेधेन वारिणे वारिणः वारिणः वारिणोः नुमचिरेतिनुद्
 वारीणाम् वारिणि हलादौ हरिवत् अस्थिदधिसकृथ्यऽक्षणा
 मनङ्कदात्तः ७।१।७५ टादावचि अलोपोनः ६।४।१३४ अङ्गा
 वयवोऽसर्वनामस्थान यजादिस्वादिपरोयोऽन्तस्याकारस्य
 लोपः दध्ना दध्ने दध्नः दध्नोः दध्नां विभाषादिः श्योः ६।४।१३६
 अङ्गावयवोऽसर्वनामस्थान परोयोऽन्तस्याकारस्य लोपो
 वाङिः श्योः दधि दधनि शेषं वारिवत् एवमस्थिसकृथ्यक्षि
 स्रधिस्रधिनी स्रधीनि हे स्रधे हे स्रधि स्रधिनेत्यादि मधु-
 मधुनी मधूनि हेमधो हेमधु सलु सलुनी सलूनि सलुने-
 त्यादि धात् धातृणी धातृणि धातृणाम् हे धातः एवंज्ञाना
 दयः एच इघ्र स्वादेशो १।१।४८ प्रद्य प्रद्यनी प्रद्यूनि प्रद्यने-
 त्यादि प्ररि प्ररिणी प्ररीणि प्ररिणा एकदेशविकृतमनन्यवत्
 प्रराभ्याम् प्ररीणाम् स्रनु स्रनुनी सुनूनि स्रनुनेत्यादि इत्स
 जन्तानपुंसकलिङ्गः होतः ८।२।३१ हस्यटः इतिषदान्ते-

च लिट् लिट् लिहो लिहः लिङ्भ्याम् लिट्सु लिट्सु दादे
 धातोर्धः ८।२।३२ झलिपदान्तेचोपदेशोदादेर्धातोर्हस्यषः-
 एकाचोबशोभषु झषन्तस्यस्त्वोः ८।२।२७ धात्ववयवस्यै-
 काचो झषन्तस्यबशोभषुसेधोपदान्तेच ध्रुक् ध्रुग् दुहो दुहः
 ध्रुग्भ्याम् ध्रुक् वाद्दुहमुहष्णु हष्णिहाम् ८।२।३३ एषाहस्य-
 वाधोझलिपदान्तेच ध्रुक् ध्रुग् ध्रुट् ध्रुट् दुहो दुहः ध्रुग्भ्याम्
 ध्रुङ्भ्याम् ध्रुक् ध्रुट्सु ध्रुट्सु एवमुहः धात्वादेः षः सः ६।
 १।६४ स्क्रट् स्क्रट् स्नुक् स्क्रग् एवंस्निह् इग्यणः संप्रसार-
 णम् १।१।४५ वाहऊर् ६।४।१३२ भस्यवाहः संप्रसारण-
 मूर्त् संप्रसारणाच्च ६।१।१०८ संप्रसारणादचि पूर्वस्वरूपमेका-
 देशः रुद्धिः विश्वोहः इत्यादि चतुरनडुहो रामुदान्तः ७।१।
 ९८ सावनडुहः ७।१।८२ नुम् अनड्वान् अम् सम्बुद्धौ ७।१।
 ९९ हे अनड्वन् अनड्वहो अनड्वहः अनड्वहः वरुनत्ररुद्ध्वंस
 नड्वहोदः ८।२।७२ सान्तस्यवस्वन्तस्य स्त्रंसादेश्चदस्स्यात्प-
 दान्ते अनड्वभ्यामित्यादिसान्तेतिकिम् विद्वान् पदान्तेतिकि-
 म् रत्रस्तम् ध्वस्तम् सहेस्साडः सः ८।३।५६ साड्स्वरूपस्य-
 सहेस्सस्यमूर्धन्यादेशः तुराषाट् तुराषाड् तुरासोहो तुरा-
 साहः तुराषाड्भ्यामित्यादि दिव औत् ७।१।८४ दिविनिषा-
 निपदिकस्योत्स्यात्सो रुद्योः रुदिवो दिवउन् ६।१।१३१ पदा-
 न्तेरुद्यभ्याम् इत्यादिचत्वारः चतुरः चतुर्भिः चतुर्भ्यः षट्-
 चतुर्भ्यश्च ७।१।५५ एभ्य आमोनुडागमः रषाभ्यान्नोणः स-
 मानपदे ८।४।१ अचोरहाभ्यान्द्वे ८।४।४६ अचः पराभ्यांरेफ-
 हकाराभ्यां परस्य यरो द्वेवास्तः चतुर्णाम् रोः स्रुपि ८।३।१६ रो-
 रेवचिसर्गः स्रुपि षत्वम् षस्य द्वित्वे प्राप्ते शरोचि ८।४।४९ अ-
 चिपरेशरोनद्वेस्तः चतुर्षु मौनोधातोः ८।२।६४ पदान्ते ऋ-
 शान् किम् कः ७।२।१०३ विभक्तौ कः कौ के इत्यादि सर्वव-

त् इदमोमः ७।२।१०८ सौत्यदाद्यत्वापवादः इदोऽय् पुंसि ७।
 २।१११ इदम इदोऽय् सौ पुंसि अयम् त्यदाद्यत्वे अतो गुणे ६।
 १।९७ अपदान्तादतो गुणोपररूपमेकादेशः दश्च ७।२।१०९
 इदमोदस्यमः स्याद्विभक्तौ इमो इमेत्यदादेस्सम्बोधनञ्जा-
 स्तीत्युत्सर्गः अनाव्यकः ७।२।११२ अककारस्य इदम इदो
 ऽनापि विभक्तौ आबिति राइत्यारभ्यसप्तः पकारेण प्रत्या-
 हारः अनेन हलिलोपः ७।२।११३ अककारस्येदम इदो लो-
 पः आपिहलादौ नानर्थकेऽलोऽन्त्यविधिरनभ्यासविकारे
 आद्यन्तवदेकस्मिन् १।१।२१ एकस्मिन् क्रियमाणं कार्यमा-
 दाविवान्त इव स्यात् सपिचेति दीर्घः आभ्याम् नेदमदसोर-
 कोः ७।१।११ अककारयोरिदमदसोर्भिसऐसून एभिः अ-
 स्मै आभ्याम् एभ्यः अस्मात् अस्य अनयोः एषाम् अस्मि
 न् एषु द्वितीयादौ स्त्वेनः २।४।३४ इदमेतदोरन्त्यादेशो किं-
 चित्कार्यं विधातुमुपात्तस्य कार्य्यन्तरं विधातुम्पुनरुपादा-
 नमन्वादेशः यथा अनेन व्याकरणमधीतमेनञ्छन्दोऽध्या-
 पयेति अनयोः पवित्रंकुलम् एनयोः प्रभूतं स्वमिति ए-
 नम् एनौ एनान् एनेन एनयोः राजा नडिः सम्बुद्धोः ८।२
 १८ नस्यलोपो नडौ सम्बुद्धौ च हे राजन् उपबुत्तरपदप्रतिषे-
 धो वक्तव्यः ब्रह्मनिष्ठः राजानौ राजानः राज्ञः नलोपः सप्त-
 स्वरसंज्ञातुग्विधिषु कृति ८।२।२ स्रुत्विधौ स्वरविधौ संज्ञा-
 विधौ कृति तुग्विधौ नलोपोऽसिद्धो नान्यत्र राजाश्च इत्या-
 दौ इत्यसिद्धत्वादात्त्वमेत्वमेत्त्वं अचन राजभ्यां राजभिः रा-
 ज्ञभ्यः यज्वा यज्वानौ यज्वानः नसंयोगाद्दूमन्तात् ६।४।
 १३७ वमन् तसंयोगादनौकारस्य लोपोन यज्वनः यज्वना
 द्भवभ्याम् ब्रह्मणः ब्रह्मणा इन् हन् पूषार्थ्यम्णां शौ ६।४
 ११ एषांशावेवौपधायादीर्घानान्यत्र इति निषेधे प्राप्ते सौन

६।४।१३ इन्नादीनामुपधाया दीर्घः सम्बुद्धौसौ वृत्रहा हे
 वृत्रहन् एकाजुत्तरपदेणः ८।४।१२ एकाजुत्तरपदयस्यत
 स्मिन्समासे पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्य प्रातिपदिकान् त-
 नुम् विभक्तिस्थस्य नस्यणः वृत्रहणौ होहन्ते ऽर्णिनेषु ७
 १३।५४ जिति णिति प्रत्ययेन कारेच परेहन्ते हकारस्य कुत्व-
 म् वृत्रघ्नः इत्यादि एवंशार्ङ्गिन् यशस्विन् अर्यमन् पूषन्
 मघवा बहुलम् ६।४।१२८ मघवन् शब्दस्य वातृ इत्यन्ता
 देशः ऋइत् उगिदचां सर्वनामस्थाने ऽ धातोः ७।१।७० अ-
 धातो रुगितो नलोपिनो ऽञ्च ते श्व नुम्स्यात्सर्वनामस्था-
 ने उपधादीर्घः मघवान् मघवन्तौ मघवन्तः हे मघवन् मघ
 वन्ध्याम् तृत्वाभावे मघवा स्रुतिराजवत् श्वयुवमघो नामत
 द्विते ६।४।१३३ अन्नन्तानाम् भानामेषाम तद्धिते संप्र-
 सारणम् मघोनः मघवभ्याम् एवं श्वन्युवन् नसंप्रसारणे-
 संप्रसारणम् ६।१।३७ यूनः यूना युवभ्याम् इत्यादि अर्वा-
 हे अर्वन् अर्वणस्त्रसावनजः ६।४।१२७ नञारहितस्या
 वैन्नित्यस्याङ्गस्य तृइत्यन्तादेशो ननुसौ अर्वन्तौ अर्वन्तः अ-
 र्वन्त्यामित्यादि पश्चिमश्रुभक्षामात् ७।१।८५ सौ इतो ऽत्स
 र्वनामस्थाने ७।१।८६ पश्यादेः श्योन्थः ७।१।८७ पश्चिमश्रो
 रथस्य न्थादेशः सर्वनामस्थाने पन्थाः पन्थानौ पन्थानः-
 भस्य टेलोपः ७।१।८८ भस्य पश्यादेः ष्लोपः पथः पथा-
 पथिभ्याम् एवम् पथिन् ऋभक्षिन् ष्यान्ताषट् १।१।२४
 षान्ता नान्ताच संख्याषट् संज्ञास्यात् पञ्चन् शब्दो नित्य
 म्बहुवचनान्तः पञ्च पञ्चे पञ्चभिः पञ्चभ्यः पञ्चभ्यः
 नुट् नोपधायाः ६।४।७ नान्तस्योपधाया दीर्घो नामि पञ्चा
 नाम् पञ्चस्र अष्टन आविभक्तौ ७।२।८४ हलादौ वा स्यात्
 अष्टाभ्य औश् ७।१।२१ रुताकारादष्टनो जश्श सोरौ शश्अ-

ष्टभ्य इति वक्तव्ये कृतात्वनिर्देशो जश्शसोर्विषये आत्वंज्ञा
 पयति अष्टौ अष्टौ अष्टाभ्यः अष्टाभ्यः अष्टानाम् अष्टासु
 आत्वाभावे अष्ट अष्टे त्यादि पञ्चवत् ऋत्विक् दधृक् स्र-
 गुदिगुष्ठागञ्चु युजिक् ञ्वाञ्च ३।२।५९ एभ्यः क्तिन् अ-
 ञ्चैस्सुपपदे युजिक् ञ्चोः केवलयोः ऋञ्चेर्नलोपाभाव
 श्च निपात्यते कनावितौ रुदतिङ् ३।१।९३ अत्र धात्वधिका-
 रेतिङ् भिन्नः प्रत्ययः कृत्संज्ञः स्यात् वेरपृक्तस्य ६।१।६७-
 लोपः क्तिन् प्रत्ययस्य कुः ८।२।६२ क्तिन् प्रत्ययो यस्मान्तस्य
 कवर्गोऽन्तादेशः पदान्ते इत्यस्यासिद्धत्वाच्चोः कुरिति कुत्व-
 म् ऋत्विग् ऋत्विक् ऋत्विजौ ऋत्विग्याम् युजेरसमासे-
 ७।१।७१ युजेस्सर्वं नामस्थानेनुम् स्यादसमासे सलोपः
 संयोगान्तलोपः कुत्वेन नस्यङ्ः युङ् युञ्जौ युञ्जः युग्भ्या
 म् चोः कुः ८।२।३० चवर्गस्य कवर्गः स्यात् झलिपदान्ते च-
 स्युक् स्युजौ स्युग्भ्याम् खन् खञ्जौ खन्भ्याम् ब्रश्च-
 १३सृज सृजमृज यजराज भ्राजच्छशांषः ८।२।३६ झलि
 पदान्ते च जश्त्व चत्वे राट् राड् राजौ राजः राड्भ्याम् एवं-
 विभ्राट् देवेट् विश्वसृट् परोव्रजेः षः पदान्ते परावुपपदे ब्र-
 जेः क्तिप् दीर्घश्च पदान्ते षत्वमपि परिव्राट् परिव्राजौ विश्व
 स्यवसराटोः ६।३।१२८ दीर्घः विश्वाराट् विश्वाराड् विश्वरा-
 जौ विश्वाराड्भ्याम् स्कोस्संयोगाद्योरन्ते च ८।२।२९ पदान्ते
 झलिचयः संयोगस्तदाद्योः स्कोर्लोपः भृट् सस्यश्चुत्वेनशः
 झलाञ्जशझशि इतिसस्यजः भृज्जौ भृड्भ्याम् त्यदाद्यत्व
 म्पररूपत्वम् तदोः सः सावनन्त्ययोः ७।२।१०६ त्यदादीना
 न्तदयोरनन्त्ययोस्सः स्यात्सोस्यः त्यो त्येसः तौ ते यः यौ
 ये एषः एतौ एते डेः प्रथमयोरम् ७।१।२८ युष्मदस्माभ्या
 म् परस्य डेः इत्येतस्य प्रथमाद्वितीययोश्चामादेशः त्वाहौ

सौ ७।२।९४ अनयोर्मपि पर्यन्तस्य त्वाहो आदेशोऽस्तः शो
 षे लोपः ७।२।९० एतयोश्चि लोपः त्वम् अहम् युवावौ द्वि
 वचने ७।२।९२ द्वयोरुक्तावनयोर्मपि पर्यन्तस्य युवावौ-
 स्तो विभक्तौ प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायाम् ७।२।८८-
 औड्यैतयोरात्वं लोके युगाम् आवाम् यूयवयौ जसि ७
 ।२।९३ अनयोर्मपि पर्यन्तस्य यूयम् वयम् त्वमावेकवचने
 ७।२।९७ एकस्योक्तावनयोर्मपि पर्यन्तस्य त्वमोस्तेः द्विती
 यायाञ्च ७।२।८७ अनयोरात्स्यात् त्वाम् माम् शसोन-
 ७।१।२९ आभ्यां शसोनः स्यादमोऽपवादः आदेः परस्य
 संयोगान्तलोपः युष्मान् अस्मान् योऽचि ७।१।८९ अन
 योर्यकारादेशः स्यादनादेशोऽजादौ परतः त्वयामया युष्म
 दस्मदीरनादेशो ७।२।८६ अनयोरात्स्यादनादेशो हला-
 दौ युवाभ्याम् आवाभ्याम् युष्माभिः अस्माभिः तुभ्यमहौ
 इ.यि ७।२।९५ अनयोर्मपि पर्यन्तस्य टिलोपः तुभ्यम् म
 त्द्यम् भ्यसोभ्यम् ७।२।३० आभ्याम्परस्य युष्मभ्यम् अ-
 स्मभ्यम् एकवचनस्य च ७।१।३५ आभ्यांङ्.सेरत् त्वत्
 मत्पञ्चम्या अत् ७।१।३१ आभ्याम्पञ्चम्याभ्यसो-
 ल्यात् युष्मत् अस्मत् तवममौङ्.सि ७।२।९६ अनयोर्म
 प्यन्तस्य युष्मदस्माभ्यांङ्.सोऽश्र ७।१।२७ तवममयु
 वयोः आवयोः साम आकम् ७।१।३३ आभ्याम् परस्य
 साम आकम् युष्माकम् अस्माकम् त्वयि मयि युवयोः
 आवयोः युष्माकम् अस्माकम् युष्मदस्मदोष्मदी चतुर्थी
 द्वितीयास्थयोर्वान्नावौ ८।१।१२० पदात्परयोरपादादौ
 स्थितयोः षष्ठ्यादिविशिष्टयोर्वान्नावौ इत्यादेशोऽस्तः ब-
 हवचनस्य वस्त्रसौ ८।१।२१ उक्तविधयोरनयोः षष्ठ्या-
 दिबहुवचनांतयोः वस्त्रसौ स्तोवान्नावोरपवादः तेम-

यावेकवचनस्य ८।१।२२ उक्तविधयोरनयो व्यष्टीचतुर्थ्येक
 वचनान्तयोस्तेमे एतौस्तः स्वामौ द्वितीयायाः ८।१।२३ द्विती
 येकवचनान्तयो स्वामा इत्यादेशौस्तः श्रीशस्त्वाऽवतुमापी
 हृदन्ताच्चेमेऽपिशर्मसः॥ स्वामी तेमेऽपिसहरिः पातुवामपि
 नौविभक्तः स्रखंबान्नौ ददात्वीशः पतिर्वामपि नौहरिः सोऽ
 व्याहो नशिवंबोनो दद्यात्सेव्योऽत्रवः सनः एकवाक्ये यु-
 ष्मदस्मदादेशावक्तव्याः अन्वादेशे तु नित्यं स्युः धातातेभ-
 क्तोऽस्ति धातातवभक्तोऽस्ति तस्मै तेन मइत्येव स्रपात् स्रपा-
 दौ पादः पत् ६।४।१३० पाच्छब्दान्तं यदङ्गं भं तदवय-
 वस्य पाच्छब्दस्य पदादेशः स्रपदः अग्निमत् अग्निमथौ
 अरुतिगित्यादिना क्तिन् अनदितां हलउपधायाः क्ति-
 ति- ६।४।२४ हलन्तानामनिदितामङ्गानामुपधायानस्यलो-
 पः कितिङि-तिउगित्वान्नुम् संयोगान्तस्यलोपः नस्यकुले
 नङः प्राङ् प्राञ्चौ प्राञ्चः अञ्चः ६।४।१२८ लुप्तनकार-
 स्याञ्च तेभस्याकारस्यलोपः चौ ६।३।१३८ लुप्ताकारन-
 काराञ्च तौ परे पूर्वस्याणो दीर्घः प्राचः प्राग्भ्याम् प्रत्यङ्-
 प्रत्यञ्चौ प्रतीचः प्रत्यग्भ्याम् उदङ् उदञ्चौ उदर्त् ६।४।
 १३९ उच्छब्दात्परस्य लुप्तनकाराञ्च तेभस्याकारस्य ईत्
 उदीचः उदग्भ्याम् समस्समि ६।३।९३ अप्रत्ययान्तेऽञ्
 चतौ सम्यङ् सम्यञ्चौ समीचः समग्भ्याम् सहरस्यस-
 धिः ६।३।९५ तथासङ्ग्रहः तिरसस्तिर्यलोपे ६।३।९४ अ-
 लुप्ताकारेऽञ्चतौ अप्रत्ययान्ते तिरसस्तिर्यदेशः तिर्य्य-
 ङ् तिर्य्यञ्चौ तिरश्चः तिर्य्यग्भ्याम् नाञ्चैः पूजायाम् ६।४।
 १३० पूजार्थस्याञ्चते रुपधायानस्यलोपो न प्राङ् प्राञ्
 चौ नलोपाभावादलोपो न प्राञ्चः प्राङ्भ्याम् प्राङ् ह्रस्व
 एवं पूजार्थे प्रत्यङ्गदयः कुङ् कुञ्चौ कुङ्भ्याम् पेयोमु

कृ पद्योमुग् पद्योमुचौ पद्योमुग्भ्याम् उगित्वान्नुम् सांतम्-
 हन् स्संयोगस्य ६।४।१० सान्तसंयोगस्य महन्श्चयोन
 कारस्तस्योपधायादीर्घो धातुभिन्नासन्तस्य चासम्बुद्धौ
 सर्वनामस्थाने महान् महान्तौ महान्तः हेमहन् महन्ध्या
 म् अत्वसन्तस्यच्चाऽधातोः ६।४।१४ अत्वन्तस्योपधाया
 दीर्घो धातुभिन्नासन्तस्य चासम्बुद्धौ सौ धीमान् धीमन्तौ
 धीमन्तः हे धीमन् शसादौमहद्भृत् भानेईवतुः डित्वसा
 मर्थ्यादभस्या पिटे लैपिः भवान् भवन्तौ शन्नन्तस्य भवन्
 उभे अभ्यस्तम् ६।१।५ षासु द्वित्वप्रकरणे ये द्वे विहिते ते
 उभे समुदिते अभ्यस्तसंज्ञेस्तः नाभ्यस्ताच्छतुः ७।१।७८
 अभ्यस्ताच्छतुर्नुम्न ददत् ददतौ जक्षित्यादयः षट् ६।१।
 ६ षट् धातवोऽन्ये जक्षितिश्च सप्तम एते अभ्यस्तसंज्ञाः स्युः
 जक्षन् जक्षन्तौ जक्षन्तः एवं जाग्रत् दरिद्रत् शासत् चकास-
 त् गुप् गुपौ गुपः गुब्भ्याम् त्यदादिषु दृशोऽनालोचने क-
 अच ३।२।६० त्यदादिषूपपदेषु अज्ञानार्थं दृशोः कञ् चा-
 त् छिन् आसर्वनाम्नः ६।३।९१ दृग् दृश्वतुषु तादृक् ता-
 दृशौ तादृशः तादृग्भ्याम् ब्रश्चेतिषः जश् लचत्वे विड् विट्
 विशौ विशः विड्भ्याम् नशेर्वा ८।२।६३ नशोः कवर्गोऽन्ता-
 देशो वापदान्ते नेक् नट् नशौ नशः नग्भ्याम् नड्भ्याम् स्पृ-
 शौ नुदके छिन् ३।२।५८ अनुदके सष्युपपदे स्पृशोः छिन्-
 घृतस्पृक् घृतस्पृशौ घृतस्पृशः दधृक् दधृषौ दधृग्भ्याम् रु-
 त्सुट् रत्सुषौ रत्सुमुड्भ्याम् षट् षड्भिः षड्भ्यः षण्णा-
 म् षट्सु रुत्वम्प्रतिषत्वस्या सिद्धत्वात्ससजुषोरुरितिरुत्व-
 म् वोरैरुपधायादीर्घइकः ८।२।७६ रेफवान्तयोरुपधाया इ-
 कौदीर्घः पदान्ते पिपरीः पिपठिषौ पिपठीभ्याम् नुम् विस-
 र्जनीय शर्ब्यवाद्येऽपि ८।३।५८ एतैः प्रत्येकं व्यवधानेऽ

पिङ्ग कुभ्याम्परस्य सस्य मूर्धन्यादेशः षुत्वेनपूर्वस्य षः पि
 पठीष्णु पिपठीः षु चिकीः चिकीर्षौ चिकीर्भ्याम् चिकीर्षु वि
 हान् विहान्सौ हे विहन् वसोस्संप्रसारणम् ८।४।१३१ वस्वन्
 तस्य भस्य संप्रसारणस्यात् विदुषः वसस्त्रं स्विनिदः वि
 ह्वद्भ्याम् पुंसोऽसुड. ७।१।८९ सर्वनामस्थाने विवक्षितेऽ
 सुड. स्यात् पुमान् हे पुमन् पुमांसौ पुंसः पुम्भ्याम् पुंस
 ऋदुशनेत्यनङ् उशाना उशानसौ अस्य सम्बुद्धौ वानङ् न
 लोपश्च वावाच्यः हे उशान हे उशानन् हे उशानः हे उशाने सौ
 उशानोभ्याम् उशानस्स अनेहाः अनेहसौ हे अनेहः वेधाः
 वेधसौ हे वेधः वेधोभ्याम् अदस औसल्लोपश्च ७।२।१०७
 अदस औत्स्यात्सौ सल्लोपश्च तदोरितिसः असौत्यदाद्य-
 त्वम् पररूपत्वम् वृद्धिः अदसोऽसेर्दादुदोमः ८।२।८० अद
 सोऽसान्तस्य दात्परस्य उदूतो दस्यमश्च आन्तरतम्याद्भस्व
 स्यउः दीर्घस्यउः अमूजसश्शी गुणः एतर्द्धहुवचने ८।२।८१
 अदसोदात्परस्यैतर्द्धस्यमोबद्ध्वा योत्सौ अमी पूर्वत्रासि-
 द्धमिति विभक्तिकार्यं प्राक्पश्चादुत्त्वमत्वे अमुम् अमू अमू-
 न् उत्त्वेरुतेधिसंज्ञायां नाभावः नमुने ८।२।३ नाभावे कर्त
 व्ये कृतेच मुभावो नासिद्धः अमुना अमूभ्याम् अमीभिः अ-
 मुष्मै अमीभ्यः अमुष्मात् अमुष्य अमुयोः अमीषाम् अमु-
 ष्मिन् अमीषु इति हलन्ताः पुल्लिङ्गाः नहोधः ८।२।३४ इ
 लिपदान्तेच नहि वृत्ति एषिव्यधिरुचिसहितनिष्पन्नौ ८।३।
 ११६ क्विबन्तैषु पूर्वपदस्य दीर्घः उपानत् उपानहौ उपानत्सु
 क्विबन्तत्वात्कुत्वेनघः उष्णिक् उष्णिहौ उष्णिग्भ्याम् सौः
 दिवौ दिवः क्भ्याम् गीः गिरौ गिरः एवंपूः चतस्त्रः चतस्त्र
 णाम् का के काः सर्वावत् यस्सौ ८।२।३४ इदमोदस्ययः सौ
 इयम् त्यदाद्यत्वम् पररूपत्वम् टाप् दश्चेतिमः इमे इमाः इ-

माम् अनया हलिलोपः आभ्याम् आभिः अस्यै अस्याः
 अनयोः आसाम् अस्याम् आस तदाद्यत्वम् दाप् स्या-
 त्ये त्याः एवं वद् यद् एतद् वाक् वाचौ वाक् भ्याम् वाक् अ-
 पुशब्दो नित्यम्बहुवचनान्तः अमुन्निनिदीर्घः आपः अपो
 भि ७।४।४८ अपस्तकारोभादौ प्रत्यये अद्भिः अन्धः अ-
 पाम् अप्स दिग् दिक् दिशः दिग्भ्याम् त्यदादिष्विति दृशोः
 क्षिन् विधानादन्यत्रापि कुत्वम् दृक् दृग् दृशौ दृग्भ्याम् त्वि-
 द् त्विषौ त्विड्भ्याम् ससज्जुषोरितिरुत्वम् सज्जुः सज्जुषौ
 सज्जुभ्याम् ओशीः आशिषौ आशीभ्याम् असौ उत्त्वम्
 त्वे अमू अमूः अमुया अमूभ्याम् अमूभिः अमुष्यै अमू
 भ्यः अमुष्याः अमुयो अमूषाम् अमुष्याम् अमूषु इ-
 ति हलन्ताः स्त्रीलिङ्गाः स्वमोर्लुक् दत्वम् स्वनडुत् स्वन-
 डुही चतुरनडु होरित्याम् स्वनडुवाहिपुनस्तद्वत् शेषस्यु-
 चत् वाः वारी वारि वारा वाभ्याम् चत्वारि किम् कैकानि इ-
 दम् इमे इमानि अन्वादेशे नपुंसके एनङ्कृत्यः एनत् ए
 ने एनानि एनेन एनयोः अहः विभाषादिः श्योः अन्ही
 अहनी अहानि अहन् ८।२।६८ अहन्नित्यस्य रुः पदा-
 न्ते अहोभ्याम् दण्डि दण्डिनी दण्डीनि दण्डिना दण्डि-
 भ्याम् सपथिटिलोपः सपथी सपथ्यानि ऊर्क् ऊर्ज्जी
 ऊर्ज्जिनरजानांसंयोगः तत् ते तानि यत् ये यानि एत-
 त् एते एतानि गवाक् गोची गवांसि पुनस्तद्वत् गोचा गवा-
 भ्याम् शकृत् शकृती शकृन्ति ददत् वानपुंसकस्य ७।
 १।८९ अभ्यस्तात्परोयः शतातदंतस्य क्लीबस्य वानुम् -
 सर्वनामस्थाने ददन्ति ददति तुदत् आच्छीनद्योनुम् ७।
 १।८० अवणान्तात्परोयः शतुरवयवस्तदन्तस्य नुम् -
 वाशीनद्योः तुदंती तुदती तुदंति पचत् शप्श्यनोर्नित्यं

शपश्यनोरात्यरोयशतुरवयवस्तदतस्यनित्यंनुम्शी-
 नद्योःपचन्तीपचन्तिदीव्यत् दीव्यंती दीव्यन्ति धनुः
 धनुषी सान्तेतिदीर्घःनुम् विसर्जनीयेतिषःधनूंषिधनु-
 षा धनुर्भ्याम् एवं चक्षुर्हविरादयः पयः पयसी-
 पयांसि पयसा पयोभ्याम् स्रुपुम् स्रुपुंसी स्रुपुमांसि
 अदः विभक्ति कार्यम् उल्लमत्वे अमू अमूनि शेषम्पुंव-
 त् इतिहलन्तनपुंसकलिङ्गाः स्वरदिनिपातमव्ययम्
 १।१।३७ स्वरः अन्तरः प्रातरः पुनर् सनुनर् उच्चैस् नीचै-
 स् शनैस् ऋधक् ऋते युगपत् आरात् पृथक् त्यस् श्वस्
 दिवारात्रौ सायम् चिरम् मनाक् ईषत् जोषम् तूष्णीम्
 बहिस् अवस् समया निकषा स्वयम् वृथानक्तम् नञ् हेतौ
 इद्धा अद्धा सामिवत् ब्राह्मणवत् क्षत्रियवत् सना उपधा स-
 नत् सनात् अन्तरा अन्तरेण ज्यौक् कम् सहसा विना ना-
 ना स्वस्ति स्वधा अलम् वषट् श्रौषट् वौषट् अन्यत् अस्ति
 उपांशः क्षमा विहायसा दोषा मृषा मिथ्या मुधा पुरा मिथो
 मिथस् प्रायस् मुहुस् प्रवाहुकम् प्रवाहिका आर्यहलम्
 अभीक्ष्णम् साकं सार्द्धम् नमस् हिरुक् धिक् अथ अम्-
 आम् प्रताम् प्रशाम् प्रशान् मामाङ् आरुतिगणोऽयम्
 च वा ह अह एव एवम् नूनम् शश्वत् युगपत् भूयस् कूप-
 त् सूवत् कुवित् नेत् चेत् चण् यत्र कञ्चित् नह हन्त माकि-
 म् माकीम् नकिः अकीम् प्राङ् नञ् यावत् तावत् त्वेन्वै
 ह्यै रे श्रौषट् वौषट् स्वाहा स्वधा वषट् तुम् तथा हिरवल्
 किल अथ स्रुष्टु आदह उपसर्गविभक्तिस्वरप्रतिरूपका-
 श्च अवदत्तम् अहंयुः अस्तिक्षीरा अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ
 ओ औ पृक्त शक्तम् यथा कथा च पाट प्याट् अट् है हे
 भोः अयेघविषु एकपदे युत् आतः चादिरप्या कृतिगणः

तसिलादयः प्राक् पाशपः शस् प्रभृतयः प्राक्समासान्ते-
 भ्यः अम् आम् कृतोर्थाः तसिवती नाना औ एतदन्तम-
 व्यव्ययम् अतइत्यादि कृन्नेजन्तः १।१।३९ कृद्योमान्त ए
 जन्तश्च तदन्तमव्ययं स्यात् स्मारम् स्मारम् जीवसे पिबध्ये
 ल्हातोस्सन्कसन्कः १।१।४० एतदन्तमव्ययम् कृत्वा उदेतोः
 विसृपः अव्ययीभावश्च १।१।४१ अधिहरि अव्ययादाप्-
 सपः २।४।८२ अव्ययादापः सपश्चलुक् तत्रशालायाम्-
 सदृशान्त्रिषुलिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु वचनेषु च सर्वेषु
 यन्न व्येति तदव्ययम् वष्टिभागुरिरलोपमवाव्यो रूपसर्ग-
 योः आपञ्चैवहलान्तानां यथावाचानिशादिशा अवगा
 हः वगाहः अपिधानम् पिधानम् इत्यव्ययानि लट् लिट्-
 लुट् लृट् लेट् लोट् लङ् लिङ् लुङ् लृङ् एषुपञ्चमोल-
 कारः लुटोमात्रगोचरः लः कर्मणि च भावे चा कर्मकेभ्यः
 ३।४।६९ लकारास्सकर्मकेभ्यः कर्मणि कर्तरि च स्थुर कर्म
 केभ्यो भावे कर्तरि च वर्तमाने लट् ३।२।१२३ वर्तमानक्रि-
 यावृत्तेर्धातोर्लट् स्यात् अटावितौ उच्चारण सामर्थ्या लु-
 स्यनेत्वम् भूसत्तोद्याम् कर्तु विवक्षायां भूल इति स्थिते-
 लस्येत्यधिकृत्य तिप्तस् क्षिसिप्थस्थमिप्थस्मास् ताता
 अद्गथासाथान्धमिडुहिमहिङ् ३।४।७८ एतेऽष्टादश
 लादेशाः स्युः लः परस्मैपदम् १।४।९९ लादेशाः परस्मैप
 दसंज्ञाः स्युः तडानावात्मनेपदम् १।४।१०० तडः प्रत्या-
 हारः शानच् कानचौ चै तत्संज्ञाः स्युः पूर्वसंज्ञाऽपेवादः अ-
 नुदात्तङि त आत्मनेपदम् १।३।१२ अनुदात्तेतोडि तश्चधा
 तो रात्मनेपदं स्यात्कर्तृगामिनि क्रियाफले शेषात्कर्तरिप
 रस्मैपदम् १।३।७८ आत्मनेपदनिमित्तहीनाद्धातोः कर्त
 रिपरस्मैपदं स्यात् स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले-

१।३।७२ स्वरिते तो जितश्च धातो रात्मनेपदं स्यात्कर्तृगामि
 नि क्रियाफले तिङः स्त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः १।४।
 १०१ तिङः उभयोः पदयोस्त्रयस्त्रिकाः क्रमादेतत्संज्ञाः -
 स्युः तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः १।४।१०२ ल
 ध्यप्रथमादिसंज्ञानितिङः स्त्रीणि प्रत्येकमेकवचनादिसं-
 ज्ञानि स्युः सुष्मद्यपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपिमध्य-
 मः १।४।१०५ तिङः वान्यकारकवाचिनियुष्मद्यप्रयुज्यमा-
 ने प्रयुज्यमाने च मध्यमः अस्मद्यत्तमः १।४।१०७ तथा भू-
 तेऽस्मद्यत्तमः शेषे प्रथमः १।४।१०८ मध्यमोत्तमोरविष-
 ये प्रथमः भूति इति स्थिते तिङः शित्सार्वधातुकम् ३।४।
 ११३ तिङः शितश्च धात्वधिकारोक्ता एतत्संज्ञाः स्युः कर्त्तरि
 शप् ३।१।६८ कर्त्रर्थे सार्वधातुके परे धातोः शप् सार्वधातु-
 कार्द्धधातुकयोः ७।३।८३ अनयोः परयोरिगंताङ्गः स्यगु-
 णः अवादेशः भवति भवतः झोन्तः ७।१।३ प्रत्ययावयव
 स्यद्वास्यान्तादेशः अतो गुणे भवन्ति भवसि भवथः भवथ
 अतो दीर्घो यञि ७।३।१०१ अतोङ्गः स्यदीर्घो यञादौ सार्वधा-
 तुके भवामि भवावः भवामः स भवति तौ भवतः ते भवन्ति त्वं
 भवसि युवाम् भवथः यूयं भवथ अहं भवामि आवाम् भवावः
 वयम् भवामः परोक्षे लिट् ३।२।११५ भूतानद्यतनपरोक्षा
 र्थवृत्तेर्धातो लिट् स्यात् लस्यति बादयः परस्मै पदानां
 णल्लु सस्थलश्चु सणत्वमाः ३।४।८२ लिट्स्ति बादीनां
 णल्लादयः स्युः भू अ इति स्थिते भवो बुग्लुङ् लिटोः ६।४।
 १८८ भवो बुगागमः स्याल्लुङ् लिटोरचि लिटि धातोरनभ्या
 सस्य ६।१।८ लिटि परे अनभ्यास धात्ववयवस्यैकान्तो प्र-
 थमस्य द्वेस्त आदिभूतादयः परस्य तु द्वितीयस्य भूव् भू-
 व् अ इति स्थिते पूर्वोऽभ्यासः ६।१।४ अत्र ये द्वे तयोः पूर्वोऽ

अभ्याससंज्ञः हलादिशेषः ७।४।६० अभ्यासस्यादिर्हल्-
 शिष्यते अन्ये हलो लुप्यन्ते ह्रस्वः ७।४।५९ अभ्यासस्या-
 चो ह्रस्वः स्यात् भवतेरः ७।४।७३ भवतेरभ्यासस्योकार-
 स्य अः स्याद्विडि अभ्यासे चर्च्च ८।४।५९ अभ्यासे झलां-
 चरः स्युर्जशश्च झलांजशः स्वयान्चर इति विवेकः बभूव ब-
 भूवतुः बभूवुः लिट् च ३।४।११४ लिङादेशस्तिङार्द्धं धातुक-
 संज्ञः आर्द्धं धातुकस्येङुलादेः ७।२।३५ बभूविथ बभूवथुः
 बभूव बभूव बभूविब बभूविम अनद्यतने लुट् ३।३।१५
 भविष्यत्यनद्यतने ऽर्थे धातोर्लुट् स्यतासी लृलुटोः ३।१।
 ३३ धातोरेतौ स्तो लृलुटोः परतः शबाद्यपवादः लृङ् इति लृङ्-
 लृटोर्ग्रहणम् आर्द्धं धातुकं शेषः ३।४।११४ तिङ् शिन्धो ऽ-
 न्ये धातो रिति विहित प्रत्यया एतत्संज्ञाः स्युः इट् लुट् प्र-
 मस्यङारौरसः २।४।८५ डित्वसामर्थ्याद्भस्यापि टे लोपिः
 भविता तासस्त्योर्लोपः ७।४।५० तासेरस्तेश्च लोपः स्यात्
 सादौ प्रत्ययेरिच ७।४।५१ सादौ प्रत्यये तथा भवितारौ भ-
 वितारः भवितासि भवितास्थः भवितास्थ भवितास्मि भवि-
 तास्वः भवितास्मः लृट् शेषे च ३।३।१३ भविष्यदर्थोद्धातो
 र्हुट् क्रियार्थायां क्रियोयां सत्याम सत्यां वा इट् भविष्य-
 ति भविष्यतः भविष्यन्ति भविष्यसि भविष्यथः भविष्य-
 थ भविष्यामि भविष्यावः भविष्यामः लोट् च ३।३।१६२ वि-
 ध्याद्यर्थेषु धातोर्लोट् आशिषि लिङ् लोटौ ३।३।१७३ ए-
 रुः ३।४।८६ लोट् इकारस्यङः भवतु तुल्योस्तातङ्गशि-
 ष्यन्यतरस्याम् ७।१।३५ आशिषि तुल्योस्तातङ् वा पर-
 तात्सर्वादेशः भवतात् लोटो लङ् वत् ३।४।८५ लोटस्ता-
 मादयस्स लोपश्च तस्थस्थमिपान्ता न्तन्तामः ३।४।१०५
 नितश्चतुर्णान्तामादयः भवताम् भवतु सेर्द्यपि च ३।४।८७

लोटः सेर्हिः सोपिच्च अतो हेः ६।४।१०५ अतः परस्य हे लुक् भ-
 वभवतात् भवतम् भवत मेर्निः ३।४।८९ लोटः आडुः तमस्य
 पिच्च ३।४।९२ लोटुत्तमस्यारुपिच्च हिन्योरु खन्नइत्वा चारुण
 सामर्थ्यात् भवानि ते प्राग्धातोः १।४।८० ते गत्युपसर्ग सं-
 ज्ञाधातोः प्रागेव प्रयोक्तव्याः आनिलोट ८।४।१६ उपसर्ग-
 स्थान्निमित्तात्परस्य लोडादेशस्या नीतिनस्य णस्स्यात् प्रभ-
 वाणि दुरः षत्वणत्वयोरुपसर्गत्वप्रतिषेधो बक्तव्यः दुः स्थि-
 तिः दुर्भवानि अन्तश्शब्दस्याङ्. किंविधिणालेषूपसर्गत्वं वा-
 च्यम् अन्तर्भवाणि नित्यं हि तः ३।४।९९ सकारान्तस्य डिः दु-
 त्तमस्य नित्यं लोपः अलोऽन्त्यस्येति सलोपः भवाव भवाम्-
 अनद्यतने लङ्. ३।२।१११ अनद्यतनभूतार्थवृत्तेर्धातोर्लङ्.
 लुङ्. लङ्. लृङ्. क्ष्वडुदात्तः ६।४।७१ एष्वङ्. गस्यात् इतश्च
 ३।४।१०० डिः तोलस्य परस्मैपदमिकारान्तं यत्तस्य लोपः अ-
 भवत् अभवताम् अभवन् अभवः अभवतम् अभवत अ-
 भवम् अभवाव अभवाम् विधिनिमंत्रणामंत्रणाधीष्टसं-
 श्रुप्रार्थनेषु लिङ्. ३।२।१६१ एष्वर्थेषु धातोर्लिङ्. यास्मृत्प-
 रस्मैपदेषूदात्तो डिः च ३।४।१०३ लिङ्. परस्मैपदानां यास्मृ-
 डागमो डिः च लिङ्. स्सलोपो नन्त्यस्य ७।२।७९ सार्वधा-
 तुकलिङोऽनन्त्यसस्य लोपः इति प्राप्ते अतो येयः ७।२।८०
 अतः परस्य सार्वधातुकावयवस्य यास् इत्यस्य इच् गुणः लो-
 पोऽयोर्वलि ६।१।६६ भवेत् भवेताम् झेर्जुस् ३।४।१०८ लि-
 डः भवेयुः भवेः भवेतम् भवेत भवेयम् भवेव भवेम लिङ्.
 शिषि ३।४।११६ आशिषिलिङ्. स्तिङ्. नर्द्ध धातुकसंज्ञः स्या-
 त् किदाशिषि ३।४।१०४ आशिषिलिङो यास्मृत्किन् स्कोः
 संयोगाद्योरितिसलोपः कृतिच १।१।५ गित्किन्डिः निमि-
 त्तेदग्लक्षणगुणवृद्धी नस्तः भूयात् भूयास्ताम् भूयासः

भूयाः भूयास्तम् भूयास्त भूयासम् भूयास्व भूयास्म लुङ्.
 ३।३।११० भूतार्थे धातुर्लुङ्-स्यात् माङि-लुङ्-३।३।१७५
 सर्वलकारापवादः स्मोचरेलङ्-च स्मोचरेमाङि-लङ्-स्यात्-
 चालुङ्-चिलुङि-३।४।४३ शबोद्यपवादः चूस्सिच-३।१।४४
 इचावितौ गानिस्थाघुपाभूभ्यस्सिचः परस्मै पदेषु ३।४।
 ७७ लुक् गापाविहेणादेशापिबती गृह्येते भूस्त्वोस्तिङि-७।
 ३।८८ भूस्त्वएतयोस्सार्वधातुकेतिङि-गुणोन अभूत् अ-
 भूताम् अभूवन् अभूः अभूतम् अभूत अभूवम् अभूव
 अभूम् नमाङ्योगे ६।४।७४ अडाटौनस्तः माभवान् भूत्
 मास्मभवत् मास्मभूत् लिङ्-निमित्ते लृङ्-क्रियातिपत्तौ ३।
 १३।१३९ हेतुहेतुमन्दावादिर्लिङ्-निमित्तेन्त्रभविष्यत्य-
 र्थे लृङ्-क्रियाया अनिष्यत्तौ गम्यायाम् अभविष्यत् अभ
 विष्यतोम् अभविष्यन् अभविष्यः अभविष्यतम् अभवि
 ष्यत अभविष्यम् अभविष्याव अभविष्याम कुरष्टिश्चेद
 भविष्यत् तदास्तुभिक्षमभविष्यत् इत्यादि ज्ञेयम् अतसा-
 तत्यगमने २ अतति अत आदेः ७।४।७० अभ्यासस्यादेश-
 तो दीर्घः स्यात् आत आतनुः आतुः आतिथ आतथुः आत
 आतिव आतिम आतिना आतिष्यति आतनु आडजादी
 नाम् ६।४।७२ अजादेराट् स्यात् लुङ्-लङ्-लृङ्-क्ष आतत्
 अतेत् अत्यात् अत्यास्ताम् लुङि-सिचिर्इडागमेकृते अस्ति
 सिचोऽपृक्ते ७।३।९६ विद्यमानात् सिचोऽस्तेश्च परस्या
 पृक्तस्य हलर्इडागमः इट ईटि ८।२।२८ इटः परस्यसस्य
 लोपः स्यादीटि सिज् लोप एकादेशो सिद्धोवाच्यः आती-
 न् आतिष्ठाम् सिज्भ्यस्त विदिभ्यश्च ३।४।१०९ सिचोऽ
 भ्यस्ताडिदेश्च परस्यङि-त्वन्धि नोसेर्ज्जुस् आतिषुः आ-
 तीः आतिष्टम् आतिष्ट आतिषम् आतिष्य आतिष्म आति

स्यत्विधुगत्याम् ३ ह्रस्वम् लघु १।४।१० संयोगेगुरु १।४।११
 संयोगेपरे ह्रस्वदुःरु दीर्घञ्च ७।४।७१ गुरुः स्यात् पुगन्तल
 घूपधस्यच ७।३।८६ पुगन्तस्यलघूपधस्यचाङ् स्येकोगु-
 णः सार्वधातुकार्द्ध धातुकयोः धात्वादेरितिसः सेधतिषत्व-
 म् सिषेध असंयोगाह्लित् कित् १।२।५ असंयोगात्परो ऽपि-
 ह्लित् कित् स्यात् सिषिधतुः सिषेधिय सिषिधश्चः सिषिध-
 सिषेध सिषिधिव सिषिधिम सेधिता सेधिष्यति सेधतु अ-
 सेधत् सेधेत् सिध्यात् असेधिष्यत् एवंचितीसंज्ञाने ४ शक्त-
 शोके ५ गदव्यक्तायांवाचि ६ गदति नेर्गद नद पतपदघुमास्य
 तिहन्तिष्याति वाति द्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिचिनो-
 ति दैग्धिषुच ८।४।१७ उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यनेर्णः ग-
 दादिषु परेषु प्रणिगदति कुहोश्चुः ७।४।६२ अभ्यासकवर्ग-
 हकारयोश्चवर्गादेशः अतउप धायाः ७।२।११६ वृद्धिः स्यात्
 अितिणितिचप्रत्यये जगादजगदतुः जगदुः जगदिथ जगद
 शुः जगद णलुत्तमोवा ७।१।९१ णिह्वास्यात् जगादजगदजग
 दिव जगदिम गदिता गदिष्यति गदतु अगदत् गदेत् गद्यात्
 अतोहत्वादेर्लघोः ७।२।७ हलादेर्लघोर्द्विवैदादौ परस्मैप
 देसिचि अगादीन् अगदीन् अगदिष्यत् णाद अव्यक्ते शब्दे
 ७ णोनः ६।१।६५ धात्वादेणस्यनः णोपदेशास्त्वनर्दनादिना
 थ् नाध् नन्दनक् नृनृतः उपसर्गादिसमासे पिणोपदेशस्य ८।
 ४।१४ उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य णोपदेशस्य धातोर्नस्य
 णः समासे असमासेपि प्रणदति प्रणिनदति नदति ननाद अ-
 तएकहल्मध्येनादेशादेर्लिटि ६।४।१२० लिटिनिमित्तादेशादि
 कं नभवति यदङ् न्तदवयवस्या संयुक्त हल्मध्ये स्यात् एत
 मभ्यासलोपश्च कितिलिति थलित्सेटि ६।४।१२१ प्रागुक्तं स्या
 त् नेदिथ नेदथुः नेद ननादननद नेदिव नेदिम नदिता नदिष्य

तिनदत्तु अनदत् नदेत् नद्यात् अनदीत् अनदीत् अनदिष्य
 त् तुनदि समृद्धौ ८ आदिर्जितुडवः १।१।५ उपदेशो धातो राद्या
 एते इतः स्युः इदितो नुम् धातोः ७।१।५८ नन्दति ननन्द नन्दिता
 नन्दिष्यति नन्दतु अनन्दत् नन्देत् नन्द्यात् अनन्दीत् अनन्दि
 ष्यत् अर्च्य पूजायाम् ९ अर्चति तस्मान्नुड्विहलः ७।४।७१
 द्विहलो धातो दीर्घी भूतात्परस्यनुट्स्यात् आनर्च आनर्चतुः
 अर्चिता अर्चिष्यति अर्चतु आर्चत् अर्चेत् अर्च्यात् आर्चीन्
 आर्चिष्यत् ब्रजगतौ १० ब्रजति ब्रज्ज ब्रजिता ब्रजिष्यति
 ब्रजतु अब्रजत् ब्रजेत् ब्रज्यात् वदब्रज हलन्तस्याचः ७।२।३
 एषामचो वृद्धिस्सिचिपरस्मैपदेषु अब्राजीत् अब्रजिष्यत् क
 टेवर्षा वरणयोः ११ कटति चकार कटिता कटिष्यति कटतु-
 अकटत् कटेत् कट्यात् ह्यन्तक्षणश्चस जागृणिश्च्येदिताम्
 ७।२।५ ह्रमयान्तस्य क्षणादेर्ष्यन्तस्य श्वयतेरे दितश्च वृद्धिर्ने
 डादौ सिचि अकटीत् अकटिष्यत् गुपूरक्षणे १२ गुपूधूपवि-
 च्छिपणिपनिभ्य आयः ३।१।२८ स्वार्थे सनाद्यान्ता धातवः
 ३।१।३२ सनादयः कर्मेणिङन्ताः प्रत्यया अन्तेयेषान्ते धातु
 संज्ञकाः धातुत्वाद्बुडादयः गोपायति आयादय आर्द्धधातु-
 कैश्च ३।१।३१ आर्द्ध धातुकविवक्षाया मायादयो वा स्युः कास्य
 नेकाच आम् वक्तव्यः लिटि आस् कासोराम् विधानान्चस्य
 नेत्वम् अतो लोपः ६।४।४८ आर्द्धधातुकोपदेशे च दन्तन्त-
 स्यातो लोप आर्द्ध धातुके आमः २।४।८१ आमः परस्य लुक्
 कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि ३।१।४० आमन्ता लृट्पराः कृञ्च
 स्तयोऽनु प्रयुज्यन्ते तेषां द्वित्वादि उरत् ७।४।६६ अभ्यासक
 वर्णस्यात् वृद्धिः गोपायाञ्चकार द्वित्वात्परत्वाद्यणिप्राप्ते
 द्विर्वचने ऽचि १।१।५९ द्वित्वनिमित्ते ऽचि अच आदेशो न द्वित्वे
 कर्तव्ये गोपायाञ्चक्रतुः एकाच उपदेशोऽनुरात्तान् ७।२।१०

उपदेशोद्योधातु रेकाजनुदात्तश्च तत आर्द्ध धातुकस्येण ऊहृ
 दन्तैर्यौतिरुक्षाशुशुनुहृश्चिडीहृश्चिभिः वृहृ वृज् भ्याञ्
 चविनोकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः कान्तेषु शङ्खैकः चान्ते-
 षु पञ्मुञ् रिञ्बञ् विञ् मिञ् षट् छान्तेषु प्रच्छेकः ज्ञान्तेषु
 त्यज्निजिर्भज् भञ्ज् भुञ् भ्रसज् मसज् यज् युञ् रुज् र-
 ज्ज् विजिर् स्वज्ज् सज्ज् सृज्ः पञ्चदश दान्तेषु अद् क्षद्
 शिद् छिद् तुद् नुद् पद्यभिद् विनद् विद् शद् सद् स्विद्यस्क्
 दहृदः पञ्चदश धान्तेषु क्रुध् क्षध् बुध् बंध् युध् रुध् राध् व्य-
 ध् शुध् साध् सिद्ध एकादश नान्तेषु मन्यहर्नोद्यौ पान्तेषु अप्-
 क्षप् क्षिप् तप् तिप् तृष्य दृष्य लिप् लुप् वप् शप् स्वप् सृप् स्त्र-
 योदश भान्तेषु यभ्र् रभ्र् लभ्र् स्त्रयः मान्तेषु गम् नम् यम् रम्
 श्रत्वारः शान्तेषु कुश् दंश् दिश् दृश् मृश् रिश् रुश् लिश् वि-
 श् स्पृशोदश धान्तेषु रुष् लिष् तुष् द्विष् दुष् पुष्य पिष् विष्
 शिष् शष् श्लिष् एकादश सान्तेषु धस् वसतो हौहान्तेषु दहृ-
 दिहृ दुहृ नहृ मिहृ रुहृ लिहृ बहोद्यौ अनुदात्ताहलन्तेषु धात-
 योद्यौधिकं शतम् गोपायाञ्चकार्य गोपायाञ्चक्रथुः गोपा-
 याञ्चक्रुः गोपायाञ्चकार गोपायाञ्चकृव गोपायाञ्चकृ-
 म गोपायाम्बभूव गोपायामास जुगोप जुगुपतुः जुगुपुः स्व-
 रिति स्मृति स्मृत्यति धूञ्दितोवा ७।२।४४ स्वरत्यादेरुदितश्चप
 रस्य वलादेरार्द्ध धातुकस्येद्वा स्यात् जुगोपिथ जुगोपथ गो-
 पायिता गोपिता गोप्ता गोपायिष्यति गोपिष्यति गोपस्य-
 ति गोपायतु अगोपायत् गोपायेत् नेहि ७।२।३६ इडादौ सि-
 चि हलन्तस्य वृद्धिर्न अगोपायीत् अगोपीत् अगोप्सीत् झ-
 लोझलि ८।२।३६ झलः सस्य लोपोझलि अगोप्ताम् अगो-
 प्सुः अगोप्सीः अगोप्ताम् अगोप्ता अगोप्सम् अगोप्स्व-
 अगोप्सम् अगोपायिष्यत् अगोपिष्यत् अगोप्यत् शिक्ष-

ये १३ क्षयति चिक्षाय चिक्षियतुः चिक्षियुः एकाच इति नि-
 षेधे प्राप्ते कृस् भृवृस्तु द्रुश्रु सुवोलिति ७।२।१३ आदिभ्य
 एव लिट् द्वण् न स्यादन्यस्मादनिटोपि स्यात् अचस्तास्व-
 त्यल्यनिटो नित्यम् ७।२।६१ उपदेशः जन्तो यो धातुस्तासौ
 नित्यानिट् ततस्थल इण् न उपदेशः स्वनः ७।२।६२ उपदेशो
 कारवतस्तासौ नित्यानिट् ततः परस्यथल इण् न स्यात् क्र-
 तो भारद्वाजस्य ७।१।६३ तासौ नित्यानिटः क्रदन्तादेव्य-
 लो नेङ् भारद्वाजस्य मने तेन अन्यस्य स्यादेव अथमत्र संग्र-
 हः अजन्तोऽकारवान्वायस्तास्यनिट् थलिवेडयम् क्रदन्त
 ईदृक् नित्यानिट् काद्यन्योलिटिसेड भवेत् चिक्षयिथ चि-
 क्षेथ चिक्षयथुः चिक्षय चिक्षाय चिक्षियिव चिक्षियिम
 क्षेता क्षेप्यति क्षयतु अक्षयत् क्षयेत् अकृत्सार्वधातुकयो
 दीर्घः ७।४।२५ अजन्ताङ् गस्य दीर्घोयादौ प्रत्ययेन तु कृ-
 त्सार्वधातुकयोः क्षीयात् सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु ७।२।१
 इगन्ताङ् गस्य वृद्धिः स्यात् परस्मैपदसिचि अक्षेपीत् अ-
 क्षेप्यत् तपसन्तापे १४ तपति तताप तेपतुः तेषुः तेषिथ-
 नतप्य तप्ता तप्यति तपतु अतपत् तपेत् तप्यात् अताप्सी-
 त् अताप्ताम् अतप्यत् क्रमुपादविक्षेपे १५ वाभ्राशभ्रू
 श भ्रमुक्रमुक्लुमुत्र सिन्नुटिलषः ३।१।७० एभ्यः श्यन्वा-
 कर्त्रर्थं सार्वधातुके परे पक्षे शप् क्रमः परस्मैपदेषु ७।३।-
 ७६ क्रमो दीर्घः परस्मैपदेशिति क्राम्यति क्रामति चक्राम
 क्रमिता क्रमिष्यति क्राम्यतु क्रामतु अक्राम्यत् अक्राम-
 त् क्राम्येत् क्रामेत् क्रम्यात् अक्रमात् अक्रमिष्यत् पापा-
 ने १६ पाप्मा ध्मास्थाम्नादाण् दृश्यति सर्ति शदसदाप्तिव
 जिघ्र धमनिष्ठमनयच्छ पश्यच्छ धोशीयसीदाः ७।३।
 ७८ पादीनां पिबादयस्स्युरित्संज्ञकशादौ प्रत्यये पिबा-

देशोऽदन्तस्तेन न गुणः पिबति आत औणलः ७।१।३४ आ
दन्ताद्वातोर्णल औकारादेशः पपौ आतो लोप इटिच ६।४।६४
अजाद्योर्ध्वधातुकयोः कृडि.दिरोः परस्यो रातो लोपः पपनुः
पपुः पपिथ पपाथ पपथुः पप पपौ पपिव पपिम पाता पा-
स्यति पिबतु अपिबन् पिबेत् एल्लिडि. ६।४।६७ सुसंज्ञका
नां मास्थादीनाञ्च एत्वं स्यादाद्ध धातुके किति लिडि. पेया
त् गाति स्थेति सिचो लुक् अपात् अपाताम् आतः ३।४।११०
सिज् लुकि आदन् तादेव इजेर्जुस् उभयपदान्तात् ६।१।९६ अ-
अपदान् तादकारादुसिपररूपमेकादेशः अपुः अपास्यत्-
ग्लैर्हर्षक्षये १७ ग्लायति आदेच उपदेशोऽशिति ६।१।४५ उ-
पदेश एजन्तस्य धातोरात्त्वन्तु शिति जग्लौ ग्लाता ग्लास्य-
ति ग्लायतु अग्लायत् ग्लायेत् वान्यस्य संयोगादेः ६।४।६८
घुमास्थादेरन्यस्य संयोगादेर्द्धतोरात् एत्वं वार्द्ध धातुके कि-
तिलिडि. ग्लेयात् ग्लायान् यमरम नमातां सकृच्च ७।२।७३ ए-
षांसकृत्स्यादेभ्यः सिच इट् स्यात् परस्यैपदेषु अग्लासीत् अ-
ग्लास्यत् ह्रु कौटिल्ये १८ ह्वरति ऋतश्च संयोगादेर्गुणः ७।४।
१० ऋदन्तस्य संयोगादेरङ्गुणो लिति उपधाया वृद्धिः
जह्वार जह्वरतुः जह्वरुः जह्वर्य जह्वरथुः जह्वर जह्वार ज-
ह्वर जह्वरिव जह्वरिम् जह्वती ऋद्धनो स्ये ७।२।७० ऋतो ह-
न्तेश्च स्य स्येत् ह्वरिष्यति ह्वरतु अह्वरत् ह्वरेत् गुणोर्निसं-
योगाद्योः ७।२।२९ अर्तेः संयोगादेर्ऋदन्तस्य च गुणः किति-
यादा वार्द्ध धातुके लिडि. च ह्वर्यात् अह्वर्यात् अह्वरिष्य-
त् श्रुश्रवणे १९ श्रुवः श्रुच ३।१।७४ श्रुवश् श्रुइत्यादेशः स्या-
त् श्रुप्रत्ययश्च श्रुणोति सार्वधातुकमपित् १।२।४ अपित्सा-
र्वधातुकं डि. डूत् शृणुतः हुश्रुवोः सार्वधातुके ६।४।८७ हु-
श्रुवोरनेकाचो संयोगपूर्वस्यो वर्णस्य यण् स्यादचि सार्वधा-

तुक्शृण्वन्ति शृणोषि शृणुथः शृणुथ शृणोमि लोपश्चास्या
 न्यतरस्याम्बोः ६।४।१०७ असंयोगपूर्वस्य प्रत्ययो कारस्यलो-
 पो वाम्बोः परयोः शृण्वः शृणुवः शृण्मः शृणुमः शः श्राव शः
 श्रुवतुः शः श्रुवुः श्रुओथ शः श्रुवथुः शः श्रुव शः श्रुव शः श्राव शः
 श्रुव शः श्रुम श्रोता श्रोष्यति शृणोतु शृणुताम् शृण्वन्तु उतश्च
 प्रत्ययादसंयोगपूर्वात् ६।४।१०६ असंयोगपूर्वात्प्रत्ययो तो
 हेर्लुक् शृणु शृणुतात् शृणुतम् शृणत गुणावादेशौ शृणवा
 नि शृणवाव शृणवाम अशृणोत् अशृणुताम् अशृण्वन्-
 अशृणोः अशृणुतम् अशृणुत अशृण्वम् अशृण्व अशृणु
 च अशृण्म अशृणुम शृणुयात् शृणयाताम् शृणुयुः शृ-
 णुयाः शृणुयातम् शृणुयात शृणुयाम् शृणुयाव शृणुया
 म शृयात् अश्रोषीत् अश्रोष्यत् गम्लुगतौ २० इषुगमि-
 यमाञ्छः ७।३।७७ एवाञ्छः शिति गच्छति जगाम ग-
 महन जनस्वनघसांलोपः कृडिः त्यनडिः ६।४।९८ एषामु-
 पधाया लोपो ऽजादौक् डिः तिनत्ति डिः जग्मतुः जग्मुः जग
 मिथ जगन्थ जग्मथुः जग्म जगाम जगम जग्मिव जग्मि-
 म गन्ता गमेरिट् परस्मैपदेषु ७।२।५८ गमेस्सादेरान्ध्र धा-
 तुकस्येत् परस्मैपदेषु गमिष्यति गच्छतु अगच्छत् गच्छे-
 त् गम्यात् पुषादिङ्गताद्युदितः परस्मैपदेषु ३।१।५५ श्य-
 न्विकरणपुषादेर्ङ्गतादेर्लृट् दितश्च परस्य चुरडः परस्मैपद-
 ेषु अगमत् अगमिष्यत् इति परस्मैपद प्रक्रिया एधवृद्धौटि
 त आत्मानेपदानांटेरे ३।४।७९ टितोलस्यात्मानेपदानांटेरे-
 त्वम् एधते आतोडिः तः ७।२।८१ अतः परस्यडिः तायाका
 रस्य इय स्यात् एधेते एधन्ते थासस्से ३।४।८० टितोलस्य
 थासः सेस्यात् एधसे एधेथे एधजे अतोऽगुणे एधे एधा-
 वहे एधामहे इजादेश्च गुरुतमौ नृच्छः ३।१।३६ इजादियौ

धातुर्गुरुमाचृच्छत्यन्यस्तन आम्स्याल्लिटि आम्प्रत्ययवन्
 कृञोऽनुप्रयोगस्य ३।४।३ आम्प्रत्ययोयस्मादित्यनङुण
 संविज्ञानो बहुव्रीहिः आम्प्रकृत्या तुल्यमनुप्रयुज्यमानान्
 कृञोऽप्यात्मनेपदम् लिटस्तद्वयोरेशिरेच् ३।४।८१ लिङादे
 शयोस्तद्वयोरेश इरेचौस्तः एधाञ्चक्रे एधाञ्चक्राते ए-
 धाञ्चक्रिरे एधाञ्चकृषे एधाञ्चक्राथे इणः षीध्वं लुङ्
 लिटान्धोऽङ्.गात् ८।३।७२ इणं न्तादङ्.गात्परेषां षीध्वं लुङ्.
 लिटान्धस्यटः एधाञ्चकृद्वे एधाञ्चकृवहे एधाञ्चकृमहे
 एधाम्बभूव एधामास एधिता एधितारो एधितारः एधिता
 से एधितासाथे धिच ८।२।२५ धादौ प्रत्यये सस्यलोपः ए-
 धिताध्वे ह एति ७।४।५२ तासस्त्योस्सस्यहः स्यात् एतिप-
 रे एधिताहे एधितास्वहे एधितास्महे एधिष्यते एधिष्येते
 एधिष्यंते एधिष्येसे एधिष्यथे एधिष्यध्वे एधिष्ये एधिष्याव
 हे एधिष्यामहे आमेतः ३।४।९० लारएत आम् एधताम् ए-
 धेताम् एधन्ताम् सवाभ्यां वामौ ३।४।९१ सवाभ्याम्परस्य
 लोडेनः क्रमाद्द्वामौस्तः एधस्व एधेथाम् एधध्वम् एतऐ-
 ३।४।९३ लोडुत्तमस्य एतऐस्यात् एधे एधावहे एधामहे आ-
 रश्च ऐधत ऐधेताम् ऐधन्त ऐधथाः ऐधेथाम् ऐधध्वम् ऐ-
 धे ऐधावहि ऐधामहि लिङः सीयुट् ३।४।१०२ लिङ्.आत्मनेप-
 दानां सीयुडागमः स्यात् सलोपः एधेत एधेयाताम् अस्यरन्
 ३।४।१०५ लिङो अस्यरन् स्यात् एधेरन् एधेथाः एधेथाथा-
 म् एधध्वम् इरोऽन् ३।४।१०६ लिङादेशस्य इरोन् स्यात् ए-
 धेय एधेवहि एधेमहि कट्त्तथोः ३।४।१०७ लिङ्.स्तथोस्स
 ट् यलोपः आर्द्धधातुकत्वात्सलोपोन एधिषीष्ट एधिषीयास्ता
 म् एधिषीरन् एधिषीष्ठाः एधिषीयास्थाम् एधिषीध्वम् एधि-
 षीय एधिषीवहि एधिषीमहि ऐधिष्ट ऐधिषाताम् आत्मने

पदेष्वनतः ७।१।५ अनकारान्तरस्यात्मने पदेषु स्यात् ऐ
 धिषत ऐधिष्ठाः ऐधिष्ठाथाम् ऐधितुम् ऐधिषि ऐधिष्वहि-
 ऐधिष्महि ऐधिष्यत ऐधिष्येताम् ऐधिष्यंत ऐधिष्यथाः ऐ-
 धिष्येथाम् ऐधिष्यध्वम् ऐधिष्ये ऐधिष्यावहि ऐधिष्यामहि
 कमुकान्तौ २ कमेर्णिङ् ३।१।१० स्वार्थे णिङ् ल्वात्तङ् कामयते
 अयामन्तात्स्वार्थे त्विष्णुषु ६।१।४८ एषु णोरयोदेशः का-
 मयान् चक्रे आयादयइति णिङ् वाचकम् चकमाने चक-
 मिरे चकमिषे चकमाये चकमिद्वै चकमे चकमिवहे चकमि-
 महे कामयिता कामयितासे कामिता कामयिष्यते कमि-
 ष्यते कामयताम् अकामयत् कामयेत कामयिषीष्ट णिश्चि
 दुस्त्रुभ्यः कर्त्तरि चङ् ३।१।४८ ण्यन्तान् श्र्यादिभ्यश्चुश्चङ्
 कर्त्तर्ये लुङि कामिअत इति स्थिते णेरनिति ६।४।५१ अनि-
 डादावाद्धातुके णे लोपः णोचङ्युपधायाह्रस्वः ७।४।१ च-
 ङ् परे णो यदङ् गन्तस्योपधायाह्रस्वः चङि ६।१।११ अन-
 भ्यासधात्ववयवस्यैकाचः प्रथमस्य द्वे स्तोऽजादे द्वितीयस्य
 सन्त्वलुघुनिचङ् परेऽनग्लोपे ७।४।९३ चङ् परे णो यदङ् गन्त-
 स्य योभ्यासो लघुपरस्तस्य सनीवकार्यं स्याण्णावग्लोपः
 सति सन्यतः ७।४।८९ अभ्यासस्यातइत् सनि दीर्घो लघोः
 ७।४।९४ लघोरभ्यासस्य दीर्घः सन्वद्भावविषये अचीकमत-
 णिङ् भावपक्षे कमेश्चै श्चङ् वाच्यः अचकमत अकामिष्यत
 अकमिष्यत् अयगतौ ३ अयते उपसर्गस्यायतौ ८।२।१९ अ-
 यतावुपसर्गस्य रेफस्य लत्वम् प्लायते पलायते दयायासश्च
 ३।१।३७ एभ्य आम् लिति अयान् चक्रे अयिता अयिष्यते-
 अयताम् आयत् अयेत् अयिषीष्ट विभाषेतः ८।३।७९ इ-
 णः परोयदङ् ततः परेषां षीध्वम् लुङ् लित्वा धस्य वाटः अ-
 यिषीध्वम् अयिषीदुम् आयिष्ट आयिध्वम् आयितुम् आ-

चिष्यत द्यतदीप्तौ ४ द्योतते द्यञ्चोलुडि. १।३।९१ द्यतादिभ्यः
 परस्मैपदंचालुडि. पुषादीत्यङ्. अद्यतत् अद्योतिष्ठ अद्योति-
 ष्यत एवंश्चिता वर्ण ५ जिमिदो स्नेहने ६ जिष्विदास्नेहनमोच-
 नयोः ७ मोहनयोरित्येके जिष्विदाचेत्येके. रुचदीप्तावभिषी-
 तौच ८ घुटपरिवर्तने ९ शक्रभदीप्तौ १० स्क्रभसंचलने ११ णभनु
 भहिंसायाम् १२।१३ स्त्रंसक्रभंस्र. ध्वंस्र. अवस्त्रंसने १४।१५।
 १६ ध्वंस्र. गतौ १७ स्त्रंभ्रविश्वासे १८ वृतुवर्तने १९ वर्तने वृ-
 ते वर्तिता वृच्यः स्यसनोः १।३।९२ वृतादिभ्यः पञ्चभ्योवाप-
 रस्मैपदं स्यात्सनिच नवृच्यश्चतुर्भ्यः ७।२।५९ वृत्तु वृधु शृंधु
 स्यंदूभ्यस्यादेराद्ध धातुकस्येण् नतडा नयोरभावे वत्स्यति व-
 र्तिष्यते वर्तताम् अवर्तत् वर्तेत वर्तिषीष्ट अवर्तिष्ट अवत्स्य-
 त् अवर्तिष्यत दद दाने २० ददतेन शसददवादिगुणानाम् ६।
 ४।१२६ शसेर्ददेर्वकारादीनाङ्. गुणशब्देन विहितो योऽकार-
 स्तस्य एत्वाभ्यासलो पौन दददे दददाते दददिरे ददिता ददि-
 ष्यते ददताम् अददत ददेत् ददिषीष्ट अददिष्ट अददिष्यत-
 त्रपूष् लज्जायाम् त्रपते तृफलभजत्रपश्च ६।४।१२२ एषा-
 मत एत्वमभ्यासलोपश्च कितिलिटिसेटिथलित्व त्रेपे त्रपिता
 त्रप्ता त्रपिष्यते त्रप्स्यते त्रपताम् अत्रपत त्रपेत त्रपिषीष्ट
 त्रप्सीष्ट अत्रपिष्ट अत्रप्त अत्रपिष्यत अत्रप्स्यत इत्यात्म-
 नेपद्प्रक्रियाश्चिञ् सेवायाम् १ श्रयति श्रयते शिश्राय शि-
 श्रिये श्रयिता श्रयिष्यति श्रयिष्यते श्रयतु श्रयतां अश्रय
 त् अश्रयत श्रयेत् श्रयेत श्रयात् श्रयिषीष्ट चङ्. अशिश्चि
 यत् अशिश्चियत अश्रयिष्यत् अश्रयिष्यत भृञ्भरणे २ भ-
 रति भरते बभार बभ्रे बभ्रतुः बभ्रुः बभर्थ बभ्रुव बभ्रुम ब-
 भ्रे बभ्रृषे भर्त्तासि भर्त्तासे भरिष्यति भरिष्यते भरताम् भ-
 रत अभरत् अभरत भरेत् भरेत रिङ्. शय गिङ्. स्फ. ७।४।२८

शोयकियादा वार्द्ध धातुके लिङि कृतोरिङ्. रीङि. प्रकृतेरिङ्. वि-
 धान सामर्थ्याद्दीर्घानि भ्रियात् उश्च १।२।१२ ऋवर्णान्ता-
 त्परोलिङ्. सिचौ कितौ स्तस्तिङि. भृषीष्ट भृषीयास्ताम् अ-
 भाषीत् हेस्वादङ्गात् ८।२।१७ सिचो लोपोऽस्य लि अभूत्
 अभ्रिष्यत् अभ्रिष्यत त्वञ् हरणे ३ हरति हरते जहार
 जहे जहर्ष जह्वि जह्विम् जह्विषे हर्ता हरिष्यति हरि-
 ष्यते हरतु हरताम् अहरत् अहरत हरेत् हरेत ह्रियात्
 त्वषीष्ट त्वषीयास्ताम् अहाषीत् अह्वत अहरिष्यत् अहरि-
 ष्यत धृञ्धारणे ४ धरति धरते णीञ् प्रापणे ५ नयति नय-
 ते दुपचषपाके ६ पचति पचते पपाच पेचिथ पपक्थ पेचे पक्ता
 भजसे वायाम् ७ भजति भजते बभाज भजे भक्ता भक्ष्यति-
 भक्ष्यते अभाक्षीत् अभक्त अभक्षाताम् यजदेव पूजासं-
 गति करणादानेषु ८ यजति यजते लिट्यभ्यासस्यो भयेषा
 म् ६।१।१७ वच्यादीनां ग्रहादीनाञ्चाभ्यासस्य संप्रसारणं
 लिटिइयाज वचिस्वपियजादीनां किति ६।१।१५ वचिस्वप्यो
 र्यजादीनाञ्च सम्प्रसारणं किति ईजतुः ईजुः इयजिथ इ-
 यष्ट ईजे यष्टा षटोः कस्मि यक्ष्यति यक्ष्यते इज्यात् यक्षी
 ष्ट अयाक्षीत् अयष्ट वहप्रापणे ९ वहति वहते उवाह ऊहनुः
 ऊहुः उवहिथ स्रष्टस्तथोर्द्धोऽधः ८।२।४० स्रष्टः पर्यास्त-
 थोर्द्धः स्यान्नतुदधातेः दोदे लोपः सहिव होरोदवर्णस्य-
 ६।३।११२ दलोपे उवोद ऊहे वोढा वक्ष्यति अवाक्षीत् अ-
 वोढाम् अवाक्षः अवाक्षीः अवोदम् अवोद अवक्षम् अ-
 वाक्षव अवक्षम् अवोद अवक्षाताम् अवक्षत अवोढाः
 अवक्षाथाम् अवोदुम् अवक्षि अवक्ष्वहि अवक्ष्महि इ-
 ति भवादयः अदभक्षणे अदिप्रभृतिभ्यः शपः ३।४।७२
 लुक् स्यात् अन्ति अन्नः अदन्ति अत्सि अत्थः अत्थ अ-

दि अहः अद्यः लिट्यन्यतरस्याम् २।४।४० अदो घस्यस्यात् ज
 घास उपधा लोपः घस्यचत्वम् शासिव सि घसिनाञ्च ७।३।
 ६० इणकुभ्यामेषां सस्यषः जक्षतुः जक्षुः जघसिथ जक्षथुः
 जक्ष जघास जक्षिव जक्षिम आद आदतुः आदुः इडत्यति व्य-
 यतीनां ७।२।६६ अदन्त्येञ् एभ्यश्च लो नित्यमिड् स्यात् -
 आदिथ अत्ता अत्स्यति अत्तु अत्तात् अत्ताम् अदन्तु हुडल्-
 भ्यो हेर्धिः ६।४।१०१ अद्दि अत्तात् अत्तम् अत्त अदानि अदा-
 व अदाम अदस्सर्वेषाम् ७।३।१०० अदोः पृक्तसार्वधातुकस्य
 अट् स्यात् आदत् आत्ताम् आदन् आदः आतं आत्त आदम् -
 आह् आद्य अद्यात् अद्याताम् अद्युः अद्यात् अद्यास्ताम् अ-
 द्याक्तः लुङ् सनोर्घसलृ २।४।३७ अदः अड् अघसत् आ
 स्यत् हनर्हिसागत्योः २ हन्ति अनुदात्तोपदेशे वनति तनो त्या
 दीनामनुनासिकलोपो झलिकुडिः ति ६।४।३७ अनुनासिकान्
 तानामेषां लोपः कितिडिः ति यमिरमिनमिगमिहनिमन्य तयो
 ऽनुदात्तोपदेशाः तनुक्षणु क्षिणु ऋणु तृणु घृणु वनु मनु तनो त्या
 द्यः हतः घन्ति हंसि हथः हथ हन्ति हन्वः हन्मः जघान
 जघतुः जघुः अभ्यासाच्च ७।३।५५ हन्तेर्हस्य कुत्वम् जघनिथ
 जघन्थ जघन्थुः जघन जघान जघन जघ्निव जघ्निम हन्ताह-
 नेष्यति हन्तु हतात् हताम् घन्तु हन्तेर्जः ६।४।३६ हौ असि
 हूवदत्राभात् ६।४।२२ इत ऊर्ध्वमाप्तादसमासे राभीयम् स
 णानाश्रये तस्मिन् कर्तव्ये तदसिद्धम् इति जस्यासिद्धत्वा न हे
 र्नुक् जहि हतात् हतम् हत हनानि हनाव हनाम् अहन् अ-
 हताम् अघन् अहनः अहतम् अहत अहनम् अहन्व अह-
 न्म हन्यात् आर्धधातुके २।४।६५ इत्यधिकृत्य हनोव धलि
 हे २।४।४२ लुङि च २।४।४३ वध्यात् वध्यास्ताम् अवधीन्
 ग्रहनिष्यत् युमिश्रणामिश्रणयोः ३ उतो वृद्धिर्लुकिहलि ७।

३।८९ लुग्बिषयेउतोवृद्धिः पिति हलादौ सार्वधातुकेनत्वभ्य
 सस्य यौतियुतः युवन्ति यौषियुथः युथ यौमि युवः युमः
 युथाव यविता यविष्यति यौतु युतात् अयौत् अयुताम् अ-
 युवन् यूयात् इहृद्विर्न भाष्येपिच्चडि. नडि. चपिर्नैतिव्या
 ख्यानात् युयाताम् युयुः यूयात् यूयास्ताम् यूयासुः अया-
 वीत् अयविष्यत् याप्रापणे ४ याति यातः यान्ति ययौ या-
 ता यास्यति यातु अयाताम् लङ्. शाकटाद्यनस्यैव ३।४।
 १११ आदन्ताल्लुङो झेर्जुस्वा अयुः अयात् यायात् यायाता-
 म् यायुः यायात् यायास्ताम् यायासुः अयासीत् अया-
 स्यत् एवं वागति गंधनयोः ५ भादीमौ ६ घ्णाशौचे ७ श्राप-
 के ८ द्राकुत्सायाङ्. गतौ ९ प्साभक्षणे १० रादाने ११ ला आ-
 दाने १२ दापूवने १३ ख्या प्रकथने १४ अयं सार्वधातुके एव-
 प्रयोक्तव्यः विदज्ञाने १५ विदोलरोवा ३।४।८३ वेत्तेर्लुटः पर-
 सौपदानां णलादयोवा वेद विदन्तुः वेत्थ विदथुः विद वेद वि-
 द्दुविद्य पक्षे वेत्ति वित्तः विदन्ति उषविद जागृभ्योन्यतरस्या-
 म् ३।१।३८ एभ्योलिटि आम्वा विदेरदन्तत्वप्रतिज्ञानादा-
 मिनगुणः विदाञ् चकार विवेद वेदिता वेदिष्यति विदाङ्. कुर्व
 त्वित्यन्यतरस्याम् ३।१।३९ वेत्तेर्लोटि आम् गुणाभावे लोटौ लु-
 क् लोटन्नकरोत्यनुप्रयोगश्च वानिपात्यते पुरुषवचने नेह विव-
 क्षिते विदाङ्. करोतु तनादिक्लृब्धुभ्य उः ३।१।७९ शपोपवादः-
 अतउत्सार्वधातुके ६।४।११० उप्रत्ययान्तस्य कृञोतउत्सा-
 र्वधातुके कृडि. ति विदाङ्. कुरुतात् विदां कुरुताम् विदाङ्. कुर्व
 न्तु विदाङ्. कुरु विदाङ्. करवाणि अवेत् अविताम् अविदुः द-
 श्च ८।२।७५ धातोर्दस्यपदान्तस्य सिपिरुर्वा अवेः अवेत् वि-
 द्यात् विद्यास्ताम् अवेदीत् अवेदिष्यत् असभ्रवि १५ अस्ति-
 शसोरलोपः ६।४।१११ शस्यास्तेश्चातो लोपस्सार्वधातुके कृ-

डि.ति स्तः सन्ति असिस्थः स्थ असिस्वः स्मः उपसर्ग प्रादुभ्या-
 मस्तिर्य्यच परः ८।३।८७ उपसर्गेणः प्रादुसश्च परस्यास्तेः स-
 स्थषः यकारेऽचिचपरे निष्ठात् प्रनिषन्ति प्रादुः षन्ति यच परः
 किम् अभिस्तः अस्तेभूः २।४।५२ आर्द्धधातुके बभूव भविता
 भविष्यति अस्तु स्तात् स्ताम् सन्तु ह्यसोरेद्धावभ्यास लोप-
 श्च ६।४।११९ घोरस्तेश्चैतं स्यात् हौ अभ्यास लोपश्च एधि
 स्तात् स्तम् स्त असानि असाव असाम आसीत् आस्ताम्
 आसन् स्यात् स्याताम् स्युः भूयात् अभूत् अभविष्यत् इ-
 ण्गत्तौ १६ एति इतः इणो यण् ६।४।८१ अजादौ प्रत्यये परे-
 यन्ति अभ्यासस्यासवर्णे ६।४।७८ इउवर्ण योरियङ् बडेो
 स्तोऽसवर्णेचि इयाय दीर्घ इणः किति ७।४।६९ इणोऽभ्यास
 स्य दीर्घः कितिलिटि ईयतुः ईयुः इययिथ इयेथ एष्यति एनु-
 ऐत् ऐताम् आयन् इयात् ईयात् एतेर्लिङि. ७।४।२४ उपस-
 र्गान्परस्य इणो णोऽह्रस्व आर्द्धधातुके कितिलिटि. निरिया
 त् उभयत आश्रयणेनां तादिवत् अभीयात् अणः किम् स-
 मेयात् इणोगा लुङि. २।४।४५ गानि स्थेति सिचोलुक् अगात्
 ऐष्यत् शीङ्. स्वप्ने १७ शीङ्. सार्वधातुके गुणः ७।४।२१ शेते
 शयाते शीङ्गेरुट् ७।१।६ शीङ्गे झादेश स्यातो रुट् शोरते शे-
 षेशयाथे शेध्वे शये शेवहे शेमहे शिश्ये शिश्याते शिशियरे
 शयिता शयिष्यते शेताम् शयाताम् अशेत अशेयाताम् अ-
 शेरत शयीत शयीयाताम् शयीरन् शयिषीष्ट अशयिष्ट अ-
 शयिष्यत इङ्. अध्ययने १८ इङि. कावध्युपसर्गतो नव्यभिच-
 रतः अधीते अधीयाते अधीयते गाङ्. लिटि २।४।४९ इङ्.।
 अधिजगे अध्येता अध्येष्यते अधीताम् अधीयाताम् अधी-
 यताम् अधीष्व अधीयाथाम् अधीध्वम् अध्ययै अध्यया
 वहै अध्ययामहे अध्येत अध्येयाताम् अध्येयत अध्ये-

थाः अध्येयाथाम् अध्येध्वम् अध्येधि अध्येवहि अध्येम-
 हि अधीयीत अधीयीयानाम् अधीयीरन् अध्येषीष्ट वि-
 भाषालुङ् लृङ्गेः ३।४।५० इङ्गेगाङ्.गाङ्.कुरादिभ्योऽजि
 ङि.त् १।२।१ गाङ्गदेशालुङ्गादिभ्यश्चाजिङितः प्रत्ययाङि.
 तः स्युः घुमास्था गापा जहाति सांहलि ६।४।६६ एषामानर्द
 त्स्याद्गुलादौ कृडि.त्सार्द्ध धातुके अध्यगीष्ट अध्येष्ट अध्यगी-
 ष्यत अध्येष्यत दुहप्रहारेणो १९ दोग्धि दुग्धः दुहन्ति धोक्षि-
 दुग्धे दुहाने दुहने धुक्षे दुहाये धुग्ध्वे दुहे दुहहे दुहहे दु-
 दुहे दुदोह दोग्धा धोक्ष्यति धोक्ष्यते दोग्धु दुग्धात् दुहन्तु
 दुग्धि दुग्धात् दुग्धम् दुग्ध दोहानि दुग्धाम् दुहानाम् दुह-
 ताम् धुक्ष्वदुहाथाम् धुग्ध्वम् दोहे दोहावहे दोहामहे-
 अधोक् अधोग् अदुग्धाम् अदुहन् अदोहम् अदुग्ध अ-
 दुहानाम् अदुहन अधुग्ध्वम् दुत्यात् दुहीत लिङ्.सिचावा
 त्मनेपदेषु १।२।११ इक्समीपाङ्गलः परौलिङ्.सिचौकि तौ
 रत्तस्तङि.धुक्षीष्ट शलङ्गुपधादनितः क्सः ३।१।४५ इगुप
 धोयः शलन्तस्तस्मादनितश्चैः क्सादेशः अधुक्षन् लुग्वा
 दह दिहलिहगुहामात्मनेपदेदन्त्ये ७।३।७३ एषां क्सस्य
 लुग्वादन्त्येतङि.अदुग्ध अधुक्षन् क्सस्याचि ७।३।७२
 अजादौ नङि.क्सस्यलोपः अधुक्षाताम् अधुक्षन् अदु-
 ग्धाः अधुक्षथाः अधुक्षाथाम् अधुग्ध्वम् अधुक्षध्वम् अ-
 धुक्षि अधुक्षावहि अदुहहि अधुक्षामहि अधोक्ष्यत् एवं
 दिहउपचये २० लिह आस्वादने २१ लेदि लीदः लिहन्ति
 लेक्षि लीदे लिहाने लिहने लिक्षे लिहाये लीदे लिलेह-
 लिलिहे लेदासि लेदासे लेक्ष्यति लेक्ष्यते लेदु लीदान् ली-
 दाम् लिहन्तु लीदि लेहानि लीदाम् अलेद् अलेङ् अलि-
 क्षत् अलिक्षन् अलीद अलेक्ष्यत् अलेक्ष्यन् ब्रूव्यक्ता

आम् वाचि २२ ब्रुवः पञ्चानामादित आहो ब्रुवः ३।४।४८
 ब्रुवोलिरस्तिबारीनाम् पञ्चानाम् णालादयः पञ्च वा
 स्युर्ब्रुवश्चाहादेशः आह आहतुः आहुः आहरथः ८।२।
 ३५ झलितर्लम् आत्य आहथुः ब्रुवद् ७।३।९३ ब्रुवोह
 ला देः पितर्द् ब्रवीति ब्रूतः ब्रुवन्ति ब्रूते ब्रुवाते ब्रुवते ब्रुवो-
 वचिः २।४।५३ आर्द्धधातुके उवाच ऊचतुः ऊचुः उवचि-
 थ उवक्थ ऊचे वक्ता वक्ष्यति वक्ष्यते ब्रवीतु ब्रूतात् ब्रूता-
 म् ब्रुवन्तु ब्रूहि ब्रवाणि ब्रूताम् ब्रवै अब्रवीत् अब्रूत् ब्रूयात्
 ब्रूवीत उच्चात् वक्षीष्ट अस्यति वक्ति रव्यातिभ्यो ऽङ् ३।१।५२
 चैः वचउम् ७।४।२० अटिः परे अवोचत् अवक्ष्यत् अवक्ष्य-
 त चर्करीतञ्च चर्करीतमिति यङ् लुगन्तन्मदादौ बोध्यम्
 ऊर्णुञ् आच्छादने २३ ऊर्णो नेर्विभाषा ७।३।९० वृद्धिर्हला
 दौपिति सार्वधातुके ऊर्णोति ऊर्णोति ऊर्णुनः ऊर्णवन्ति ऊ-
 र्णुने ऊर्णुवाते ऊर्णुवते ऊर्णोति राम्नेति वान्यम् नन्द्रा स्संयो-
 गादयः ६।१।३ अचः पराः संयोगादयो नदराहिर्न भवन्ति नु-
 शब्दस्य द्वित्वम् ऊर्णनाव ऊर्णुवतुः ऊर्णुवुः विभाषोर्णोः
 १।२।३ इडादिप्रत्ययोडिः ल्यात् ऊर्णुवुविथ ऊर्णुविता ऊ-
 र्णविता ऊर्णुविष्यति ऊर्णोतु ऊर्णोतु ऊर्णवन्ति ऊर्णवै-
 ग्गणो ऽपृक्ते ७।३।९१ ऊर्णोनेर्गुणो ऽपृक्ते हलादौपिति
 सार्वधातुके और्णोत् और्णोः ऊर्णुयात् ऊर्णुयाः ऊर्णुवीत्
 ऊर्णुयात् ऊर्णुविषीष्ट ऊर्णविषीष्ट ऊर्णोनेर्विभाषा ७।२।६
 इडादौ परस्मैपदसिचि वृद्धिः पक्षे गुणः और्णवीत् और्णवीत्-
 और्णाविष्टाम् और्णविष्टाम् और्णुविष्टाम् और्णविष्ट और्ण
 विष्यत् इत्यदादयः हुदानादनयोः १ जुहोत्यादिभ्यः श्लुः २।
 ४।७५ शपः श्लो ६।१।१० धातोर्द्वैतः जुहोति जुहुतः अदभ्य-
 स्तात् ७।१।४ झस्य हुश्चवोरिति यण् जुह्वति जीह्वीभृहुवां-

श्रुवच्च ३।१।३९ एभ्योलि टच्चा म्वास्यादामिश्लाविवकार्यं
 च जुहवाञ्चकार जुहाव होता होष्यति जुहोतुं जुहुतान्-
 जुहुताम् जुहुतु जुहुधि जुहवनि अजुहोत् अजुहुताम् अ-
 सिच ७।३।८३ इगन्ताङ्गस्यगुणोजादौ जुसि अजुहवुः जु-
 ह्यात् ह्यात् अहौषीत् अहोष्यत् जिभीभये २ बिभेति-
 भियोन्य तरस्याम् ३।४।११५ इः स्याद्धलादौ कृडि. नि सार्व-
 धानुके बिभीतः बिभितः बिभ्यति बिभयाञ्चकार बिभा-
 य भेता भेष्यति बिभेतु बिभितान् बिभीतान् अबिभेत्-
 बिभियात् बिभीयात् भीयात् अभौषीत् अभेष्यत् हील
 ज्जायां ३ जिह्नेति जिहीतः जिह्यति जिह्याञ्चकार-
 जिह्याय हेता हेष्यति जिहेतु अजिहेत् जिहीयात् अहे-
 षीत् अहेष्यत् पृपालनपूरणयोः ४ अर्तिपिपस्येश्च ७।४।
 ७७ अभ्यासस्य इः स्यात् श्रौपिपर्ति उदोष्ठ्यपूर्वस्य ७।१।
 १०२ अङ्गावयवो ह्यपूर्वयत्नत् नदन्तस्याङ्गस्य उः ह-
 लिच ८।२।७७ रेफवान्तस्य धातोरुपधाया इकोदीर्घो ह-
 लि पिपूर्तः पिपुरति पपार शृट् प्रांहस्वोवा ७।४।१२ किनि
 लिदि पृपतुः ऋच्छत्युताम् ७।४।११ तौदादिक ऋच्छेर्ऋ-
 धातो ऋदन्ताञ्चगुणौ लिदि पपरतुः पपुः पपरुः एतोवा-
 ७।२।३८ रुड्. रुञ्भ्यामृदन्ताच्चेतोदीर्घो वास्यान्तु लिदि-
 परिना परीतो परिष्यति परीष्यति पिपर्तु अपिपः अपिपूर्ता-
 म् अपिपरुः पिपूर्यात् पूर्यात् अपारीत् सिचिचपरस्मैप-
 देषु ७।२।४० अत्रइतोतदीर्घः अपारिष्टाम् अपरिष्यत् अ-
 परीष्यत् ओहाक् त्यागे जहाति जहानेश्च १।३।४ इह्यास्याद्ध-
 लादौ कृडि. नि सार्वधानुके जहितः इहल्यघो. ३।४।११३ आ-
 भ्यस्तयोरातर्त्त सार्वधानुके कृडि. नि हलिजहीतः आभ्य-
 स्तयोरातः ३।४।११२ लोपः कृडि. नि जहानि जहो हाता हा-

स्यतिजहानु जहितात् जहीतात् आचहौ ६।४।११७ जहानेः
 चादिदीनौ जहाहि जहीहि जहिहि अजहान् अजहुः लोपो-
 यि ६।४।११८ जहातेरालोपोयादौ सार्वधातुके जह्यात् एहि
 डि. हेयात् अहासीत् अहास्यत् माङ्. मानेशब्देच ६ भृञ्
 मित् ७।४।७५ भृञ् माङ्. ओहाङ्. एषोमभ्यासस्येत् श्लो मि-
 मीने मिमामे ममे माता मास्यते मिमोनाम् अमिमोना
 मिमोना मासीष्ट अमास्त अमास्यत ओहाङ्. गतौ ७ जिहीने-
 जिहाने जिहने जहे हाता हास्यते जिहीताम् अजिहीत जि-
 हीत हासीष्ट अहास्त अहास्यत ड् भृञ् धारणपोषणयोः ८ बि-
 भर्त्ति बिभृतः बिभ्रति बिभृते बिभ्रान्ते बिभ्रते बिभराञ्च
 कार बभार बभर्थ बभृव बिभराञ्चक्रे बभ्रे भर्ता भरिष्य
 ति भरिष्यते बिभर्तु बिभराणि बिभृताम् अबिभः अबिभृ-
 ताम् अभिभरुः बिभृयात् बिभ्रीत भ्रियात् भृषीष्ट अभा-
 षीन् अभृत अभरिष्यत् अभरिष्यत ड् दाञ् दाने ९ ददति द-
 त्तः ददति दत्ते ददाने ददने ददौ ददे दाता दास्यति दास्यते ददा-
 तु दाधा ददाप् १।१।२० दास्त्वा धास्त्वाश्च धातवो घुसंज्ञाः
 स्युर्दाप् दैपोविनाघ्वसोरित्येत्वम् देहि दत्तम् ददातु अदत्त द-
 दात् ददीत देयात् दासीष्ट अदात् अदाताम् अदुः स्थाघ्वोरि-
 च्च १।२।१७ अनयोरिदन्तादेशः सिच्चकिदात्मनेपदे अदित-
 अदास्यत् अदास्यत ड् धाञ् धारणापोषणयोः १० दधानि
 दधस्तथोश्च ८।२।३८ द्विरुक्तस्य ऋषन्तस्य धाजोबशोभष्-
 तयोस्त्वोश्च परतः धत्तः दधति दधासि धत्यः धत्ते दधाने दध-
 ते धत्से धध्वेघ्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्च धोहि अदधान् अध-
 त्त दध्यात् दधीत धेयात् धासीष्ट अधात् अधित अधास्य-
 त् अधास्यत णिजिर् शोचपोषणयोः ११ इरइत् संज्ञावाच्या
 णिजांत्रयाणाङ्. गुणः श्लो ७।४।७५ णिज् विज् विषामभ्या-

रास्यगुणः श्लोनेनेनैकनेनिक्तः नेनिजति ने निक्ते निनेज निनि
जे नैक्ता नेक्ष्यति नेक्ष्यते नेनेक्तु नेनिग्धि नाभ्यस्तस्याचिपि-
नि सार्वधाके ७।३।८७ लघूपधगुणोन नेनिजानि नेनिक्ता-
म् अनेनेक् अनेनेग् अनेनैक्ताम् अनेनिज्नुः अनेनिजस् अ-
नेनिक्त नेनिज्यात् निज्यात् निक्षीष्ट इरितो वा ३।१।५७ इरि-
तो धानोश्चुरद् वा परस्मै पदेषु अनिजत् अनैक्षीन् अनिक्त अ-
नेक्ष्यत् अनेक्ष्यत इति जुहोत्यादयः दिवु क्रीडा विजिगीषा
व्यवहार द्युतिस्तृति मोदमद स्वप्नकान्ति गतिषु १ दिवा दिभ्यः
श्यन् ३।१।६९ शपोपवादः हलिचेति दीर्घः दीव्यति दिदेव दे-
विता देविष्यति अदीव्यत् दीव्येत् दीव्यात् अदेवीत् अदेवि-
ष्यत् एवं षिवृतन्तु सन्ताने २ चृतीगात्र विक्षेपे ३ नृत्यति न-
नर्त्त नर्त्तिता सेः सिचि कृतचृतच्छृदत् दनृतः ७।२।५७ एभ्यः
सिज् भिन्नस्य सादे राद्धं धानुकस्येड्वा नर्त्तिष्यति नर्त्त्यति नृ-
त्यतु अनृत्यत् नृत्येत् नृत्यात् अनर्त्तीन् अनर्त्तिष्यत् अन-
र्त्त्यत् त्रसीउ द्वेगे ४ बाभ्राशोति श्यन्वा त्रस्यति त्रसति तत्रा-
स वाजृभ्रमुत्रसाम् ६।४।१२४ एषाङ् किनि छिति सेटि-
थलित्च एत्वाभ्यास लौपौवा त्रैसनः तत्रैसनः त्रैसिथ तत्रसि-
थ त्रसिता शोतचूकरणे ५ ओतशश्यनि ७।३।७१ लोपः
स्यात् श्यनि श्यति श्यतः श्यन्ति शशौ शशतुः शशतः शा-
ता शास्यति विभाषा घ्राधेट् शाच्छासः २।४।७८ एभ्य-
स्सिचोलुगवापरस्मै पदेषु अशात् अशाताम् अशतः यमर-
मन मातां सकृच्च ७।२।७३ एषांसक एभ्यस्सिच इट् परस्मै
पदेषु इट्सकौ अशासीत् अशासिष्ठाम् छोच्छेदने ६ छ्य-
ति षोऽन्तकर्मणि स्यति ससौ दोऽवरखण्डने ८ छानिद-
दौ देयात् अदात् व्यपताडने ९ ग्रहिज्या वयिव्यधि वहिभि-
चितिरश्च नि षृच्छति भृज्जतीनांकु डि-तिच ६।१।१६ एषां

संप्रसारणं स्यात् कृडि.तिच विध्यति विव्याध विविधतुः वि-
 विधुः विव्यधिय विव्यद्ध व्यद्धा व्यत्स्यति विव्येत् विध्यात्
 अव्यात्सीत् पुषपुष्टौ १० पुष्यति पुषोष पुषोषिथ पोषा-
 पोक्ष्यति पुषादीत्यङ्.अपुषत् शफशोषणे ११ शहव्यति शह-
 शोष अशफत् णश अदर्शने १२ नश्यति ननाश नेशतुः र-
 धादिभ्यश्च ७।२।४५ वलाद्यार्द्धधातुकस्य वेट् नेशिथ मस्ति
 नशोर्झलि ७।१।६० नुम् ननंष्ट नेशिव नेशिम नेशिता नंष्टा
 नशिष्यति नंक्ष्यति नश्यतु अनश्यत् नश्येत् नश्यात् अनश-
 त्पृङ्.प्राणि प्रसवे १३ सूयते स्रुषुवे ऋदिनियमादिट् स्रुषु-
 विषे स्रुषुविवहे स्रुषुविमहे सोता सविता दूङ्.परिनापे १४
 दूयते दीङ्.क्षये १५ दीयते दीडो युङ्चिकृडि.ति ६।४।६३
 दीङ्. परस्याजादेः कृडि.त्यार्द्धधातुकस्य युट् बुग्युटाबुवङ्.य
 णोः सिद्धौ वक्तव्यौ दिदीये मीनाति मिनीति दीङाल्यपिच
 ६।१।५० एषामात्वंत्यपिचादशित्येज् निमित्तेदातादास्य
 ति अदास्त डीङ्. विहायसागतौ १६ डीयते डिङ्ये डयिता-
 पीङ्.पाने १७ पीयते पैता अपेष्ट माङ्.माने १८ मायते म मे
 जनौ प्रादुर्भावे १९ ज्ञाजनोर्जा ७।३।७९ शिति जायते ज-
 ज्ञेजनिता जनिष्यते दीपजनबुधपूरिता यिष्यायिभ्योऽ
 न्यतरस्याम् ३।१।६१ एभ्यश्चेश्विण्बाएक वचने तशब्देप
 रे चिणोलुक ६।४।१०४ चिणः परस्यलुक जनिवध्योश्च ७।
 ३।३५ अनयोर्नृद्धिर्णि निङ्.कितिच अजनि अजनिष्ट दी-
 पीदीप्तौ २० दीप्यते दिदीपे अदीपि अदीपिष्ट पदगतौ २१
 पद्यते पेदे पत्ता पत्सीष्ट चिण् तेपदः ३।१।६० पदश्चेश्विण्-
 तेपरे अपादि अपत्साताम् अपत्सत विदसत्तायाम् २२ वि-
 द्यते वेत्ता अवित्तबुध अवगमने २३ बुध्यते बोद्धा भोत्स्य-
 ते भुत्सीष्ट अबोधि अबुद्ध अभुत्साताम् युधसम्प्रहारे २४

युध्यते युयुधे योद्धा अयुद्ध सृजविसर्गे २५ सृज्यते ससृ-
 जे ससृजिषे सृजिहृशोर्दीर्घमकिति ६।१।५८ अनयोस्म
 द्रलादावकिति स्त्रष्टा स्त्रक्ष्यति स्त्रक्षीष्ट अस्त्रष्ट अस्त्रक्षता-
 म् मृषति क्ति क्षायाम् २६ मृष्यति मृष्यते ममर्ष ममर्षिथ म-
 मृषिषे मर्षितासि मर्षितासे मर्षिष्यति मर्षिष्यते णहबंधने
 २७ नत्थ्यते नत्थ्यति ननाहननद्ध नेहिथ नेहे नद्धा नत्स्यति अ-
 नात्सीत् अनद्ध इति दिवादयः षुञ् अभिषवे १ स्वादिभ्यः
 श्रुः ३।१।७३ शपोपवादः स्रनोति स्रनुतः हुश्रवोरितिय-
 ण् स्रन्वन्ति स्रन्वः स्रनुवः स्रनुते स्रन्वाते स्रन्वते स्रन्वहे-
 स्रनुवहे स्रषाव स्रषुवे सोता स्रनु स्रनवानि स्रनवै स्रनु-
 यात् सूयात् स्तस्रधूञ्भ्यः परसैपपदेषु ७।२।७२ एभ्यः
 स्मिच्चइट् असावीत् असोष्ट चिञ्चयने ३ चिनोति चिनुते
 विभाषान्नैः ७।३।५८ अभ्यासाच्चेः कुलंस्यात्सन्निहित्चि-
 चिकाय चिचाय चिक्ये चिच्ये अचैषीत् अचेष्टृञ् आ-
 न्छादने ३ स्तृणोति स्तृणुते शर्पूर्वाः स्वयः ७।४।६१ अभ्या-
 सस्यशर्पूर्वाः स्वयः शिष्यतेऽन्येह लोलुप्यते तस्तार तस्तार-
 तुः तस्तरे गुणोतीति गुणः स्तर्ष्यात् ऋतश्च संयोगादेः ७।-
 २।४३ ऋदन्तात्संयोगादेर्लुङ् सिचोरिड्वा स्तरिषीष्ट स्तृ-
 षीष्ट अस्तरिष्ट अस्तृत धुञ्कंपने ४ धुनौति धुनुते दुधाव-
 स्वरतीति वेट् दुधविद्य दुधोथ श्र्युकः कृति ७।२।११ श्रिञ्
 एकाचउगंताच्चगित् कितोरिण् इति प्राप्ते क्तादिनियमानि
 त्यमिट् दुधुविव दुधुवे अधावीत् अधविष्ट अधोष्ट अधवि-
 ष्यन् अधोष्यत् अधविष्यताम् अधोष्यताम् अधविष्यत-
 अधोष्यत इति स्वादयः तुदव्यथने १ तुदादिभ्यः शः ३।१।७७
 शपोपवादः तुदति तुदने तुनोद तुनोदिथ तुनुदे तोत्ता अ-
 नौत्सीत् अतुत्तणुदप्ररणे २ नुदति नुदने नुनोद नोत्ता भ्रस्

जपाके ३ ग्रहि ज्योतिसम्प्रसारणम् सस्यश्चुत्वेनशः शस्यज-
स्त्वेनजः भृज्जति भृज्जते भ्रसृजोरोपधयोरन्यतरस्याम् ६
१४।४७ भ्रसृजेरेफस्योपधायाश्चस्थानेरमागमो वार्धधातु
के मित्वादन्त्यादचः परः स्थानषष्ठी निर्देशाद्रोपधयोर्निवृ-
त्तिः बभर्ज बभर्जतुः बभर्जिथ बभर्ष बभ्रज्ज बभ्रज्ज-
तुः बभ्रज्जिथ स्कोरिति सलोपः व्रश्चेतिषः बभ्रष्ट बभ-
र्ज्ज बभ्रजे भर्षा भ्रष्टा भ्रक्ष्यति भक्ष्यति कृडितिरमाग
मम्बाधित्वा संप्रसारणम् पूर्वविप्रतिषेधेन भृज्यात् भृज्या-
स्ताम् भृज्यासुः भक्षीष्टि भ्रक्षीष्ट अभ्राक्षीत् अभ्राक्षीत्
अभर्ष अभ्रष्ट कृषविलेखने ४ कृषति कृषते चकर्षच कृ-
षे अनुदात्तस्यचर्दुपधस्यान्यतरस्याम् ६।१।५९ उपदेशः
नुदात्तोयक्रदुपधस्तस्य वा अम्स्यात् झलादावकिति क्र-
ष्टा कर्षा कृषीष्ट स्पृश मृश कृष तृष दृशे श्रूः सिज्वावान्यः
अक्राक्षीत् अक्राक्षीत् अकृक्षत् अक्रष्ट अकृक्षाताम्-
अकृक्षत मिलसङ्गमे ५ मिलति मिलते मिमेल मेलिता
अमेलीत् मुचूमाचने ६ शोमुचादीनाम् ७।१।५९ मुचुलिप्
विद्लुप् सिचु कृतं सिद् पिशाप्नुम् मुञ्चति मुञ्चते मो-
क्ता मुच्यात् मुक्षीष्ट अमुचत् अमुक्त अमुक्षाताम् लुप् ल-
च्छेदने ७ लुम्पति लुम्पते लोप्ता अलुपत् अलुप्त विद्ल
लाप्ते ८ विंदति विंदते विवेद विविदे व्याघ्र भूतिमते सेट् वे-
दिता भाष्यमते ९ निट् परिवेत्त षिचक्षरणे ९ सिञ्चति सि-
ञ्चते लिपिसिचिक्श्च ३।१।५३ एभ्यश्चैरङ् असिचत्-
आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् ३।१।५४ लिपिं सिचिक्श्च परस्य
चैरङ् वा असिचन असिक्त लिपउपदेहे १० उपदेहो रुद्धिः
लिष्येति लिष्यते लेप्ता अलिपत् अलिपत अलिप्त इति-
उभयपदिनः कृतीच्छेदने ११ कृतति चकर्त्त कर्तिता कर्ति

व्यति कर्त्यति अकर्तीत् खिदपरिधाने १२ खिंदति चिरवे-
 दस्वेत्ता पिशअवयवे १३ पिंशति पेशिता ओव्रश्चुच्छेदने १४
 वृश्चति वव्रश्च वव्रश्चिथ वव्रष्ट व्रश्चिता व्रष्टा व्रश्चिष्यति व्र-
 क्ष्यति वृश्च्यात् अव्रश्चीत् व्यचव्याजीकरणे १५ विचति वि-
 व्याच विविचतुः व्यचिता व्यचिष्यति विच्यात् अव्याचीत् अ-
 व्यचीत् व्यचेः कुरादित्त्वमनसीतितुनेह प्रवर्तते अनसीति
 पथ्युदासेन कृन्मात्रविषयत्वात् उ छि उं छे १६ उं छति उ-
 ञ्छः कणश आदानं कणिशाद्यर्जनं शिलमिति यादवः क-
 ञ्छगतीन्द्रियप्रलयमूर्तिभावेषु १७ ऋच्छति ऋच्छत्युता
 मितिगुणः द्विहलग्रहणस्यानेकहलुपलक्षणत्वान्मुद् आ-
 न लु आन लुतुः ऋच्छिता उज्झतुः उज्झति लुभ-
 विमोहने लुभति तीषसहलुभरुषरिषः ७।२।४८ ऋच्छ
 त्यादेः परस्यतादेराद्धधातुकस्येड्वा स्यात् लोभिता लो-
 ब्धा लोभिष्यति तृपतृप् तृप्ता २१ तृपति ततर्प तर्पिता-
 अतर्पीत् तृप्ति शो तृप्तादीनां तुम्वाच्यः आदिशब्दः प्रका-
 रे तेनयेऽत्र नकारानुषक्तास्ते तृप्तादयः ततृप् तृप्यात्-
 मृडपृडस्तरवने २३ मृडति पृडति स्तनगतौ २४ स्तनति इषु-
 इच्छाधाम् २५ इच्छति एषिता एष्टा एषिष्यति इष्यात् ऐ-
 षीत् कुरादौटिल्ये २६ गाडः कुरादीति डि. त्वम् चुकुरिथ-
 चुकोर चुकुर कुरिता पुरसंश्लेषणे २७ पुरति पुरिता स्फु-
 टविकसने २८ स्फुटति स्फुटिता स्फुर स्फुल संचलने ३० स्फु-
 रति स्फुलति स्फुरति स्फुलत्योर्निर्निविभ्यः ८।३।७६ षत्व-
 म्वा निस्फुरति निष्फुरति णूरत्तवने ३१ परिणूत गुणोदयः
 नुवति नुनाव नुविता दुमसृजो शरद्धौ ३२ मज्जति ममज्ज
 मस्जिर्नशोरिति तुम् मस् जैरं त्यात्पूर्वो तुम् वाच्यः संयोगा-
 दित्थोपः ममंक्थ ममज्जिथ मङ्क्ता मंक्ष्यति अमाङ्क्षी-

न् अमांक्ताम् अमाङ्.क्षः रुजोभङ्.गे ३३ रुजति रोक्ता रो-
 क्ष्यति अरौक्षीत् भुजोकोरिल्ये ३४ रुजिवत् विशप्रवेशने
 ३५ विशति मृश आमर्शने ३६ आमर्शनं स्पर्शः अनुदात्त-
 स्य चर्द्धपथस्यान्यतरस्याम् अमाक्षीत् अमाक्षीत् अमृक्ष-
 त् षट् विशरणगल्यवसादनेषु ३७ सीदतीत्यादि शट्लृशा
 तने ३८ शदेशिशतः १।३।६० शिद्धाविनोऽस्मान्नङानौस्तः
 शीयते शीयताम् शीयेत् अशीयत शशाद शन्ता शत्स्य-
 ति अशादत् अशत्स्यत् कृविक्षेपे ३९ ऋतइद्धातोः ७।१।
 १०० किरति चकार चकरतुः चकरुः करिता करीता किर्यात्-
 किरतो लवने ६।१।१४० उपात्किरते स्फट् छेदने उपस्किर-
 ति अडभ्यासव्यवायेऽपि ६।१।१३५ स्फट्कोत्पूर्वइति वक्तव्य-
 म् उपास्किरत् उपचस्कार हिंसायां प्रतेश्च ६।१।१४१ उपात्य-
 तेश्च किरते स्फट् हिंसायाम् उपस्किरति प्रतिस्किरति गृणि
 गरणे ४० अचिर्विभाषा ८।२।२१ गिरते रेफस्य बालोऽर्जदौ
 प्रत्यये गिरति गिलति जगार जगाल जगारिथ जगलिथ ग-
 रिता गरीना गलिता गलीता प्रच्छत्तीप्सायाम् ४१ ग्रहिज्ये
 ति संप्रसारणम् पृच्छति पप्रच्छ पप्रच्छतुः पप्रच्छुः प्रष्टा
 प्रक्ष्यति अप्राक्षीत् मृड्.प्राणत्यागे ४२ म्रियते लृड्.लिङो
 श्च १।३।६१ लुड्.लिङोः शितश्च प्रकृतिभूतान् मृड्.स्तङ्-
 नान्यत्र रिङ्.इयेङ्. म्रियते ममार मर्त्ता मरिष्यति मृषीष्ट अ-
 मृत पृड्.व्याधामे ४३ प्रायेणायं व्याड्.पूर्वः व्याप्रियते व्या-
 पप्रे व्यापप्राते व्यापरिष्यते व्यापृत व्यापृषाताम् जुषीप्री
 ति सेवनयोः ४४ जुषते जुजुषे ओविजी भयचलनयोः ४५
 प्रायेण उत्पूर्वः उड्विजने विजइट् १।२।२ विजेः परइडादि
 प्रत्ययो डि.ङ्.त् उड्विजिताइति तुदादयः रुधिरावरणे १ रु
 धादिभ्यः श्मम् ३।१।७८ शपोप वादः रुणाद्धि श्मसोरल्लो

पः रुन्धः रुन्धन्ति रुणत्सिरुद्धः रुन्द्ध रुणधिम रुन्ध्वः रु-
 न्धमः रुन्धे रुन्धाते रुन्धन्ते रुन्धसे रुन्धाथे रुन्ध्वे रुन्धे रुन्ध-
 हे रुन्धहे रुरोध रुरुधे रोद्धा रोत्स्यति रोत्स्यते रुणद्ध रु-
 न्धात् रुन्धाम् रुन्धन्तु रुन्द्धि रुणधानि रुणधाव रुणधा-
 म रुन्धाम् रुन्धाताम् रुन्धताम् रुन्ध्व रुणधौ रुणधावहे
 रुणधामहे अरुणन् अरुणद् अरुन्धाम् अरुन्धन् रुन्धा-
 त् रुन्धीत रुन्ध्यात् रुत्सीष्ट अरुधन् अरोत्सीन् अरोत्स्य-
 त् अरुद्ध अरुत्साताम् अरुत्सत अरोत्स्यत भिदिर् विदा-
 रणे २ छिदिर् द्वे धीकरणे ३ युजिर् योगे ४ रिचिर् विरेच-
 ने ५ रिणक्ति रिङ्.क्ते रिरेच रेक्ता रेक्ष्यति अरिणक् अरिच
 त् अरैक्षीत् अरिक्त विचिर् पृथग्भावे ६ विनक्ति विङ्.क्ते क्ष-
 दिर् सम्पेषणे ७ क्षणन्ति क्षन्ते क्षोत्ता अक्षदन् अक्षौ-
 त्सीन् अक्षन्त उच्छृदिर् दीप्तिदेवनयोः ८ छृणन्ति छृन्ते च-
 च्छर्द सैसि चीतिवेत् चच्छृत्से चच्छृदिषे छर्हिता छर्हि-
 ष्यति छत्स्यति अच्छृदन् अच्छर्दीत् अच्छर्हिष्ट उतृदिर्-
 हिंसा नादरयोः ९ तृणन्ति तृन्ते कृतीवेषणे १० कृणन्ति कृह-
 हिंसिहिंसायाम् ११ तृणहृदम् ७।३।१२ तृहः श्रमि कृते
 इम् हलादौ पिनि तृणेति तृण्टः ततर्ह तर्हिना अतृणेद्-
 श्रान्नलोपः हिनस्ति जिहिंस हिंसिता उन्दीकृदने १३ उ-
 नन्ति उन्तः उदन्ति उन्दाञ् चकार औनन् औन्ताम् औ-
 न्दन् औनः औनदम् अञ्जू व्यक्तिस्र क्षणकान्तिगति
 षु १४ अनक्ति अङ्.क्तः अञ्जन्ति आनञ्ज आनञ्जि
 थ आनङ्.क्थ अञ्जिता अङ्.क्ता अङ्.धि अनजानि
 आनक् अञ्जैः सिचि ७।२।७१ अञ्जैस्सि चोनित्यभि-
 र् आञ्जीत् तञ्जूसंकोचने १५ तनक्ति तङ्.क्ता तञ्जि-
 ता ओविजीप्रयचलनयोः १६ विनक्ति विङ्.क्ते विजइदि

तिङि.त्वम् विविजिथ विजिता अविनक् अविजीत् शिषु-
 विशेषणे १७ शिनष्टि शिंष्टः शिंषन्ति शिनक्षि शिशे ष शिं
 शेषिथ शेषा शेष्यति हेर्धिः शिण्टि शिनषाणि अशिनट्
 शिंष्यात् शिष्यात् अशिषत एवंपिष्टु सञ्चूर्णने १८ भं-
 जो आमर्दने १९ श्रान्नलोपः ६।४।२३ श्रमः परस्य नस्य लो-
 पस्स्यात् भनक्ति बभञ्जिथ बभञ्जः कथ भञ्.क्ता भञ्.-
 ग्धि अभाङ्.क्षीत् भजपाल नाभ्यवहारयोः २० भनक्ति
 भोक्ता भोक्ष्यति अभनक् भजोऽनवने १।३।६६ तड-
 नौरत्तः ओदनं भुङ्.ते अनवने किम् महीम् भनक्ति भि-
 इन् धीदीप्तौ २१ इन्धे इन्धाते इन्धते इत्से इन्ध्वे इन्धाञ्-
 चक्रे इन्धिता इन्धाम् इन्धाताम् इन्धे ऐन्ध ऐन्धाताम् ऐ-
 न्धः विदविचारणे २२ विंते वेत्ता इतिरुधादयः तनुविस्तोर १
 तनादिह्रञ्भ्यउः ३।१।७९ शपोपवादः तनोति तनुते तना-
 न तेने तनितासि तनितासे तनिष्यति तनिष्यते तनुताम्
 अतनोत् तनुयात् तन्वीत् तन्यात् तनिषीष्ट अतनीत् अता-
 नीत् तनादिभ्यस्तथासौः ३।४।७९ तनादेस्सिचोवाल्नुक् त-
 थासौः अतन अतनिष्ट अतथाः अतनिष्ठाः अतनिष्यत्
 अतिनिष्यत षणुदाने २ सनोति सनुते येविभाषा ६।४।
 ४३ जनसनखनामात्वम् वायादौ कूडि.ति सायात् सन्या-
 त् जनसन खनांसन् झलोः ६।४।४२ एषामाकरस्स निझ
 लादौ कूडिति असात असनिष्ट असाथाः असनिष्ठाः क्ष-
 णुहिंसायाम् ३ क्षणोति क्षणुते ह्यन्तेतिनवृद्धिः अक्षणी-
 त् अक्षत अक्षणिष्ट अक्षथाः अक्षणिष्ठाः क्षिणुच ४ उ-
 प्रत्यये लघूपधस्य गुणोवा क्षिणोति क्षेणोति क्षेणिता अ-
 क्षेणीत् अक्षित अक्षेणिष्ट तृणु अदने ५ तृणोति तर्णोति
 तृणुते तर्णुते डुरुञ्करणे ६ अतउत्सार्वधातुके ६।४।११०

कुरुतः नभकुर्चुराम् ॥ १२॥ ७९ भस्य कुर्चुरोरुपधाया न-
 दोर्घः कुर्वन्ति नित्यङ्करोतेः ६॥ ४॥ १०८ करोतेः प्रत्ययो-
 कारस्य नित्यं लोपोन्मौः कुर्वः कुर्मः कुरुते चकार चक्रे कर्ता
 करिष्यति करिष्यते करोतु कुरुताम् अकरोत् अकुरुत ये-
 च ६॥ ४॥ १०९ कृञ् उलोपोयादौ प्रत्यये कुर्यात् कुर्वीत क्रि-
 यात् कृषीष्ट अकृषीत् अकृत अकरिष्यत् अकरिष्यत-
 सम्परिभ्याङ्करोतौ भूषणे ६॥ १॥ १३७ समवाये च ६॥ १॥
 १३८ स्रट् संस्करोति अलंकरोतीत्यर्थः संस्कृर्वन्ति संघी-
 भवन्तीत्यर्थः सम्पूर्वस्य क्वचिदभूषणे ऽपि स्रट् संस्कृतं-
 भक्षा इति ज्ञापकात् उपात्यति यत्नवैकृतवाक्याध्याहारे
 षु च ६॥ १॥ १३९ कृञ् स्रट् चात्यागुक्तयोरर्थयोः प्रतिय-
 त्तागुणाधानम् विवृतमेव वैकृतं विकारः वाक्याध्याहार
 आकांक्षैकदेशपूरणम् उपस्कृता कन्या उपस्कृता ब्राह्मणाः
 एधोदकस्योपस्कुरुते उपस्कृतं भुङ्ते उपस्कृतं ब्रूते वनु-
 याचने ७ वनुते ववने मनु अवबोधने ८ मनुते मेने मनि-
 ता मनिष्यते मनुताम् अमनुत मन्वीत मनिषीष्ट अमनि-
 ष्ट अमनिष्यत इतितनादयः डुक्तीञ्द्रव्यविनिमये १ त्रया
 दिभ्यः श्वा ३॥ १॥ ८१ शपो ऽपवादः क्रीणाति ईहल्यघोः क्री-
 णीतः श्वाभ्यस्तयोरातः क्रीणांति क्रीणासि क्रीणीथः क्री-
 णीथ क्रीणामि क्रीणीवः क्रीणीमः क्रीणीते क्रीणाने क्री-
 णते क्रीणीषे क्रीणाथे क्रीणीध्वे क्रीणे क्रीणीवहे क्री-
 णीमहे चिक्राय चिक्रियतुः चिक्रियुः चिक्रेथ चिक्रयिथ-
 चिक्रियक्रेता क्रेष्यति क्रेष्यते क्रीणातु क्रीणीतात् क्री-
 णीताम् अक्रीणात् अक्रीणीत क्रीणीयात् क्रीणीत-
 क्रीयात् क्रेषीष्ट अक्रेषीत् अक्रेष्ट अक्रेष्यत् अक्रेष्यत
 ग्रीञ् नर्पणे कान्तौ च २ ग्रीणाति ग्रीणीते श्रीञ्पाके ३

श्रीणाति श्रीणीते मीञ् हिंसायाम् ४ हिनुमीना ८।४।१५
 उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यैतयोर्नरस्यणः स्यात् प्रमीणा
 ति प्रमीणीते मीनाती त्यात्वम् ममौ मिम्यतुः ममिथ म
 माथ मिम्ये माता मास्यति मीयात् मासीष्ट अमासीत् अ-
 मासिष्टाम् अमास्त पिञ्बन्धने ५ सिनाति सिनीते सि
 षाय सिष्ये सेता स्कुञ् ओपूवने ६ स्तम्भ स्तम्भ स्तम्भ
 स्कुम्भ स्कुञ्भ्यः शुश्च ३।१।८२ चात्श्चा स्कुनोति स्कुनुते
 स्कुनाति स्कुनीते चुस्काव चुस्कुवे स्कोता अस्कोषीत् अ-
 स्कोष्ट स्तम्भ्वा दयश्चत्वारः सौत्राः सर्वरोधनार्थाः पर-
 स्येपदिनः हलश्चनश्चानज्ज्ञो ३।१।८३ स्तभान जृस्तं
 भुभु चुभु चुपु चुग्लु चुग्लुञ्चु शिविभ्यश्च ३।१।५८ चैरङ्-
 वा स्तन्मोः ८।३।६७ स्तन्मोस्सो त्रस्य सस्य पस्यात् व्यष्टे-
 भत् अस्तभीत् युञ्बन्धने ७ युनाति युनीते योना क्रूञ्
 शब्दे ८ क्रूनाति क्रूनीते क्रविता हञ् हिंसायाम् ९ दृणा
 ति दृणीते द्रूञ् हिंसायाम् १० दृणाति दृणीते पूञ् पवने
 ११ प्वादीनां ह्रस्वः ७।३।८० पूञ् लूञ् तूञ् कूञ् वृञ् धू-
 ञ् शृपृवृ भृमृशृ धृनृ कृ नृ गृ ज्यारीलीत्योषीनाञ्चतु-
 र्विंशतेः शिति ह्रस्वः पुनीति पुनीते पविता लूञ् छेदने
 १२ लुनाति लुनीते स्तृञ् आच्छादने १३ स्तृणाति श-
 र्पूर्वाः रवयः तस्तार तस्तरतुः तस्तरे स्तरिता स्तरीता स्तृ-
 णीयात् स्तृणीन् स्तीर्यात् लिङ्. सिचोरात्पनेपदेषु ७।-
 २।४२ वृड्. वृञ् भ्यामृदन्ताच्च परयोर्लिङ्. सिचोरिङ्-
 वास्याच्चङि. नलिङि. ७।२।२९ वृत् इटो लिङि. नदीर्घः स्त-
 रिषीष्ट उश्च अनेन कित्वम् स्तीर्षीष्ट सिचिचपरस्यै पदेषु
 अस्तारीत् अस्तारिष्टाम् अस्तारिषुः अस्तारिष्ट अस्ती-
 र्ष ह्रञ् हिंसायाम् १४ कृणाति कृणीते चकार चक्रे वृञ्

रणे १५ वृणानि वृणीते ववार ववरे वरिता वरीता उदोष्णे
 व्युत्वम् वूर्यात् वूरिषीष्ट वूर्षीष्ट अवारीत् अवारिष्टाम् अ-
 वरिष्ट अवरीष्ट अवूर्ष धूजकंपने १६ धुनानि धुनीते-
 धोता धविता अधावीत् अधविष्ट अधोष्ट ग्रहउपादाने-
 १७ गृह्णानि गृहणीते जग्राह जगृहे ग्रहोऽलिति दीर्घः ७।
 २।३७ एकाचोग्रहेर्विहितस्येदोदीर्घो न तु लिति ग्रहीता गृ-
 ह्णातु हलः श्नः शानज्ज्ञौ ३।१।८३ हलः परस्य श्नश्शान-
 जा देशो हो गृहाण गृह्यात् ग्रहीषीष्ट ह्यन्ते तिन वृद्धिः अ-
 ग्रहीत् अग्रहीष्टाम् अग्रहीष्ट अग्रहीषाताम् कुषनिष्कर्षे
 १८ कुषाति कोषिता अशभोजने १९ अश्नाति आश अ-
 शिता अशिष्यति अश्नातु अशान मुषस्तेये २० मोषिता
 मुषाण ज्ञाऽवबोधने २१ जज्ञौ वृद्धः सम्भक्तौ २२ वृणीते
 ववृषे ववृहे वरिता वरीता अवरिष्ट अवरीष्ट अचत इति
 त्रयादयः अथचुरादयः चुरस्तेये १ सत्यापपाशरूपवी-
 णानूल श्लोकसेना लोमत्वच वर्म्मवर्णचूर्ण चूरादिभ्यो-
 णिच ३।१।२५ स्वार्थे पुगन्ते निगुणः सनाद्यन्ता इति धातु
 त्वम् तिप् शबादिगुणायादेशौ चोरयति णिचश्च १।३।७४
 णिजन्तादात्मनेपदं कर्तृगामिनि क्रियाफले चोरयते चोर-
 यामास चोरयिता चौर्यात् चोरयिषीष्ट णिश्चोति चडः णौ
 चडि गति ह्रस्वः चडि ह्रित्वम् हलादिश्शेषः दीर्घो लघोरि-
 त्यभ्यासस्य दीर्घः अचूचुरत् अचूचुरत् कथवाप्यप्रब-
 न्धे २ अचूोपः अचः परस्मिन् पूर्वविधौ १।१।५७ परनि-
 मित्तो जादेशः स्थानिवत् स्थानि भूतादचः पूर्वत्वेन वृष्ट-
 स्य विधौ कर्तव्ये इति स्थानि वत्वान्नोपधा वृद्धिः कथयति
 अग्लोपित्वा दीर्घसन्वन्दाबौन अचकथयत् गणसंख्या-
 ने ३ गणयति ईचगणः ७।४।९७ गणयते रभ्यासस्य ई-

स्याच्चादच्चङ्. परेणौ अजीगणत् अजगणत् इतिचुरादयः स्व
 तन्त्रः कर्ता १।४।५८ क्रियायां स्वातन्त्र्येणविवक्षितोऽर्थः कर्ता
 स्यात् तत्प्रयोजको हेतुश्च १।४।४५ कर्तुः प्रयोजको हेतुसं
 ज्ञः कर्तृसंज्ञश्च हेतुमतिच ३।१।२६ प्रयोजकव्यापारे प्रेषणा
 दौच वाच्ये धातोर्णिच् भवन्तस्येत्यति भावयति ओः पुयण्
 ज्यपरे ७।४।८० सनिपरे यदंगं नदवयवाभ्यासोत ईत्स्यात्
 पवर्गयण् जकारेष्वावर्ण परेषु परतः अबीभवत् छागति नि-
 वृत्तौ अर्तिन्हीह्रीरीकूयीक्ष्माय्यातां पुङ्.णौ ७।३।३६ स्था
 पयति तिष्ठतेरित् ७।४।५३ उपधायाश्चङ्. परेणौ अतिष्ठिपत्
 घटचेष्टायाम् मितान्ह्रस्वः ६।४।९२ घटादीनां ज्ञपादीनाञ्
 चह्रस्वः घटति ज्ञपज्ञाने ज्ञापनेच ज्ञपयति अजिज्ञपत् इ-
 तिण्यन्तप्रक्रियाधातोः कर्मणस्समान कर्तृकादिच्छायांवा
 ३।१।७ इषिकर्मणः धातोरिषिणौक कर्तृकात्सन्वेच्छायाम्
 पठत्यक्तायांवाचि सन्यङोः ६।१।९ सन्नन्तस्ययङ्.न्तस्यच प्र-
 थमस्यैकाचोद्वेस्तोऽजादेस्तु द्वितीयस्यसन्यतः पठितुमि-
 च्छति पिपठिषति कर्मणः किम् गमनेनेच्छति समानक-
 र्तृकात् किम् शिष्याः पठंस्त्रितीच्छतिगुरुः वाग्रहणाद्वाक्य
 मपि लुङ्. सनोर्घ स्तृसः स्यार्द्ध धातुके ७।४।४९ सस्यतः
 स्यात्सादा वार्द्धधातुके अन्तुमिच्छति जिघत्सति एकाच
 इतिनेट् अज्झनगमांसनि ६।४।१६ अजन्तानांहन्ते रजा-
 देशगमेश्चदीर्घोऽल्लादोसनि इकोऽल्ल १।२।९ इगन्ता-
 ज्झलादिः सन्किन् ऋतइद्धातोः कर्तुमिच्छति चिकीर्ष-
 ति सनिग्रहगुहोश्च ७।२।१२ ग्रहेर्गुहेरुगन्ताच्चसन इण्
 नस्यात् बुभूषति इतिसन्नन्ताः धातोरैकाचोहलादेः क्रि-
 या समभि हारे यङ्. ३।१।३२ पौनः पुन्येभृशार्थेचद्योत्ये
 धातोरैकाचोहलादैर्यङ्. गुणोयङ्. लुकोः ७।४।८२ अ-

भ्यासस्यगुणोयडि. यङ्. लुकिचपरतः डि. दन्तत्वादात्मने
 पदम् पुनः पुनरनिशयेनेवाभवति बोभूयने बोभूयाञ्च
 क्ने अबोभूयिष्यनित्यङ्. कौटिल्येगतौ ३।१।२३ गत्यर्थान्
 कौटिल्यएवयङ्. नतुक्रियासमभिहारेदीर्घोऽकितः ७।४।
 ८३ अकितोभ्यासस्यदीर्घोयङ्. लुकोः कुटिलं ब्रजति वा-
 ब्रज्यते यस्यहलः ६।४। ४९ हलः परस्यलोप आर्द्धधातु
 के आदेः परस्य अतोलोपः वाब्रजाञ्चक्ने वाब्रजिता रीगृ-
 दुपधस्यच ७।४।९० ऋदुपधस्य धातोरभ्यासस्यरीगा-
 गमोयङ्. लुकोः वरीवृत्यते वरीवृताञ्चक्ने वरीवृतिता-
 क्षभृतादिषुच ८।४।३९ णत्वं न नरीनृत्यते जरीगृह्यते इ-
 ति यङ्. न्तप्रक्रिया यङोचिच २।४।७४ यङोचि प्रत्यये लु-
 क् स्याच्चकारान्तम्विनापिक्वचिन् अनैमिक्तिकोऽयम् अ-
 न्तरङ्ग. त्वादादौ भवतिततः प्रत्ययलक्षणे नयङ्. न्तत्वा-
 हित्वम् अभ्यासकार्यम् धातुत्वाल्लडादयः शेषात्कर्तरी
 तिपरस्मैपदम् चर्करीतञ्चेत्यदादौ पाठान्छपोलुकु यङो
 वा ७।३।९३ यङ्. लुगन्तात्परस्य हलादेः पितस्सार्वधातु
 कस्येङ्वास्यात् भूस्त्वो रितिनिषेधोयङ्. लुकि भाषायां
 न बोभूतुनेनित्ते इति छंदसिनिपातनात् बोभवीति बोभू-
 तः अदभ्यस्तात् बोभ्रवति बोभूवाञ्चकार बोभ्रवामास
 बोभविता बोभविष्यति बोभवीतु बोभोतु बोभूताम् बो-
 भूताम् बोभवंतु बोभूहि बोभवानि अबोभवीन् अबो-
 भोन् अबोभूताम् अबोभवुः बोभूयान् बोभूयाताम् बो-
 भूयुः बोभूयान् बोभूयास्ताम् बोभूयास्तुः गतिस्थेति सि-
 चो लुकु यङोवेतीट् पक्षेगुणं बाधित्वानित्यत्वाद्भुकु अबो-
 भूवीन् अबोभोत् अबोभूताम् अबोभवुः अबोभविष्य-
 त् इतियङ्. लुगन्ताः अथनामधातवः सप्तआत्मनः क्यच्

३।१।८ इषिकर्मण एषितुः सम्बन्धिनस्सबन्तादिच्छायाम
 र्थेक्यच्चा रूपो धातु प्रातिपदिकयोः ३।४।७१ एतयोरवय-
 वस्य रूपोलुक् क्यचिच्च ७।४।३३ अवर्णस्य ईत् आत्मनः पु-
 त्रमिच्छति पुत्रीयति नः क्ये १।४।१५ क्यचिक्यङि च नान्ते मे
 वपदं नान्यत् नलोपः राजीयति नान्तमेवेति किम् वाच्यति ह-
 लिचगीर्य्यति पूर्य्यति धातो रित्येव नेह दिवमिच्छति दिव्य-
 ति क्यस्य विभाषा ६।४।५० हलः परयोः क्यच् क्यङोर्लोपो
 वार्द्धधातुके आदेः परस्य अतो लोपः तस्य स्थानिवस्वाल्हधू-
 पधगुणोन समिधिता समिध्मि ता काम्यच्च ३।१।९ उक्तवि-
 षये काम्यच् पुत्रमात्मन इच्छति पुत्रकाम्यति पुत्रकाम्यिता
 उपमानादाचारे ३।१।१० उपमानात्कर्मणः स्रबन्तादाचारेः
 र्थेक्यच् पुत्रमिवाचरति पुत्रीयति छात्रं विष्णूयति द्विजम् स-
 र्वप्रातिपदिकेभ्यः क्तिच्चा वक्तव्यः अतो गुणे कृष्णाश्वाचरति
 कृष्णानि स्वश्वाचरति स्वति सस्यौ अनुनासिकस्य क्तिङ्लोः
 कृडि.ति ६।४।१५ अनुनासिकान्तस्योपधायादीर्घः स्यात्
 घ्नौ झलादौ च कृडि.ति इदमिवाचरति इदमति राजेव राजान
 ति पन्थाश्च पथीनति कष्टाय क्रमणे ३।१।१४ चतुर्थ्यन्तात्क
 ष्टशब्दादुत्साहे क्यङ्. कष्टाय क्रमते कष्टायते पापङ्. कर्तुम्
 त्सहति इत्यर्थः शब्देवैरे कलहाभ्रकण्वमेघेभ्यः करणे ३।
 १।१७ एभ्यः कर्मभ्यः करोत्यर्थे क्यङ्. शब्दं करोति शब्दा
 यते तत्करोति तदाचष्टे इति णिच् प्रातिपदिकाश्चात्वर्थे ब-
 हुलमिष्टवच्च प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे णिच् स्यात् इष्टेयथा
 प्रातिपदिकस्य पुंवन्दावरभावदिलोपविन्नातुप् लोपय-
 णादि लोपप्रस्थ स्फाद्यादेशभसंज्ञास्त ह्रण्णावपि स्युः-
 इत्यग्लोपः घटङ्. करोत्याचष्टे वा घटयति इति नाम धातवः
 अथ कंडादयः कंडादिभ्यो यक् ३।१।२७ एभ्यो धातुभ्यो

नित्यंयक् स्यात्स्वार्थे कण्डूज्जात्रविघर्षणो १ कण्डूयति क
 ण्डूयते इत्यादि इतिकण्डूदयः कर्तरि कर्मव्यतिहारे १।३।
 १३४ क्रियाविनिमयेद्योत्ये कर्तर्यात्मनेपदम् व्यतिलुनीते
 अन्यस्य योग्यं लवनं करोतीत्यर्थः नगति हिंसार्थेभ्यः १।३।
 ३५ व्यतिगच्छति व्यतिघ्नन्ति नेर्विशः १।३।१७ निविशते प-
 रिव्यवेभ्यः क्रियः १।३।१८ परिक्रीणीते विक्रीणीते अव-
 क्रीणीते विपराभ्याञ्जेः १।३।१९ विजयते पराजयते स-
 मवप्रविभ्यः स्थः १।३।२२ सन्तिष्ठते अवतिष्ठते प्रतिष्ठते
 वितिष्ठते अपन्हूवेज्ञः १।३।४४ शतमपजानीते अपलप-
 तीत्यर्थः अकर्मकाच्च १।३।४५ सर्पिषोजानीते सर्पिषो
 पायेन प्रवर्तत इत्यर्थः समस्तृतीया युक्तात् १।३।५४ रथे
 न सञ्चरते दाणश्चसाचेच्चतुर्थ्यर्थे १।३।५५ समोदाण-
 स्तृतीयान्ते नयुक्तादुक्तं स्यात् तृतीयाचेच्चतुर्थ्यर्थे दास्या
 संयच्छते कामी पूर्ववत्सनः १।३।६२ सनः पूर्वोयोधातु-
 स्तेन तुल्यं संनन्तादप्यात्मने पदं स्यात् एदिधिषते हल-
 न्ताच्च १।३।१० इक्समीपाद्धलः परोक्षलादिः सन्किन्-
 निविविक्षते गंधनावक्षेपण सेवन साहसिक्य प्रतियत्न-
 प्रकथनो पयोगेषु कृजः १।३।३२ गंधनं सूचनं उत्कुरुते-
 सूचयतीत्यर्थः अवक्षेपणं भर्त्सनं श्येनो वर्त्तिकामुत्कुरु-
 ते भर्त्सयतीत्यर्थः हरिमुपकुरुते सेवत इत्यर्थः परद्वारा-
 न्यकुरुते तेषु सहसा प्रवर्तते एधोदकस्योपरकुरुते गुण-
 माधत्ते कथाः प्रकुरुते कथयतीत्यर्थः शतम्प्रकुरुते धर्म्मा-
 र्थं विनियुङ्क्ते एषु किम् कटङ्करोति भजोऽनवनेओ
 दनं भक्ते अनवने किम् महीं भनक्ति इत्यात्मनेपदप्रक्रिया
 अनुपराभ्यां कृजः १।३।७९ कर्तृगेच फले गन्धनादौ च-
 प्ररसे पदं स्यात् अनुकरोति पराकरोति अभिप्रत्यति-

भ्यःक्षिपः १।३।८० क्षिपप्रेरणे स्वरितेत् अभिक्षिपति प्राहुः
 हः १।३।८१ प्रवहति परेर्मृषः १।३।८२ परिमृषति व्याङ्. प
 रिभ्योरमः १।३।८३ रमुक्त्राडायाम् विरमति उपाच्च १।३।
 ८४ यज्ञदत्तमुपरमति उपरमयतीत्यर्थः अंतर्भावितण्य-
 र्थोऽयम् इतिपदव्यवस्था भावकर्मणोः १।३।१३ लस्या-
 त्मानेपदम् सार्वधातुकेयक् ३।१।६७ भावकर्मवाचि निधा-
 तोर्थक् सार्वधातुके भावः क्रियासाचभावार्थकलकारेणा
 नूद्यते युष्मदस्मद्भ्यां सामानाधिकरण्याभावात् प्रथमः पु-
 रुषः तिङ्. वाच्यक्रियाया अद्रव्यरूपत्वेन द्वित्वाद्यप्रतीते-
 र्न द्विर्वचनादिकित्वेकवचनमेवोत्सर्गतः त्वयामया अन्ये
 श्च भूयते बभूवे स्यसिच् सीयुट् तासिषु भावकर्मणो रूप-
 देशोऽज्ज्ञानग्रहदृशां वाचि एव दिट् च ६।४।६२ उपदेशो योऽच्
 तदन्तानां हनादीनाञ्च चिणीवाङ्. ग कार्यम्बास्यात् स्या
 दिषु भावकर्मणोर्गम्यमानयोः स्यादोना मिडागमश्च चिण्व
 न्दावपक्षेऽयमिट् चिण्वन्दावात् वृद्धिः भाविता भविता-
 भाविष्यते भविष्यते भूयताम् अभूयत भाविषीष्ट भवि
 षीष्ट चिण् भावकर्मणोः ३।१।६६ च्छिण् स्याद्भावकर्मवा-
 चिनितेपरे अभावि अभाविष्यत अकर्मकोऽप्युपसर्गवशा
 त्सकर्मकः अनुभूयते आनन्दश्चैत्रेण त्वयाच अनुभूयेते-
 अनुभूयंते त्वमनुभूयसे अहमनुभूये अन्वभावि अन्व-
 भाविषाताम् अन्वभाविषाताम् णिलोपः भाव्यते भावया
 अचक्रे भावयाम्बभूवे भावयामासे चिण्वदिट् भाविता-
 आभीयत्वेनासिद्ध त्वाणिणलोपः भावयिता भावयिषीष्ट-
 अभावि अभाविषाताम् अभावयिषाताम् बुभूषाञ्च
 क्रे बुभूषिता बुभूषिष्यते बुभूष्यते बोभूयिष्यते अचुत्सा
 र्वधातुकयोर्दीर्घः स्तूयते विष्णुः स्तविता स्तोता स्तविष्य-

ते स्तोष्यते अस्तावि अस्ताविषाताम् अस्ताविषाताम् ऋग-
 नौ गुणोर्त्तीतिगुणः अर्च्यते स्मृ स्मरणे स्मर्च्यते सस्मरे ऊ-
 पदेशग्रहणाच्चिण्वदिट् आरिना अर्ता स्मारिता स्मर्त्ता-
 अनदितामिति नलोपः स्त्रस्यते इदितस्त नन्द्यते सम्प्रसा-
 रणम् इज्यते तनोनेर्यकि ६।४।४४ आदन्ता देशोवा ताय-
 ते तन्यते तपोऽनुतापेच ३।१।६५ तपश्चैश्चिण् नस्यात्क-
 र्म्म कर्तव्यं अनुतापेच अन्वतप्तपापेन घुमास्थेतीत्वम् दी-
 यते धीयते ददे आतोयुक चिण् छतोः ७।३।३३ आदन्ता
 नां युगागमश्चिणिष्णिज्जिति छति च दायिता दाता दायिषीष्ट
 दासीष्ट अदायि अदायिषाताम् भज्यते भंजेश्चिणि ६।
 ४।३३ नलोपोवा अभ्राजि अभ्राजि लभ्यते विभाषाचि-
 ण्णमुलोः ७।१।६९ लभेर्नुम् अलंभि अलाभि इति भा-
 वकर्माप्रक्रिया यदा कर्म्मैव कर्तृत्वेन विवक्षितं तदा सकर्म्म
 काणामप्य कर्म्मकत्वात् कर्तरिभावेच लकारः कर्मवत् क-
 र्मणा तुल्यक्रियः ३।१।८७ कर्मस्थया क्रियया तुल्यक्रि-
 यः कर्त्ता कर्मवत् स्यात् कार्यातिदेशोऽयम् तेन यगात्मने
 पदचिण् चिण्वदिट् स्फः पच्यते फलम् भिद्यते काष्ठम् अ-
 पाचि अपोदिभावे भिद्यते काष्ठेन इतिकर्म्म कर्तरिप्रक्रिया
 अभिज्ञावचने लृट् ३।२।११२ स्मृतिबोधि न्युपपदे भूतान
 द्यतने धातोर्लृट् लङोपवादः वस निवासे स्मरसि कृष्ण-
 गोकुले वत्स्यामः एवं बुध्यसे चेत्तसे इत्यादिप्रयोगेऽपि नय-
 दि ३।२।११३ यद्योगे उक्तं न अभिजानासि यदूने अभूज
 ज्महि लृट्स्मे ३।२।११८ लितोऽपवादः यजति स्म युधिष्ठि-
 रः वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा ३।३।१३१ वर्तमानेये
 प्रत्यया उक्तास्ते वर्तमानसामीप्ये भूते भविष्यति च वास्युः
 कदागतोऽसि अयमागच्छामि आगमन्वा कदागमिष्यसि

एषगच्छामि गमिष्यामिवा हेतुहेतुमतोर्लिङ्. ३।३।१६६
 वास्यात् कृष्णानमेच्चेत्सरवंयायात् कृष्णानंस्येतिचेत्सरवं
 यास्यति भविष्यत्येवेष्यतेनेहहन्तीति पलायनेविधिनि
 मंत्रणेनिलिङ्. विधिः प्रेरणम् भृत्यादेर्निकृष्टस्य प्रवर्त-
 नम् यजेत निमंत्रणम् नियोगकरणम् आवश्यके श्राद्ध-
 भोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्तनम् इह भज्जीत भवान् आमं
 व्रणङ्. कामचाराः नुज्ञा इहासीत अधीष्टः सत्कारपूर्वको
 व्यापारः पुत्रमध्यापयेत् भवान् सम्प्रश्नः संप्रधारणम् किं
 भो वेदमधीयीत उततर्कम् प्रार्थनम् याज्ञाभो भोजने ल
 भेय एवंलोह इतिलकारार्थप्रक्रिया इति लिङ्. न्तप्रक्रिया
 समाप्ता धातोः ३।१।९१ आनृतीय समाप्ताध्यायान्त्ये प्र-
 त्ययास्ते धातोः परेस्युः कृदतिङि. तिकृत्संज्ञा वासरूपोः
 स्त्रियाम् ३।१।९४ अस्मिन्धात्वधिकारेः सरूपोपवाद-
 प्रत्यय उत्सर्गस्य बाधको वास्यात् स्त्र्यधिकारोक्तं विना कृ-
 त्याः ३।१।९५ ण्वुलतृचा वित्यतः प्राक् कृत्यसंज्ञाः स्फः क-
 र्त्तरिकृत् ३।४।६७ इति प्राप्ते तयोरेव कृत्यत्तरवलर्थाः ३।४।
 ७० एतेभावकर्मणोरेवस्युः तव्यन्तव्यानीयरः ३।१।९६ धा-
 तोरेतेस्युः एधितव्यम् एधनीयं त्वयाभावे औत्सर्गिकमेक
 वचनं क्लीबत्वम् चेतव्यश्चयनीयो बाधर्मस्त्वया कैलिमरउ
 पसंख्यानं पचेलिमाः माषाः पक्तव्या इत्यर्थः भिदेलिमाः
 सरलाः भोक्तव्याः कर्मणि प्रत्ययः कृत्यल्युटो बहुलम् ३।३।
 ११३ क्वचित् प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिद-
 न्यदेव विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं बाहुलकं वद-
 न्ति १ स्नात्यनेनेति स्नानीयं चूर्णम् दीयते २ स्नोदानीयो-
 विप्रः अचोयत् ३।१।९७ चेयम् ईद्यति ६।४।६५ यति-
 परे आनईत्स्यात् देयम् ग्लेयम् पोरदुपधात् ३।१।९८

पवर्गान्ताददुपधाद्यत् ण्यतोपवादः शय्यम् लभ्यम् ए-
 तिस्तु शास्वदजुषः क्यप् ३।१।१०९ एभ्यः क्यप् ह्रस्वस्य
 पिति कृति तुक् ६।१।७१ इत्यः स्तत्यः शास्त्र अनुशिष्टौशा
 सददङ् हलोः ६।४।१४ शास उपधाया इत्यादङि हला
 दौ कृडिति शिष्यः रुत्यः आरुत्यः जुष्यः मृजेर्विभाषा ३।
 १।११३ मृजेः क्यङ् मृज्यः ऋ हलोर्ण्यत् ३।१।१२४ ऋत्
 णान्ताङ् लन्ताञ्च ण्यत् कार्श्यम् हार्यम् धार्यम् चजोः कु
 घिण्यतोः ७।३।५२ चजोः कुत्वं स्यात् घिति णिति च मृजेर्हृदिः
 ७।४।११४ मृजेरि को वृद्धिः सार्वधातुकार्द्ध धातुकयोः मार्ग्यः
 भोज्यम् भक्ष्ये ७।३।६ भोग्यमन्यत् इति कृत्य प्रत्ययाः पुबुल्
 तृचौ ३।१।११३ धातोरेतौ स्तः कर्तरि कृदिति कर्त्रर्थे युवोर
 नाकौ ७।१।१ युवु एतयोरनाकौ स्तः कारकः कर्त्ता नन्दिग्रहि
 पचादिभ्यो ल्युणिन्यचः ३।१।१३४ नन्दादेर्ल्युट्ग्रत्यादे-
 र्णिनिः पचादेरच् नन्दयतीति नन्दनः जनार्दनः लवणः ग्रा-
 ही स्थायी मन्त्री पचादिराकृतिगणोयम् इगुपधज्ञाप्रोक्तिरः
 कः ३।१।१३५ एभ्यः कः बुधः रुशः ज्ञः प्रियः किरः आन-
 श्रोपसर्गे ३।१।१३६ प्रज्ञः सग्लः गेहेकः ३।१।१४४ गेहे
 कर्तरिग्रहेः कस्यात् गृहम् कर्मण्यण् ३।२।१ कर्मण्युपप
 देधातोरण् कुंभङ् करोति कुंभकारः आतोऽनुपसर्गेकः
 ३।२।३ अणोऽपवादः गोदः धनदः कम्बलदः अनुपसर्गे
 किं गोसंप्रदायः मूलविभक्तजादिभ्यः कः मूलानि विभक्तजनि
 मूलविभक्तजोरथः आकृतिगणोऽयम् महीध्रः कुध्रः चरेष्टः
 ३।२।१६ अधिकरणे उपपदे कुरुचरः भिक्षासेनादायेषु च
 ३।२।१७ भिक्षाचरः सेनाचरः आदायेतित्य बन्तम् आ-
 दायचरः कृजो हेतुनाच्छील्यानुलोम्येषु ३।२।२० एषु-
 द्योत्येषु करोतेष्टः अतः कृकमिकंसकुंभपात्रकुशाकर्णी

ल्वनव्ययस्य ८।१।४६ आदुत्तरस्यानव्ययस्य विसर्गस्य स-
 मासे नित्यं सादेशः करोत्यादिषु परेषु यशस्करीविद्या ग्राह्य-
 करः वचनकरः एजेः खश् ३।२।२८ ण्यन्तादेजेः खश् पर-
 द्विषदजन्तस्य मुम् ६।३।६७ अरुषो द्विषतोऽजन्तस्य च मु-
 मागमः खिदन्ते परेनत्वव्ययस्य शित्वाच्छबादिः जनमेजय-
 तीति जनमेजयः प्रियवशे वदः खच् ३।२।३८ प्रियं वदः वश-
 म्वदः आत्ममाने खश्च ३।२।८३ स्वकर्मके मनने वर्तमानान्म-
 न्यतेः स्रपिखश्स्यात् पण्डितमात्मानं मन्यते पण्डितं मन्यः
 पण्डितमानी अन्येभ्योऽपिदृश्यंते ३।२।७५ मनिन् कनिष्-
 विच् एते प्रत्ययाः धातोः स्युः नेड्वशिकृति ७।२।८ वशादेः
 कृतदण् नशृहिंसायाम् स्रशर्मो प्रातरित्वा विड्वनोरनु-
 नासिकस्यात् ६।४।४१ अनुनासिकस्यात्स्यात् विजायत इ-
 ति विजाबा ओण् अपनयने अबावाविच् रुषरिषहिंसाया-
 म् रोट् रेट् स्रगण् क्तिप्च ३।२।७६ अयमपिदृश्यते उ-
 स्वास्त्रतूपर्णध्वत् बाह्वत्रट् स्रप्यजातो णिनिस्ताच्छील्ये
 ३।२।७८ अजात्यर्थे स्रपिधातो णिनिस्ताच्छील्ये द्योत्ये-
 उष्णा भोजी मनः ३।२।८२ स्रपिमन्यते णिनिः स्यात् दर्शनी-
 यमानी खित्यनव्ययस्य ६।३।६६ कालिम्मन्या करेण यजः
 ३।२।८४ करणे उपपदे भूतार्थयजे णिनिः कर्तरि सोमेनेष्ट-
 वान् सोमयाजी अग्निष्टोमयाजी दृशोः कनिष् ३।२।९४ क-
 र्मणि भूते पारंदृष्टवान् पारदृश्वाराज नित्युधिकृजः ३।२।९५
 कनिष् युधिरन्तर्भावितण्यर्थः राजानं द्योधितवान् राजयु-
 ध्वा राजकृत्वा सहेच ३।२।९६ सह द्योधितवान् सह युध्वा स-
 ह कृत्वा सप्तम्या व्रजनेर्दः ३।२।९७ तत्पुरुषे कृति बहुलम् ६।
 ३।२१ डेरलुक सरसिजं सरोजम् उपसर्गे च संज्ञायाम् ३।२।
 ९९ प्रजास्यात्सन्ततौ जनेक्तक्वतूनिष्ठा १।१।२६ एतौ नि

ष्ठासंज्ञौस्तः निष्ठा ३।२।१०२ भूतार्थं वृत्तेर्धातोनिष्ठा तत्र
 तयोरेवेति भावकर्मणोः क्तः कर्तरि कृदिति कर्तरि क्तवतुः
 स्नातं मया स्तुतस्त्वया विष्णुः विश्वं कृतवान् विष्णुः रदा-
 भ्यान्निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ८।२।४२ रदाभ्यां परस्य निष्ठा
 तस्य नः निष्ठापेक्षया पूर्वस्य धातोर्दस्य च श्रुहिंसायाम्-
 शीर्ष्णः भिन्नः छिन्नः संयोगादेरातो धातोर्गणवतः ८।
 २।४३ निष्ठा तस्य नः स्यात् द्राणः ग्लानः ल्वादिभ्यः ८।२
 ।४४ एकविंशतेर्लृजादिभ्यः प्राग्वत् लूनः ज्याधातुः ग्रहि
 ज्येति सम्प्रसारणम् हलः ६।४।२ अङ्गावयवान् हलः पर
 यत्सं प्रसारणान्तदन्तस्य दीर्घः जीनः ओदितश्च ८।२।४५
 भ्रजो भ्रमः दु ओश्चि उच्छूनः शृषः कः ८।२।११ निष्ठा तस्य
 शृष्कः पचोवः ८।२।५२ पक्कः क्षौहर्षक्षये क्षायोमः ८।२।
 ५३ क्षामः निष्ठायां सैटि ६।४।५२ णे लोपः भावितः भावि
 तवान् हृदहिंसायाम् हृदः स्थूल बलयोः ७।२।२० स्थूले
 बलवति च निपात्यते दधातेर्हिः ७।४।४२ तादौ किति हिते-
 म् दोददयोः ७।४।४६ घुसंज्ञकस्य दाइत्यस्य दद् तादौ कि
 ति चर्त्तुम् दत्तः लितः कानज्वा ३।२।१०६ क्सस् ३।२।
 १०७ लितः कानच् क्सर्वास्तः तङ्गनावात्मनेपदम् चक्रा
 णाः म्वोश्च ८।२।६५ मान्तस्य धातोर्नत्वम् म्वोः परतः जग-
 न्वान् लटः शतृशानचावप्रथमा समानाधिकरणे ३।२।
 १२४ अप्रथमान्ते समानाधिकरणे लट एतौ वास्तः शबा
 दिः पचन्तञ्चैत्रम्पश्य आनेमुक् ७।२।८२ अदन्ताङ्ग
 स्य पचमानं चैत्रम्पश्य लङित्यनुवर्तमाने पुनर्लृट् ग्रह-
 णात् प्रथमा सामानाधिकरण्येऽपि क्वचित् सन् द्विजः वि
 देशशतुर्वस्वः ७।१।३६ वेत्तेः परस्य शतुर्वस्वरादेशो वा नि-
 दन् विद्वान् तौ सत् ३।२।१२७ तौ शतृशानचौ सत्संज्ञौस्तः

लृटः सहा ३।३।१४ करिष्यन्तडु. करिष्यमाणाम्यश्य आक्ते-
 स्तच्छीलतद्धर्मनत्साधुकारिषु ३।२।१३४ क्षिपमभिव्याप्य-
 वक्ष्यमाणास्तच्छीलादिषु कर्तृषु बोध्याः तृन् ३।२।१३५ क-
 र्ताकरान् जल्पभिक्षकुटुलुण्ठवृद्धः षाकन् ३।२।१५५ षः
 प्रत्ययस्य १।३।६ प्रत्ययस्यादिः षइत्संज्ञः स्यात् जल्पाकः
 वराकः सनाशंसभिक्षउः ३।२।१६८ चिकीर्षुः आशंसः भि-
 क्षः भ्राजभासधुर्विद्यतोर्जिपृजुग्रावस्तवः क्षिप् ३।२।
 १७७ विभ्राट् भाः राल्लोपः ६।४।२१ रेफाच् छोल्लोपः क्षौप्त
 लादौकूडि. तिधूः विद्यत् ऊर्कू पूः दृशिग्रहणस्यापकर्षाज्जव-
 नेर्दीर्घः जूः ग्रावस्तत् क्षिब्विप्रच्छायतस्त कटपुजुश्रीणा
 न्दीर्घोऽसम्प्रसारणाञ्चवक्तीति वाक् पृच्छतीति प्राट् आ-
 यतं स्तौति आयतस्तूः कटंप्रवनेकटपूः जुरुक्तः श्रयेतिह-
 रिंश्रीः दास्मीशस युयुजस्तुदसि सिचमिहपतदशनहः क-
 रणे ३।२।१८२ दावादेष्टुन् स्यात्करणेऽर्थेदात्यनेन दात्रम् ति-
 तुन्नतथसिस्तसरकसेषुच ७।२।९ एषान्दशानामिण्णनश-
 स्त्रम् योत्रम् योन्त्रम् स्तोत्रम् तोत्रम् सेत्रम् सेन्त्रम् मेदूम्
 पन्नम् दंष्ट्रा नद्धी अर्तिदूधू सूरवन सहचरइन्नः ३।२।१८४
 अरित्रम् लवित्रम् धवित्रम् सवित्रम् खनित्रम् सहित्रम्-
 चरित्रम् पुवः संज्ञायाम् ३।२।१८५ पवित्रम् अयोणादयः
 रुवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्यउण् करोतीतिकारुः वाधुः पा-
 सुर्गुदम् जायुरौषधम् मायुः पित्रम् साध्नोतिपरकार्यमिति
 साधुः आशुशीघ्रम् उणादयो बहुलम् ३।३।१ एतेवर्तमाने
 संज्ञायाञ्च बहुलंस्कः कंचिदविहिता अप्यूत्थाः संज्ञास-
 धानुरूपाणि प्रत्ययाश्चतनः परे ॥ कार्याद्विद्यादन्तूबन्धमेत
 च्छास्त्रमुणादिषु तुमुन् ण्वुलौ क्रियायां क्रियाथायाम् ३।
 ३।१० क्रियार्थायाम् क्रियायामुपपदे भविष्यत्यर्थे धातो-

रेतौस्तः मान्तत्वादव्ययत्वम् कृष्णान्द्रष्टुं याति कृष्णान्दर्श
 को याति कालसमयवेलासक्तुमुन् ३।३।१६७ कालः सम-
 यो वेलावाभौक्तुम् भावे ३।३।१८ सिद्धावस्थापने धात्वर्थे
 वाच्ये धातोर्घञ् पाकः अकर्तरिचकारके संज्ञायाम् ३।३।१९
 कर्तृभिन्ने कारके घञ् घञिचभावकरणयोः ६।४।२० रञ्-
 जेर्नलोपस्स्यात् रागः अनयोः किम् रज्यत्यस्मिन्नितिरङ्गः
 निवासचिनिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्चकः ३।३।४१ एषुचि
 नोतेर्घञ् आदेश्चकः उपसमाधानं राशीकरणम् निकायः
 कायः गोमयनिकायः एस्च् ३।३।५६ इवर्णान्तात् अच्चयज्य
 ऋदोरप् ३।३।५७ ऋवर्णान्ता दुवर्णान्तादप् करः गरः यवः
 लवः स्तवः पवः घञर्थेकविधानम् प्रस्थः विघ्नः द्वितः द्विः
 ३।३।८८ त्रेर्मम् नित्यम् क्लिप्रत्ययान्तात् मम् निरुतेः ३र्थे
 पाकेन निरुत्तम् पक्लिमम् दुवप् उक्लिमम् द्वितोऽथुच् ३।३।
 ८९ दुवेपृक्मपने वेपथुः यजयाचयत् विच्छ प्रच्छ रक्षोन-
 द् ३।३।९० यज्ञः याच्ञा यत्नः विश्वः प्रश्नः रक्ष्याः स्वपोन
 न् ३।३।९१ स्वप्नः उपसर्गेघोः किः ३।३।९३ प्रधिः उपधिः
 स्त्रियांक्तिन् घञोऽपवादः कृतिः स्तुतिः ऋत्वादिभ्यः क्लि-
 निष्ठावद्वाच्यः तेननत्वम् कीर्णिः लूनिः धूनिः यूनिः सम्पदा
 दिभ्यः क्लिप् सम्पत् विपत् आपत् क्लिन्नपीष्यते सम्पत्तिः
 विपत्तिः आपत्तिः ऊति यूति जूतिसातिहेति कीर्तयश्च ३।
 ३।९७ एनेनिपात्यन्ते ज्वरत्वरसृच्य विमगामुपधायाश्च-
 ६।४।२० एषामुपधावकारयोस्तु अनुनासिके षोडशलादौ
 कुडिः ति ऊतः क्लिप् जूः सूः तूः ऊः मूः इच्छा ३।३।१०१ इषे
 निर्पातोऽयम् अः प्रत्ययात् ३।३।१०२ प्रत्ययान्तेभ्यः स्त्रि-
 यामकारः प्रत्ययस्स्यात् चिकीर्षा पुत्रकाम्या गुरोश्च हलः
 ३।३।१०३ गुरुमतो हलन्ता स्त्रियामप्रत्ययः इहा ॥ पया-

सश्रंशोयुच् ३।३।१०७ अकारस्यापवादः कारणा हारणा
 नपुंसके भावेक्तः ३।३।११४ ल्युट्च् ३।३।११५ हसितम्-
 हसनम् पुंसि संज्ञायाम् घः प्रायेण ३।३।११८ छादेर्ध्वं
 पसर्गस्य ६।४।९७ द्विप्रभृत्यपसर्गहीनस्य छादेर्ह्रस्वो धे
 दत्त छंदः आकुर्वन्त्यस्मिन्निति आकरः अवेत्तुरन्तो र्घञ् ३।
 ३।१३१ अवतारः अवतारो जवनिका हलश्च ३।३।१२५ ह-
 लन्ताद्घञ् घापवादः रमन्ते योगिनो यस्मिन्नितिरामः-
 अपमृज्यतेः नेनव्याध्यादिरित्यपामार्गः ईषद् दुर्षुषु कृच्छ्रा
 कृच्छार्थेषु खल् ३।३।१२६ एषु दुःखस्वरवार्थेषु पपदेषु ख-
 ल् नद्योरेवेति भावे कर्मणि च कृच्छ्रे दुष्करः कटो भवता अ-
 कृच्छ्रे ईषत्करः स्रकरः आतोयुच् ३।३।१२८ खलोपवादः
 ईषत्पानः सोमो भवता दुष्पानः स्रपानः अलंखल्वाः प्र-
 तिषेधयोः प्राचांत्का ३।४।१८ प्रतिषेधार्थयो रलं खल्वा
 रूपपदयोः त्कादोदङ्घोः अलन्दत्वा घुमास्थेतीत्वम् पी-
 त्वा खलु अलङ् खल्वाः किं माकाषीत् प्रतिषेधयोः कि-
 म् अलंकारः समानकर्तृकयोः पूर्वकाले ३।४।२१ समान
 कर्तृकयोर्धात्वर्थयोः पूर्वकाले विद्यमानाद्वातोः क्का स्नात्वा ब्र-
 जति द्वित्वम तन्त्रम् भ्रत्का पीत्वा ब्रजति न क्का सेट् १।२।१८
 सेट् क्का किन्नस्यान् शयित्वा सेट् किम् कृत्वा रलो व्यपधाद्
 लादेः संश्च १।२।२६ इवर्णो वर्णोपधाद्ब्रलादे रलन्तात्परौ
 क्का सनौ सेटौ वा किनौ स्तः कृतित्वा द्योतित्वा लिखित्वा ले-
 खित्वा व्युपधात्किम् वर्तित्वा रलः किम् सेवित्वा ह्लादेः कि-
 म् एषित्वा सेट् किम् भ्रत्का उदितो वा ७।२।५६ उदितः पर-
 स्य क्क इड्वा शमित्वा शान्त्वा देवित्वा द्यत्वा दधातेर्हिः हि
 त्वा जहानेश्च ७।४।४३ हित्वा हाड् स्त हात्वा समासेऽनञ्
 पूर्वे क्लोत्यप् ७।१।३७ अव्यय पूर्वपदेऽनञ् समासे क्लो

ल्यबादेशः तुक् प्रकृत्य अनञ्किम् अकृत्वा आभीक्ष्ण्ये
 णमुल्च १।४।२२ आभीक्ष्ण्येद्यौत्ये पूर्वविषयेणमुल्क्वा-
 चनित्यंवीप्सयोः ८।१।४ आभीक्ष्ण्ये वीप्सायांचद्यौत्ये-
 पदस्य द्वित्वं स्यात् आभीक्ष्ण्ये तिङन्तेष्वव्ययसंज्ञकेषु
 च्छदन्तेषु स्मारम् स्मारम् नमति शिवम् स्मृत्वा स्मृत्वा पायम्
 पायम् भोजम् भोजम् श्रावम् श्रावम् अन्यथैवङ्कथमि-
 त्यं ससिद्धा प्रयोगश्चेत् १।४।२७ एषु कृजोणामुल्लस्यात्-
 सिद्धो प्रयोगो यस्य एवंभूतश्चेत् कृञ् व्यर्थत्वात्प्रयोगानर्ह-
 इत्यर्थः अन्यथाकारम् एवङ्कारम् कथंकारम् इत्थंकारम्
 ऋङ्क्ते सिद्धेति किम् शिरोऽन्यथा कृत्वा ऋङ्क्ते इतिरु-
 दन्ते प्रक्रिया प्रातिपदिकार्थं लिङ्गपरिमाणवचनमात्रे
 प्रथमा २।१।४६ नियतोपरिस्थितिकः प्रातिपदिकार्थः-
 मात्रशब्दस्य प्रत्येकं योगः प्रातिपदिकार्थमात्रे लिङ्ग-
 गमात्राद्याधिक्ये परिमाणमात्रे संख्यामात्रेच प्रथमा
 स्यात् प्रातिपदिकार्थमात्रे उच्चैः नीचैः कृष्णः श्रीः ज्ञा-
 नम् लिङ्गमात्रे तटः तटी तटम् परिमाणमात्रे द्रोणो-
 ब्रीहिः वचनं संख्या एकः द्वौ बहवः सम्बोधनेच २।१।४६
 प्रथमा हे राम कर्तुरीप्सिततमं कर्म १।४।४९ कर्तुः क्रि-
 ययाप्तुमिष्टतमङ्कारकं कर्म संज्ञं स्यात् कर्मणि द्वि-
 तीया २।१।२ अनुक्ते कर्मणि द्वितीया हरिस्मज्जति अभि-
 हिते तु कर्मदौ प्रथमा हरिः सेव्यते लक्ष्म्यासेवितः अक-
 थितञ्च १।४।५१ अपादानादि विशेषैरविवक्षितङ्का-
 रकङ्कर्म संज्ञं स्यात् दुष्ट्याच् पचदण्डरुधिप्रच्छिन्नैर्ब्रू-
 शास्ते जिमथ् सुषाम् कर्मयुक् स्यादकथितन्तथा स्या-
 न्नीहृदृष्वहाम् १ गां दोग्धिपयः बलिं याचते वसुधा-
 म् तण्डुलानोदनम्यचति गर्गान् शतं दण्डयति ब्रजमव-

रुणाद्भिगाम् माणवकम्पंथानमृच्छति वृक्षमवचिनोति फ-
 लानि माणवकन्धर्मम्भ्रूतेशास्तिवा शतंजयति देवदत्तम्स-
 धांक्षीरनिधिम्मथू नानि देवदत्तं शतंमुष्णानि ग्राममजान्म-
 यति हरति कर्षति वा अर्थनिबन्धनेयं संज्ञा बलिं भिक्षनेव
 स्रधां माणवकन्धर्मं भाषते अभिधत्ते वक्तीत्यादि स्वतंत्रः क-
 र्ता इति कर्तृसंज्ञा साधकतमं करणम् १।४।४२ क्रियासिद्धौ
 प्रकृष्टोपकारकः करणं संज्ञं स्यात् कर्तृकरणयोस्तृतीया-
 २।३।१८ अनभिहिते कर्तरि करणे च तृतीया स्यात् रामेण बा-
 णेन हतो वाली कर्मणा यमभि प्रैति ससंप्रदानम् १।४।३२ दा-
 नस्य कर्मणा यमभि प्रैति ससंप्रदानसंज्ञः चतुर्थीसम्प्रदाने-
 २।३।१३ विप्राय गान्ददाति नमस्स्वस्ति स्वाहा स्वधा लं वष
 ड्योगाच्च २।३।१६ एभिर्द्यौर्गे चतुर्थी हरये नमः प्रजाभ्यस्-
 स्वस्ति अग्नये स्वाहा पितृभ्यः स्वधा अलमिति पर्याप्त ग्रहण-
 म् तेन दैत्येभ्यो हरिरलं प्रभः समर्थः शक्त इत्यादि ध्रुवमपायेऽ-
 पादानम् १।४।२४ अपादाने पञ्चमी २।३।२८ ग्रामादाया-
 ति धावतोऽश्वात्पततीत्यादि षष्ठी शेषे २।३।५० कारक प्राति-
 पदिकार्थव्यतिरिक्तः स्वस्वामिभावादि शेषस्तत्र षष्ठी राज्ञः
 पुरुषः कर्मादीनामपि संबन्धमात्रं विवक्षायां षष्ठ्येव सतां
 दुःगतम् सर्पिषो जानीते मातुः स्मरति एधोदकस्योपस्कुरुते
 भोजे शंभोश्चरणयोः आधारौऽधिकरणम् १।४।४५ कर्तृक-
 र्मद्वारा तन्निष्ठ क्रियायाः आधारः कारकमधिकरणं स्यात्-
 सप्तम्यधिकरणे च २।३।३६ चकाराद्दूरान्तिकार्थेभ्यः औप-
 श्लेषिको वैषयिकोऽभिव्यापकश्चेत्याधारस्त्रिधा कटे आस्ते
 स्थात्याम्यचति मोक्षे इच्छाऽस्ति सर्वस्मिन् आत्मास्ति वनस्य-
 दूरे अंतिके वा इति विभक्त्यर्थाः समासः पञ्चधा तत्र समस
 न समासः सच विशेष संज्ञा विनिर्मुक्तः केवल समासः प्रथ

मः प्रायेणपूर्वपदार्थ प्रधानोऽव्ययीभावो द्वितीयः प्रायेणो-
 न्नर पदार्थ प्रधानस्तत्पुरुषस्तृतीयः तत्पुरुषभेदः कर्मधा-
 रयः कर्मधारयभेदो द्विगुः प्रायेणान्यपदार्थ प्रधानो बहुव्रीहि
 श्रुतार्थः प्रायेणोभयपदार्थ प्रधानो द्वन्द्वः पञ्चमः समर्थः प-
 दविधिः २।१।१ पदसम्बन्धीयो विधिस्समर्थश्चित्तो बोध्यः-
 प्राक्कृडारात्समासः २।१।३ कडाराः कर्मधारयइत्यतः प्राक्-
 समास इत्यधिक्रियते सहस्रपा २।१।४ सप् सपासहस्र समस्य
 ते समासत्वात्प्रातिपदिकत्वेन स्रपोलुक् परार्थाभिधानं इतिः
 कृत्तद्धित समासैकशेषसनाद्यन्त धातुरूपाः पञ्च वृत्तयः वृ-
 त्यर्थावबोधकं वाक्यं विग्रहः सचलौकिकोऽलौकिकश्चेति द्वि-
 धा नत्रपूर्वं भूत इति लौकिकः पूर्वम् भूतस्र इति अलौकि-
 कः भूतपूर्वः भूतपूर्वेचर इति निर्देशात्पूर्वनिपातः इवेन स-
 हसमासो विभक्त्य लोपश्च बागर्थे इव बागर्थ्याविव इति केव-
 ल समासः प्रथमः अव्ययीभावः ३।१।५ अधिकारोऽयं प्रा-
 क्तत्पुरुषात् अव्ययं विभक्ति समीप समृद्धि व्युत्थयार्थाभा-
 वात्प्रासं प्रतिशब्द प्रादुर्भाव पश्चाद्यथानुपूर्व्यं यौगपद्य-
 यादृश्य सम्पत्ति साकल्यानवचनेषु २।१।६ विभक्त्यर्थादि-
 षु वर्तमानव्ययम् स्रवन्तेन सह नित्यं समस्यते प्रायेणाविग्र-
 हानित्यसमासः प्रायेणास्वपदविग्रहो वा विभक्तौ हरिडिः अधि-
 इति स्थिते प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम् १।२।४३ समा-
 सशारूत्रे प्रथमा निर्दिष्टमुपसर्जनं स्यात् उपसर्जनं पूर्वम् २।
 २।३० समासे उपसर्जनं प्राक् प्रयोज्यम् इत्यधेः प्राक् प्रयोगः
 स्रपोलुक् एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् प्रातिपदिकसंज्ञायां
 स्वाकृत्यन्तिः अव्ययीभावश्चेत्यव्ययत्वात्स्रपोलुक् अधिह-
 रि अव्ययीभावश्च २।४।१८ अयं नपुंसकस्यात् गाः पातीति गो-
 पाः नस्मिन्नित्यधिगोपम् नाव्ययीभावादतोम्लपञ्चम्याः

२।४।८३ अदन्तादव्ययीभावात्कृपोनलुक् तस्यपञ्चमीं
 विना अमादेशः तृतीयासप्तम्योर्बहुलम् २।४।८४ अदन्ता-
 दव्ययीभावात्तृतीयासप्तम्योर्बहुलमभावाः उपकृष्णामु-
 पकृष्णो न मद्राणां समृद्धिः समद्रम् यवनानां व्युद्धिर्दु र्यव-
 नम् मक्षिकाणामभावे निर्मक्षिकम् हिमस्यात्ययोति हिमम्
 निद्रासंप्रति नयुज्यत इत्यतिनिद्रम् हरिशब्दस्य प्रकाश इत्य-
 ति हरि विष्णोः पश्चादनुविष्णु योग्यता बोध्या पदार्थानतिरु-
 ति सादृश्यानि यथार्थाः रूपस्य योग्यमनुरूपम् अर्थमर्थ-
 प्रतिप्रत्यर्थम् शक्तिमनति क्रम्य यथाशक्ति अव्ययीभावेचा
 काले ६।३।८१ सहस्यसः स्यादव्ययीभावे ननु काले हरेः सादृ-
 श्यं सहारि ज्येष्ठस्यानुपूर्व्येणेत्यनु ज्येष्ठम् चक्रेण युगपत्सच-
 क्रम् सदृशः सरव्याससरिव क्षत्राणां संपत्तिः सक्षत्रम् तृण
 मध्यपरित्यज्य सतृणम् अग्निग्रन्थपर्यन्तमधीते साग्नि न-
 दीभिश्च २।१।२० नदीभिः सहसमस्यते समाहारे चायमि-
 ष्यते पञ्चगङ्गम् द्वियमुनम् तद्धिताः ४।१।७६ आपञ्च-
 चमसमाप्ते रधिकारोऽयम् अव्ययीभावेशरत्नभृतिभ्यः
 ५।४।१०७ शरदादिभ्यश्च स्यात्सगासान्तोऽव्ययीभावे-
 शरदः समीपमुपशरदम् प्रतिविपाशम् जरायाजरस उप-
 जर समित्यादि अनश्च ५।४।१०८ अन्नन्तादव्ययीभावाद्दृ-
 च् नस्तद्धिते ६।४।११४ नान्तस्य भरस्य देर्लोपस्तद्धिते उप-
 राजम् अध्यात्मम् नपुंसकादन्यतरस्याम् ५।४।१०९ अन्न-
 न्तं यत्क्लीबं तदन्तादव्ययीभावाद्दृचूपा उपचर्म उपचर्म-
 झयः ५।४।१११ झयन्तादव्ययीभावाद्दृज्वा उपसमिधम् उप-
 समित् इत्यव्ययीभावः तत्पुरुषः २।१।२२ अधिकारोऽयम्
 प्राग्वहु व्रीहेः द्विगुश्च २।१।२३ तत्पुरुष संज्ञकः द्वितीयाश्चि
 तातीतपतितगता त्यस्तप्राप्ता पन्नैः २।१।२४ द्वितीयान्तंश्चि

नादिप्रकृतिकैः सुबन्तैर्नैर्वासमस्यते सतत्पुरुषः कृष्णश्चितः कृ
 ष्णश्चितः इत्यादितृतीयातत्कृतार्थेन गुण वचनेन १।१।३०
 तृतीयान्ततृतीयान्तार्थकृतगुण वचनेनार्थेन च सहवा
 प्राग्वत् शकुलधारखंडः शंकुलारखंडः धान्येनार्थो धान्या-
 र्थः तत्कृतेति किं अक्षणा काणाः कर्तृकरणेकृता बहुलम्-
 २।१।३२ कर्तरिकरणे च तृतीया कृदन्तेन बहुलं प्राग्वत् ह-
 रित्रातः नरवभिन्नः कृद्गुहणे गतिकारकपूर्वस्यापि ग्रहण
 म् नरवनिभिन्नः चतुर्थी तदर्थार्थबलिहितस्वरक्षितैः
 २।१।३६ चतुर्थ्यन्तार्थाययत् तद्वाचिना अर्थादिभिश्चतु-
 र्थ्यन्तं प्राग्वत् यूपायदारु यूपदारु तदर्थेन प्रकृतिविकृति-
 भाव एवेष्टः तेनैह नरन्धनायस्थाली अर्थेन नित्यसमासो-
 विशोष्य लिङ्गं ताचेति वक्तव्यम् द्विजार्थस्सूपः द्विजार्थायवा
 गूः द्विजार्थपयः भूतबलिः गोहितम् गोस्वरवम् गोरक्षितम्
 पञ्चमीभयेन २।२।३७ चोराब्दयम् चोरभयम् स्तोकांति
 कदूरार्थकृच्छ्राणिक्तेन २।१।३९ पञ्चम्याः स्तोकादिभ्यः -
 ६।३।२ अलुगुत्तरपदे स्तोकान्मुक्तः अन्तिकादागतः अभ्या
 शादागतः दूरादागतः कृच्छ्रादागतः षष्ठी २।२।८ सुबन्तेन
 प्राग्वत् राजपुरुषः पूर्वापराद्य रोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे
 २।२।१ अवयविनासह पूर्वादयः समस्यंते एकत्व संख्या-
 विशिष्टश्चेदवयवी षष्ठीसमासा पवादः पूर्वकायस्य पूर्वका
 यः अपरकायः एकाधिकरणे किम् पूर्वश्छात्राणाम् अर्थं
 नपुंसकम् २।२।२ समांशवाच्यर्द्धशब्दो नित्यं क्लीबे प्राग्वत्
 अर्थम् पिप्पल्याः अर्द्धपिप्पली सममी शौण्डैः २।१।४० स-
 सम्यन्तं शौण्डादिभिः प्राग्वत् अक्षेषु शौण्डः इत्यादिद्विती
 या तृतीयत्यादियोगविभागादन्यत्रापि द्वितीयादिविभक्ती
 नां प्रयोगवशात् समासोद्देशः दिक् संख्ये संज्ञायाम् २।१।५०

संज्ञायामेवेति नियमार्थं सूत्रम् पूर्वेषुकामशमी सप्तर्षयः ते
 नेहन उत्तराष्ट्रः पञ्चब्राह्मणाः तद्धिनार्थोत्तरपदसमाहारे
 च २।१।५१ तद्धिनार्थे विषये उत्तरपदेच परतः समाहारेच वा-
 च्येदिकु संख्ये प्राग्वत् पूर्वस्यांशालायांभवः पूर्वाशाल इति-
 समासे जाते सर्वनाम्नो रन्तिमात्रे पुम्बन्दावः दिक्पूर्वपदादसं-
 ज्ञायां जः ४।२।१०७ अस्माद्वाद्यर्थेजः स्यादसंज्ञायाम् तद्धि-
 नेष्वचामादेः ७।२।११७ जिनिणितिचतद्धितेष्वचामादेरचोवृ-
 द्धिः स्यात् यस्येतिच पौर्वशालः पञ्चगावोधनम्यस्येतित्रिप-
 दे बहुव्रीहौ द्वन्द्वतत्पुरुषयो रुत्तरपदेनित्यसमासवचनम् गो-
 रतद्धितलुकि ५।४।९२ गोन्तान्तत्पुरुषादृच्स्यात् समासान्तो-
 नतुतद्धितलुकि पञ्चगवधनः तत्पुरुषः समानाधिकरणः क-
 र्मधारयः १।२।४२ संख्यापूर्वो द्विगुः २।१।५२ तद्धिनार्थे तत्रो-
 क्तिविधः संख्यापूर्वो द्विगु संज्ञः स्यात् द्विगुरेकवचनम्
 २।४।१ द्विग्वर्थः समाहार एकवत्स्यात् सनपुंसकम् २।४।१७
 समाहारो द्विगुर्द्वन्द्वश्च नपुंसकं स्यात् पञ्चानां गवां समाहारः
 पञ्चगवम् विशेषणं विशेष्येण बहुलम् २।१।५७ भेदकं भे-
 द्येन समानाधिकरणेन बहुलं प्राग्वत् नीलमुत्पलं नीलो त्यल-
 म् बहुलग्रहणात् क्वचिन्नित्यम् हृष्यासर्पः क्वचिन्न रामोज्ञा-
 मदस्यः उपमानानि सामान्यवचनैः २।१।५५ घनश्यामः शा-
 कपार्थिवादीनामुत्तरपदलोपोवक्तव्यः शाकप्रियः पार्थिवः
 शाकपार्थिवः देवब्राह्मणः नञ् २।२।६ नयस्यपाप्राग्वत् नलो-
 पो नञः ६।२।७४ नञो नस्यलोप उत्तरपदे अब्राह्मणाः तस्या-
 न्नुडचि ६।२।७४ लुप्तनकारान्नञ उत्तरपदस्या जादेर्बुद्धिश्च
 नश्चः नैकधेत्यादीनुनशब्देन सह सप् सपेति समासः कुगति-
 प्रादयः २।२।१८ एते समर्थेन नित्यं समस्यंते कुत्सितः पुरुषः
 कुपुरुषः उर्यादिचिडाचश्च १।४।६१ ऊर्पादयश्च्यन्ताडाजं

ताश्चक्रियायोगे गतिसंज्ञाः स्युः ऊरीकृत्य शुक्लीकृत्य पट-
 पटाकृत्य सप्तरुषः प्रादयोगताद्यर्थे प्रथमया प्रगत आचा-
 र्यः प्राचार्यः अत्यादयः क्रांताद्यर्थे द्वितीयया अतिक्रांतामा-
 लामिति विग्रहे एकविभक्तिचापूर्वनिपाते १।२।४४ विग्रहे
 यन्नियत विभक्तिकं तदुपसर्जनं न तु तस्य पूर्वनिपातः गोस्त्रि-
 योरुपसर्जनस्य १।२।४८ उपसर्जनयोगो शब्द स्त्रीप्रत्य-
 यान्तञ्च तदन्तस्य प्रातिपदिकस्य ह्रस्वः अतिमालः अ-
 वादयः क्रुष्टाद्यर्थे तृतीयया अवक्रुष्टः कोकिलया अवको-
 किलः पर्यादयो ग्लानाद्यर्थे चतुर्थ्या परिग्लानोऽध्ययनाय-
 पर्यध्ययनः निरादयः क्रांताद्यर्थे पञ्चम्या निष्क्रान्तः कौ-
 शाम्ब्या निष्कौशाम्बिः तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ३।१।९२ स-
 मस्यन्ते पदे कर्मणी त्यादौ वाच्यत्वेन स्थितं कुंभादितद्वाच-
 कं पदमुपपदं स्यात् उपपदमनिङ्. २।२।१९ उपपदं समर्थं
 न नित्यं समस्यतेऽनिङ्. न्तश्च समासः कुंभं करोतीति कुंभ-
 कारः अनिङ्. किंमाभवान् भून् माडि. लुडि. निसप्तमीनिर्दे-
 शात् माडु. उपपदम् गतिकारकोपपदानां कृद्धिः सहसमासव-
 चनं प्राक् स्रबुत्पत्तेः व्याघ्री अश्वक्रीती कच्छपीत्यादि तत्पु-
 रुषस्थांशुले सख्या व्ययादेः ५।४।८६ संख्या व्ययादेरङ्गु-
 ल्यन्तस्य समासान्तोऽच् स्यात् द्वे अंगुली प्रमाणमस्य ह्यङ्.
 गुलम् निर्गतमङ्. गुलीभ्यो निरङ्. गुलम् अहः सर्वैकदेशं सं-
 ख्यातपुण्याच्चरात्रैः ५।४।८७ एभ्योरात्रैश्च स्यात् चात्संख्या
 व्ययादेः अहर्ग्रहणां हन्द्वाथं रात्रान्हाहाः पुंसि. २।४।२९ ए-
 तदन्तो हन्द्वात्पुरुषौ पुंस्येव अहश्च रात्रिश्चाहोरात्रः सर्व-
 रात्रः संख्यातरात्रः संख्यापूर्वरात्रं क्लीबम् द्विरात्रम् त्रिरा-
 त्रम् राजाहः सखिभ्यष्टच् ५।४।९१ एतदन्तान्तत्पुरुषाह-
 च परमराजः आन्महतस्समानाधिकरणजातीययोः ६।

३।४६ महाराजः प्रकारवचने जानीयर् महाप्रकारो महाजा-
 नीयः ह्यष्टनः संख्यायाम् बहुव्रीह्यः शीत्योः ६।३।४९ आ-
 त्स्यात् द्वादश अष्टाविंशतिः परवह्निङ्. गं दृढतत्पुरुषयोः
 २।३।२६ कुक्कुटमयूर्याविमे मयूरीकुक्कुटाविमौ अर्धपिण्य-
 ली द्विगुप्राप्तोपन्नालपूर्वगति समासेषुन पञ्चकपालः पु-
 रोडाशः प्राप्तोजीविकां प्राप्तजीविकः आपन्नजीविकः अलं-
 कुमार्यै अलंकुमारिः अनएवज्ञापकात्समासः निष्कोशाम्बिः
 अर्द्धर्चाः पुंसिच २।४।३१ अर्द्धर्चादयः पुंसिक्रीबेचस्युः अर्द्ध-
 र्चम् अर्धचः एवं ध्वजतीर्थशरीरमंडपयूषदेहांकुश कुलिशपा-
 त्रसूत्रादयः सामान्येन पुंसकम् सूदुपचति प्रातः कर्मनीयम्-
 इति तत्पुरुषः बहुव्रीहिः २।२।२३ अधिकारोयम् प्राग्दन्तात्
 अनेकमन्यपदार्थै २।२।२४ अनेकं प्रथमान्तमन्यस्य पदस्या-
 र्थे वर्तमानं वासमस्यनेसबहुव्रीहिः सममीविशेषणे बहुव्री-
 हौ १।२।३५ समस्यन्तं विशेषणं बहुव्रीहौ पूर्वस्यात् कण्ठे
 कालः अनएवज्ञापकाद्वाधिकरणपदो बहुव्रीहिः हलदन्ता-
 त्समस्याः संज्ञायाम् ६।३।९ हलन्ताददन्तात् समस्या अलु-
 क् प्राप्तमुदकं यंप्राप्तोदको ग्रामः ऊटरथोः नडुान् उपलूत पशू-
 रुद्रः उद्धृतौ दनास्थाली पीतांबरो हरिः वीरपुरुषको ग्रामः प्रा-
 दिभ्यो धातुजस्य वाच्यो वाचोत्तरपदलोपश्च प्रपतिनः पर्णः प्र-
 पर्णः नओस्त्यर्थानां वाच्यो वाचोत्तरपदलोपः अविद्यमानः पु-
 त्रोः पुत्रः स्त्रियाः पुम्बन्दाधित पुंस्कादन्तुङ्. समानाधिकर-
 णे स्त्रियाम् पूरणी प्रियादिषु ६।३।३४ उक्तपुंस्कादमूङ्. उ-
 डोभावो यत्र तथा भूतस्य स्त्रीवाचक शब्दस्य पुंवाचकस्ये-
 वरूपं समानाधिकरणे नतु पूरण्यां प्रियादौ च गोस्त्रियो रि-
 तिह्रस्वः चित्रगुः रूपबन्धार्यः अनूङ्. किम् वामोरुभार्यः अ-
 पू पूरणी प्रमाण्योः ५।४।११६ पूरणार्थप्रत्ययान्तं यत्स्त्रीलिङ्

गं तदन्तात्प्रमाण्यन्ताच्च बहु व्रीहे रप्स्यात् कल्याणीपञ्च
 चमीयासां रात्रीणांताः कल्याणीपञ्च मारात्रयः स्त्रीप्रमा
 णी यस्य स्त्रीप्रमाणः अप्रियादिषु किम् कल्याणीप्रियः इ-
 त्यादि बहुव्रीहौ सक्थ्य श्योः स्वाङ्गात्क्व ५।४।११३ स्वा
 ङ्गवानि सक्थ्य श्यन्ताद्बहुव्रीहेः षच् दीर्घ सक्थः जलजा
 क्षी स्वाङ्गात्किम् दीर्घसक्थि शकटम् रथुलाक्षावेणुयष्टिः
 अश्योः दर्शनादिति वक्ष्यमाणोः च द्वित्रिभ्यां षमूर्धः ५।-
 ४।११५ द्विमूर्धः त्रिमूर्धः अन्तर्बहिर्भ्याञ्च लोप्सः ५।४।११७
 अप्रस्यात् अन्तर्लोमः बहिर्लोमः पादस्य लोपो हस्त्यादि
 भ्यः ५।४।१३८ हस्त्यादिवर्जितादुपमानात्परस्य पादस्य-
 लोपः व्याघ्रस्येव पादावस्य व्याघ्रपात् अहस्त्यादिभ्यः कि-
 म् हस्तिपादः कुसूलपादः संख्यासपूर्वस्य ५।४।१४० लो-
 पः स्यात् द्विपात् स्रपात् उद्विभ्यां काकुदस्य ५।४।१४८-
 लोपः स्यात् उल्काकुत् विकाकुत् पूर्णाद्विभाषा ५।४।१४९
 पूर्णकाकुत् पूर्णकाकुदः सल्लदुल्लदौ मित्रामित्रयोः ५।४।
 १५० सल्लन् मित्रम् तुल्लदमित्रः उरः प्रभृतिभ्यः कप् ५।४।
 १५१ कस्कादिषु च ८।३।४८ एष्विणोत्तरस्य विसर्गस्य षो-
 न्यस्य तु सइतिसः व्यूहोरस्कः प्रियसर्पिष्कः निष्ठा २।२।३६
 निष्ठान्तं बहुव्रीहौ पूर्वस्थान् युक्त्योगः शेषाद्विभाषा ५।
 ४।१५४ अनुक्तसमासान्नाद्बहुव्रीहेः कप्वा महायशस्कः
 महायशाः इति बहुव्रीहिः चार्थद्वन्द्वः २।२।२९ अनेकं स्क-
 बन्नं चार्थवर्तमानं वा समस्यने सहन्तः समुच्चयान्वाचये
 तरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः तत्रेश्वरंगुरुञ्च भजस्वेति
 परस्परनिरपेक्षस्यानेकस्यैकस्मिन्नन्वयः समुच्चयः भि-
 क्षामटगाञ्चानयेति अन्यतरस्थानुषङ्गि कलेनान्वयो-
 न्वान्वयः अनयोरसामर्थ्यात्समासो बन्धवस्वदिरौष्ठिन्धी

ति मिलितातामन्वय इतरेतरयोगः संज्ञापरिभाषं समूहः स-
 माहारः राजदन्तादिषु परं २।२।३१ एषु पूर्वप्रयोगार्हं परं स्या-
 त् दन्तानां राजा राजदन्तः धर्मादिष्वनियमः अर्थ धर्मो ध-
 र्मीर्थावित्यादि द्वन्द्वेऽपि २।२।३२ पूर्वस्यात् हरिहरो अजा-
 दन्तश्च २।२।३३ ईशरुष्णौ अल्पाचूतरे २।२।३४ शिव-
 वेशवौ पितामात्रा १।२।७० मात्रा सहोक्तौ पितावाशिष्यते
 पितरौ मातापितरौ द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनांगानां २।४।२ एषां
 द्वन्द्व एकवत् प्राणिपादं मार्दङ्गिकपाणत्रिकं रश्मिकाश्वारो
 हं द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात्समाहारे ५।४।१०६ चवर्गान्तादृषहा-
 न्ताच्च द्वन्द्वादृचू स्यात्समाहारे वाक्त्वचम् त्वक्स्त्रजं शमी
 हृषदं वाक्त्वचं उन्नोषानहम् समाहारे किंप्रावृत् शरदौ इ-
 ति द्वन्द्वः ऋक्पुरुष्युः पथ्यामानक्षे ५।४।७४ ऋगाद्यन्तस्य
 समासस्य अप्रत्ययान्तावयवः अक्षेयाधूस्तदन्तस्य न अर्द्ध-
 र्चः विष्णापुंरम् विमलापंसरः राजधुरा अक्षेतु अक्षधूः हृद-
 धूरक्षः सरिवपथः रम्यपयोदेशः अक्ष्णोदर्शनात् ५।४।७६
 अचक्षुः पर्यायादक्ष्णोऽचू स्यात् गवामक्षीवगवाक्षः उप-
 सर्गादध्वनः ५।४।५८ प्रगतो ध्वानं प्राध्वोरथः न पूजना-
 त् ५।४।६९ पूजानार्थात्यरेभ्यः समासान्ता नस्युः सराजा
 अनिराजा इतिसमासान्ताः तद्धिताः समर्थानां प्रथमाद्वा
 ४।१।८२ इदमधिक्रियते प्राग्दिश इतियावत् अश्वपत्यादि-
 भ्यश्च ४।१।८४ एभ्योऽणस्यात् प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषु अ-
 श्वपतेरपत्यादि आश्वपतम् गाणपतम् दित्यदित्यादित्यप-
 त्कन्तरपदाण्यः ४।१।८५ प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषु दितेरप-
 त्यंदैत्यः अदितेरदित्यस्य वा आदित्यः प्राजापत्यः देवाद्य-
 भ् औदैव्यम् दैवम् बहिषष्टितोषोयञ्च बात्यः इककृत्
 कितिच ७।१।११८ अर्चामादेरचो रुद्धिः स्यात् बाहीकः गा

रजादि प्रसङ्गे. यत् गोरपत्यादि गव्यम् उत्सादिभ्यो ऽञ् ४।१।
 ८६ औत्सः इत्यपत्यादि विकारान्तार्थाः प्रत्ययाः स्त्रीपुंसाभ्यां
 नञ्स्त्रौ भवनान् ४।१।८७ धान्यानां भवन इत्यतः प्रागर्थे
 ष्वाभ्यामेतौ स्तः स्त्रौणः पौस्त्रः तस्यापत्यम् ४।१।९२ षष्ठा
 न्तात्कृतसन्धेः समर्थादपत्येथे उक्ता वक्ष्यमाणाश्च प्रत्यया
 वास्युः ओर्गुणः ६।४।१४६ उवर्णान्तस्य भस्य गुणस्तद्धिते
 उपगौरपत्यमौपगवः आश्वपतः दैत्यः औत्सः स्त्रौणः पौस्त्रः
 अपत्यम् पौत्रप्रभृति गोत्रम् ४।१।१६२ अपत्यत्वेन विव-
 क्षितं पौत्रादिगोत्रसंज्ञं स्यात् एको गोत्रे ४।१।९३ प्रत्ययः -
 स्यात् उपगोर्गोत्रापत्यमौपगवः गर्गादिभ्यो यञ् ४।१।५ गो-
 त्रापत्ये गर्गस्य गोत्रापत्यंगार्ग्यः वात्स्यः यजजोश्च २।४।६४
 गोत्रेयद्ययन्तमजन्तञ्चनदवयवयोरेतद्योर्लुक् तत्कृतेव-
 हुत्वेन तु स्त्रियाम् गर्गाः वत्साः जीवन्तितुवंश्ये युवा ४।१।१६३
 वंश्येपित्रादौ जीवन्ति पौत्रादेर्यदपत्यंचतुर्थ्यादिनद्यवसंज्ञमे-
 व स्यात् गोत्राद्यन्यस्त्रियाम् ४।१।९४ यून्यपत्ये गोत्रप्रत्य-
 यान्ता देवप्रत्ययः स्यात् स्त्रियां तु नयुवसंज्ञाय जिजोश्च-
 ४।१।१०१ गोत्रेयौ यजिजौ तदन्तात्फक् आचनेयीनीयियः फ-
 ढस्वछयां प्रत्ययादीनाम् ७।१।२ प्रत्ययादेः फस्य आचनृढ-
 स्य एयृस्वस्य ईन् छस्य ईयृ घस्य इजस्युः गर्गस्य युवापत्यंगा-
 र्ग्यायणः दाक्षायणः अनइञ् ४।१।९५ अपत्येथे दाक्षिः ब-
 द्धादिभ्यश्च ४।१।४५ बाहविः औडलोमिः आकृतिगणोऽय-
 म् अनृष्यानन्तर्ये बिदादिभ्योज् ४।१।१०४ येत्वत्रा नृषयस्ते-
 भ्यो ऽन्यत्र तु गोत्रे बिदस्य गोत्रम् बैदः बैदो बिदाः पुत्रस्यापत्यं
 पौत्रः पौत्रो पौत्राः एवंदो हित्रादयः शिवादिभ्यो ऽण् ४।१।११२
 अपत्यं शैवः गांडगः ऋष्यन्धकृष्णिकुरुभ्यश्च ४।१।११४ ऋ-
 षिभ्यः वासिष्ठः वैश्यामित्रः अन्धकेभ्यः श्वाफल्कः रुष्णिभ्यः

वासुदेवः कुरुभ्यः नाकुलः साहदेवः मातुरुत्तरव्यासं भद्र-
 पूर्वायाः ४।१।११५ संख्यादिपूर्वस्य मातृशब्दस्य उदादेशः
 स्यादण प्रत्ययश्च द्वे मातुरः षाण्मातुरः भाद्रमातुरः स्त्रीभ्यो
 ढक् ४।१।१२० स्त्रीप्रत्ययान्तेभ्यो ढक् वैनतेयः कन्यायाः कनीन
 च ४।१।११६ चादण् कानीनो व्यासः कर्णश्च राजश्च शराद्यत् ४।१।
 १३७ राज्ञो जातावेव ये चाभावकर्मणोः ६।१।१६१ यादौ न द्वि-
 ते परे ऽन् प्रकृत्या स्यान्न तु भावकर्मणोः राजन्यः जातावेवेति
 किम् अन् ६।१।१६७ अन् प्रकृत्या स्यादणि परे राजनः श्वश्रु-
 रः क्षत्राद्धः ४।१।१३८ क्षत्रियः जातावित्येव क्षात्रिरन्यत्र-
 रेवत्यादिभ्यश्च ४।१।१४६ ढस्येकः ७।३।५० अङ्गात्पर-
 स्य ढस्येकादेशः रैवतिकः जनपदशब्दात् क्षत्रियादञ् ४।१।
 १४६ जनपदक्षत्रियवाचकाच्छब्दादञ् अपत्ये पाञ्चालः क्ष-
 त्रियसमानशब्दाज्जनपदात्तस्य राजन्यपत्यवत् पञ्चालानां
 राजा पाञ्चालः पुरोरण् पौरवः पाण्डोर्घ्यण् पांड्यः कुरुणा-
 दिभ्योप्यः ४।१।१६२ कौरव्यः नैषध्यः नैतद्राजाः ४।१।१७४
 अजादयस्तद्राजसंज्ञाः स्युः तद्राजस्य बहुषु ते नैवास्त्रियाम्
 २।४।६२ बहुष्वर्थेषु तद्राजस्य लुक् तत्कृते बहुत्वेन तु स्त्रि-
 याम् पञ्चालाः इत्यादिकं बोजाल्लुक् ४।१।१७५ अस्मात्त-
 द्राजस्य लुक् कम्बोजः कम्बोजौ कम्बोजादिभ्य इति वक्तव्य-
 म् चोलः शकः केरलः यवनः इत्यपत्याधिकारः तेन रक्तं रागा-
 त् ४।२।१ अण् स्यात् कषायेण रक्तं वरञ्च कषायम् नक्षत्रेण
 युक्तः कालः ४।२।३ अण् स्यात् तिष्यपुष्ययोर्नक्षत्राण्य
 त्वापइति वाच्यम् पुष्येण युक्तं पौषमहः लुबविशोषे ४।२।४
 पूर्वेण विहितं स्य लुपृषष्टि दण्डात्मकस्य कालस्यावान्तरवि-
 शेषश्चेन्न गम्यते अथ पुष्यः दृष्टं साम ४।२।७ तेनैत्येव वसि-
 ष्ठेन दृष्टं वासिष्ठं साम वाग्देवा इड्य इड्यौ ४।२।९ वाग्देवेन

दृष्टं साम वामदेव्यम् परिवृतो रथः ४।२।१० अस्मिन्नर्थेण प्र-
 त्ययो भवति वस्त्रेण परिवृतो वास्त्रोरथः तत्रोद्धृतममत्रे-
 भ्यः ४।२।१४ शरावे उद्धृतः शारावः ओदनः संस्कृतं भक्षः
 ४।२।१६ सप्तम्यन्नादणस्यात्संस्कृतेऽर्थे यत्संस्कृतं भक्षा
 श्वेतेत्युः भ्राष्ट्रेषु संस्कृता भ्राष्ट्राः भक्षाः साऽस्य देवता ४।
 २।२४ इन्द्रो देवता अस्येति ऐन्द्रहोविः पाशकपतम् बार्हस्पत्य
 म् शक्राद्घन् ४।२।३६ शक्रियम् सोमादृथ्यम् ४।२।३०
 सौम्यम् वाय्वृतुपितृष्वसौघत् ४।२।३१ वायव्यम् ऋतव्य
 म् रीडः ऋतः ७।४।२७ अरुह्यकारे असार्व धातुके यका-
 रे चोचै परे ऋतो रीडः देशः यस्येति च पितृव्यम् उषस्यम्
 पितृव्यमातामहपितामहाः ४।२।३६ एते निपात्यन्ते पि-
 तु भ्राता पितृव्यः मातु भ्राता मातुलः पितुः पिता पितामहः त-
 स्य समूहः ४।२।३७ काकानां समूहः काकम् भिक्षादिभ्यो-
 ण् ४।२।३८ भैक्षम् गर्भिणीनां समूहो गर्भिणम् इह भस्या
 वे तद्धित इति पुम्बद्भावे कृते इनण्यनपत्ये ६।४।१६४ अनप-
 त्यार्थेणि इन्प्रकृत्या तेन नस्तद्धित इति ढिलोपोन युवतीनां-
 समूहो यौवनम् ग्रामजनबंधुभ्यस्तल् ४।२।४३ तलंतंस्त्रि-
 याम् ग्रामता जनता बंधुता गजसहायाभ्यां चेति वक्तव्यम्-
 गजता सहायता अन्हः खः ऋतौ अहीनः अचिन्नहस्ति धे-
 नोष्ठक ४।२।४७ इ सु सुक्तान्तात्कः ७।३।५१ इस् उस् उ-
 क् तान्तात्परस्य ऋस्यकः साकृतुकम् हास्तिकम् धेनुकम् त-
 दधीने तद्देद ४।२।५९ नयवाभ्यां पदान्ताभ्यां पूर्वौ तु ताभ्या
 मैच् ७।३।३ पदान्ताभ्यां यकारवकाराभ्यां परस्य नवृद्धिः किं-
 तु ताभ्यां पूर्वौ क्रमादेतौ आगमौस्तः व्याकरणमधीते वेदवा-
 चे व्याकरणः क्रमादिभ्योबुन् ४।२।६१ क्रमकः पदकः शिष्य
 कः मीमांसकः तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नास्मि ४।२।२७ उद्दं-

बराः सन्त्यस्मिन् देशे औदुम्बरो देशः तेन निर्वृत्तम् ४।२।६८
 कुशाम्बेन निर्वृत्ता नगरी कौशाम्बी तस्य निवासः ४।२।६९ शि-
 बीनां निवासो देशः शैबः अदूरभवश्च ४।२।७० विदिशाया-
 अदूरभवं वैदिशम् जनपदेलुप् १।२।५१ जनपदे वाच्ये चानु-
 रर्थिकस्य लुप् लुपियुक्तवद्वाक्तिवचने १।२।५१ लुपिसति प्र-
 कृतिवल्लिङ्गवचनेस्तः पञ्चालानां निवासो जनपदः पञ्च-
 चालाः कुरवः अंगाः वङ्गाः कलिङ्गाः वरणादिभ्यश्च ४।२।
 ८२ अजनपदार्थ आरंभः वरणानाम् दूरभवं नगरं वरणाः
 कुमुदनड्वेतसेभ्योऽमनुप् ४।२।८७ झयः ८।२।१० झयन्ता
 न्नतोर्मस्यवः कुमुद्धान् नड्वान् मादुपधायाश्च मनोः वीय-
 वादिभ्यः ८।२।९ मवर्णा वर्णान्ता न्मवर्णो वर्णो पधाच्च यवा-
 दिवर्जितात्परस्य मनोर्मस्यवः वेतस्वान् नडशादाड्वलच् ४।
 २।८८ नड्वलः शिरगायावलच् ४।२।८९ शिरगावलम् इति-
 चानुर्थिकोः शेषे ४।२।९२ अपत्यादिचतुर्थ्यन्तादन्योर्थः शे-
 षस्तत्राणादयः स्युः चक्षुषा गृह्याने चाक्षुषं रूपम् श्रावणः
 शब्दः औपनिषदः पुरुषः दृषदिपिष्टा दार्षदाः सक्तवः चतु-
 र्भिरुत्थं चानुरम् शकटम् चतुर्दश्यां दृश्यते चानुर्दशं रक्षः -
 तस्य विकार इत्यतः प्राक्शेषाधिकारः राष्ट्रावारपारान् घ-
 र्वो ४।२।९३ राष्ट्रे जानादिः राष्ट्रियः अवारपारीणाः अवारपा-
 राद्विगृहीतादपि विपरीताच्चेति वक्तव्यम् अवारीणाः पारी-
 णाः पारावारीणाः इह प्रकृतिविशेषात् घादयष्ट्यलन्ताः प्र-
 त्यया उच्यन्ते तेषां जानादयोऽर्थे विशेषाः समर्थे विभक्तय-
 श्च वक्ष्यन्ते ग्रामाद्यस्वञौ ४।२।९४ ग्राम्यः ग्रामीणः नद्या-
 दिभ्योऽटक् ४।२।९५ नादेयम् माहेयम् वाराणसेयम् दक्षि-
 णा पश्चात्पुरसस्त्यक् ४।२।९८ दक्षिणात्यः पश्चात्यः पौ-
 रस्त्यः द्युप्रागयागुदक् प्रतीचोयन् ४।२।१०१ दिव्यम् उदी-

च्यम् प्रतीच्यम् अव्ययास्यप् ४।२।१०४ अमेहक्कनसिन्ने
 भ्य एव अमात्यः इहत्यः कृत्यः ननस्त्यः तन्नत्यः त्यन्नेधु-
 वं नित्यः वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृत्त्यं १।१।७३ यस्यसमु-
 दायस्याचांमध्ये आदिर्वृद्धिस्तद्वृद्ध संज्ञस्यात् त्यदादौ
 निच १।१।७४ वृद्धिसंज्ञानिस्त्युः वृद्धाच्छः ४।२।१२४-
 शालीयः तदीयः वानामधेयस्य वृद्धिसंज्ञा देवदत्तीयः दे-
 वदत्तः गहादिभ्यश्च ४।२।१३८ युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां-
 खञ्च ४।३।१ चाच्छः पक्षेण्युवयोर्युष्माकंवायंयुष्म-
 दीयः तस्मिन्निचयुष्माकास्माकौ ४।३।२ युष्मदस्मदो-
 रेतावादेशोस्तः खञि अणिच यौष्माकीणः आस्माकी-
 नः यौष्माकः आस्माकः तवकममकावेकवचने ४।३।३-
 एकार्थवाचिनोर्युष्मदस्मदोस्तवकममकौस्तः खञि अ-
 णिच तावकीनः तावकः मामकीनः मामकः छेतुप्रत्ययोत्त-
 रपदयोश्च ७।२।९८ मपर्यंतयोरेतयो रेकार्थवाचिनोस्त्वमौ-
 स्तः प्रत्यये उत्तरपदेच परतः त्वदीयः मदीयः त्वत्पुत्रः मत्-
 पुत्रः मध्यान्मः ४।३।९८ मध्यमः कालाटुञ्ज ४।३।११ कालि-
 कम् मासिकम् सांवत्सरिकम् अव्ययानां भमान्नेटिलोपः-
 सायंप्रातिकः पौनः पुनिकः प्रारुष एण्यः ४।३।१७ प्रारु-
 षेण्यः सायंचिरं प्राहे प्रगेत्ययेभ्यस्त्यु ट्युलौतुच्च ४।३।
 २३ सायमित्यादिभ्यश्चतुर्भ्यः अन्ययेभ्यश्च कालवाचिभ्य-
 ष्ट्युलौस्तस्तयोस्तद्वृत्त्यं सायन्तनम् चिरंतनम् प्राहे प्र-
 गेऽनयो रेदं नत्वंनिपात्यते प्राणहेतनम् प्रगेतनम् तच्चजा-
 तः ४।३।२५ सप्तमी समर्था ज्ञातइत्यर्थेऽणादयोघादय-
 श्चस्युः स्त्रुघ्नेजातः स्त्रीघ्नः उत्सेजातः औत्सः राष्ट्रे जातः रा-
 ध्रियः अवारपारेजातः अवारपारीणः इत्यादि प्रारुषष्टक्
 ४।३।२६ एण्यापवादः प्रारुषिकः प्रायभवः ४।३।३९ तत्रे

त्येव स्त्रुघ्ने प्रायेण बाहुल्येन भवति स्त्रौघः सम्भूते ४।३।४१
 स्त्रुघ्ने सम्भवति स्त्रौघः कोशादुज् ४।३।४२ कौशेयं वस्त्र-
 म् तत्र भवः ४।३।५३ स्त्रौघः औत्सः राष्ट्रियः दिगादिभ्यां य-
 त् ४।३।५४ दिश्यम् वर्ग्यं शरीरावयवाच्च ४।३।५५ दंत्यम् क-
 ण्ठ्यम् अध्यात्मादेष्टुजिष्यते अध्यात्मे भवमाध्यात्मिकम्-
 अनुशति कादीनाञ्च ७।३।२० एषामुभयपदवृद्धिर्जिति
 णिति कितिच आधिदैविकम् आधिभौतिकम् ऐहलौकिक-
 म् आकृतिगणोयम् जिह्मामूलाद् गुलेच्छुः ४।३।६२ जिह्मा
 मूलीयम् अङ्गुलीयकम् वर्गान्ताच्च ४।३।६३ कवर्गीयम्-
 तन आगतः ४।३।७४ स्कन्धादागतः स्त्रौघः रगायस्थानेभ्यः
 ४।३।७५ शकुशालाया आगतः शौकूशालिकः विद्यायोनि-
 संबन्धेभ्योवुज् ४।३।७७ औपाध्यायकः पैतामहकः हेतु-
 मनुष्येभ्योऽन्यतरस्यांरूप्यः ४।२।८१ समादागतं समरूप्यम्
 पक्षेगहादित्वाच्छुः समीयम् देवदत्तरूप्यम् दैवदत्तम् मयट्-
 च ४।३।८२ सममयम् देवदत्तमयम् प्रभवति ४।३।८ हिम-
 वतः प्रभवति हैमवती गङ्गा तद्गच्छति पथि दूतयोः ४।
 ३।८५ स्कन्धं सङ्गच्छति स्त्रौघः पन्थादूतोवा अभिनिष्क्रा-
 मति द्वारम् ४।३।८६ स्त्रुघ्नमभिगच्छति स्त्रौघम् कान्यकुब्-
 जद्वारम् अधिकृत्य कृतेग्रन्थे ४।३।८७ शारीरकमधिकृत्य
 कृतोग्रन्थः शारीरकीयः सोस्यनिवासः ४।३।८९ स्त्रुघ्नोनि-
 वासोऽस्य स्त्रौघः तेन प्रोक्तम् ४।३।९१ पाणिनिना प्रोक्तं पाणि-
 नीयम् तस्येदम् ४।३।९२ उपगौरिदम् औपगवम् इति शौषि-
 काः तस्य विकारः ४।३।९३ अश्मनो विकारे टिलोपः अ-
 श्मनो विकारः आश्मः भास्मनः मार्तिकः अवयवेच प्राण्यो-
 षधिवृक्षेभ्यः ४।३।९३५ चाद्विकारे मयूरस्यावयवो विका-
 रो वामायूरः मौर्व काण्डम् भस्मवा पेप्यलम् मयड्वै तयो-

भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः ४।३।१४३ प्रकृतिमात्राचार्य
 द्वास्यान् विकारावयवयोः अश्ममयम् आश्मम् अभक्ष्ये
 त्यादिकिम् मौहः सूपः कार्पासमाच्छादनम् नित्यं वृद्ध शरा-
 दिभ्यः ४।३।१४४ आम्रमयम् गोश्चपुरीषे ४।३।१६० गो-
 मयम् गोपयसोर्यन् ४।३।१६१ गल्यम् पयस्यम् इति प्रा-
 ग्दी व्यतीयाः प्राग्बहनेष्टक ४।४।१ तद्वहतीत्यनः प्राक्ठग
 धि क्रियते तेन दीव्यति रवनति जयति जितम् ४।४।२ अस्मै-
 दीव्यती रवनति जयति जितं वा आक्षिकः संस्कृतम् ४।४।३
 दध्ना संस्कृतम् दाधिकम् मारिचिकम् तरति ४।४।५ उडुपेन
 तरति औडुपिकः चरति ४।४।८ हस्तिनाचरति हास्तिकः द-
 ध्नाचरति दाधिकः संसृष्टे ४।४।२२ दध्ना संसृष्टं दाधिकम् उ-
 ञ्छति ४।४।३२ बदराण्युञ्छति बादरिकः रक्षति ४।४।३३
 समाजं रक्षति सामाजिकः शब्दददुरं करोति ३।४।३४ शब्द-
 करोति शाब्दिकः ददुरं करोति दादुरिकः धर्मचरति ४।४।४१
 धार्मिकः अधर्माच्चेति वक्तव्यम् आधर्मिकः शिल्पम् ४।४।
 ५५ मृदंगवादनं शिल्पमस्य मार्दङ्गिकः प्रहरणम् ४।४।५७
 असिः प्रहरणमस्य आसिकः धानुष्कः शीलम् ४।४।६१ अप-
 पूषभक्षणं शीलमस्य आपूपिकः निकटे वसति ४।४।७३-
 नैकटिको भिक्षुकः इति ठगधिकारः प्राग्घिताद्यन् ४।४।७५
 तस्मै हितमित्यनः प्राग्यदधि क्रियते तद्वहति रथयुग प्रास
 डुगम् ४।४।७६ रथं वहति रथ्यः युग्यः प्रासडुग्यः धुरो यदुको
 ४।४।७७ धुर्यः धौरेयः नौवयो धर्मविषमूलमूलसीता तु
 लाभ्यस्तार्थं तुल्यं प्राप्य वध्यानाम्य समसमितं संमितेषु ४
 १४।९१ नावानार्थम् नाव्यम् जलम् वयसा तुल्यो वयस्यः -
 धर्मेण प्राप्य धर्म्यम् विषेण वध्यः विष्यः मूलेन आना-
 म्यम् मूल्यम् मूलेन समो मूल्यः सीतया समितम् सीत्यम्

क्षेत्रम् तुलयासंमितं तुल्यम् तत्र साधुः ४।४।९२ साम-
 स साधुः सामन्यः कर्मण्यः शरण्यः सभायायः ४।४।१०५
 सभ्यः इति यतो विधिः प्राकृतीनाच्छुः ५।१।१ तेन क्रीतु-
 मित्यतः प्राकृच्छोधिक्रियते उगवादिभ्यो यत् ५।१।२ उवर्णो-
 न्ताद्वादिभ्यश्च यत् छस्यापवादः शङ्क्यं दारुगल्यं ना-
 भिनभञ्च नभ्योक्षः नभ्यमञ्जनम् तेस्मै हितम् ५।१।५
 वत्सेभ्यो हिनो वत्सी योगोधुक् शरीरावयवाद्यत् ५।१।६ द-
 न्त्यम् कण्ड्यम् नस्यम् आत्मन् विश्वजन भोगोत्तर पदात्-
 रवः ५।१।९ आत्मा ध्वानौखे ६।४।१६ एतौखे प्रकृत्यास्तः
 आत्मनेहितम् आत्मनीनम् विश्वजननीनम् मातृभोगीणः
 छयतोः पूर्णो विधिः प्राग्वतेष्टुञ् ५।१।१८ तेन तुल्यमित्य-
 तः प्राकृच्छधिक्रियते तेन क्रीतम् ५।१।१३० सप्तत्या क्री-
 तं सामनिकम् प्रास्थिकम् तस्येश्वरः ५।१।४२ सर्वभूमिपृ-
 थिवीभ्यामणजौस्तः अनुशानिकादीनाञ्च ७।३।२० स-
 र्वभूमेरीश्वरः सार्वभोमः पार्थिवः पंक्तिविंशतित्रिंशच्च-
 त्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टि सप्तत्यशीति नवति शतम् ५।१।
 ५९ एते रूटिशब्दानिपाल्यन्ते तदर्हति ५।१।६३ श्वेत छत्रमर्ह-
 ति श्वेत छत्रिकः दंडादिभ्यो यत् ५।१।६६ एभ्यो यत् दंडमर्ह-
 ति दंड्यः अर्घ्यः वध्यः तेन निर्वृत्तम् आह्निकम् इति ठञो-
 विधिः तेन तुल्यं क्रियाचेद्वनिः ५।१।११५ ब्राह्मणेन तुल्यं ब्रा-
 ह्मणवत् अधीने क्रियाचेत्किम् गुणतुल्ये माभूत् पुत्रेण तु-
 ल्यस्थूलः तत्र तस्यैव ५।१।११६ मथुरायामिव मथुरावत्
 सुष्टोप्राकारः चैत्रस्यैव चैत्र वनौत्रेयस्य गावः तस्य भावरत्न-
 तलो ५।१।११९ प्रकृतिजन्यबोधे प्रकारोभावः गोर्भावः-
 गोत्वम् त्वान्तं क्लीबम् आचत्वात् ५।१।१२० ब्रह्मणस्त्वद्वत्य-
 तः प्राकृतत्वावधिक्रियते अपवादैः सह समावेशार्थमि

दं चकारो नञ्स्त्वञ्भ्यामपि समावेशार्थः स्त्रियः भावः -
 स्त्रेणम् स्त्रीत्वम् स्त्रीता पौंस्त्वम् पुंस्त्वम् पुंस्ता पृथिव्या-
 दिभ्यश्मनिज्या ५।१।११२ वाचचन मणादि समावेशार्थं र-
 ऋतो हला देर्लघोः ६।४।५१ इष्टे मेयस्स परतः ६।४।१५५
 लोपइष्टे मेयस्स पृथुमृदु भृशकृश दृढपरिवृदा नामेवरत्व-
 म् पृथोभावः प्रथिमा पार्थवम् मृदिमा मार्दवम् वर्णीदृदा-
 दिभ्यः ष्वञ्च ५।१।१२३ चादि मनिच् शौक्यम् शक्किमा-
 दादर्थम् दृदिमा गुणवचन ब्राह्मणादिभ्यः कर्मणिच् ५।१।१२४
 चाद्भावे जडस्य भावः कर्मवाजाड्यम् ब्राह्मण्यम् आकृतिग-
 णोचम् सरल्युर्यः ५।१।२६ सरल्यम् कपित्तात्योर्दक् ५।१।१२७
 कापेयम् ज्ञानेयम् पत्यंत पुरोहिता दिभ्योचक् ५।१।१२८
 सैनापत्यम् पौरोहित्यम् इति नञ् स्तञ्जोरधिकारः धान्यानां
 भवनेक्षेत्रे खञ् ५।२।१ मुद्गानां भवनंक्षेत्रं मौद्गानम् व्रीहि-
 शाल्योर्दक् ५।२।२ व्रीहेयम् शालेयम् हैयङ् वीनं संज्ञायां
 ५।२।२३ त्द्योगोदोहशब्दस्य हियङ् रादेशः विकारार्थे स्व-
 ञ् निपात्यते दुत्त्यत इति दोहः क्षीरं त्द्योगोदोहस्य विकारः
 हैयंगवीनं नवनीतं तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच् ५।२।३६
 तारकाः संजाता अस्य तारकितं नभः पंडितः आकृतिगणोय-
 म् प्रमाणोद्वयसज्जदध्वञ्मात्रचः ५।२।३७ ऊरू प्रमाणम-
 स्य ऊरूद्वयसम् ऊरुदध्वम् ऊरुमात्रम् यत्तदेतेभ्यः परिणामे-
 वतुप् ५।२।३९ यत्परिमाणमस्य यावान् तावान् एतावान्-
 संख्याया अवयवेतयप् ५।२।४२ पञ्च अवयवा अस्य-
 पञ्च तयम् द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा ५।३।४३ द्वयम् द्वित-
 यम् त्रयम् त्रितयम् उभादुदात्तो नित्यम् ५।२।४४ उभयम्
 तस्य पूरणोडङ् ५।२।४८ एकादशानां पूरणः एकादशः ना-
 न्तादसंख्यादेर्मङ् ५।२।४९ महागमः पञ्चानां पूरणः प

अचमः नान्तात्किम् ति विंशतेर्दिति ६।४।१४२ विंशतेर्भस्य-
 ति शब्दस्य लोपोऽिति परे विंशः असंख्यादेः किम् एकादश-
 षट्कति कतिपयचतुरांशुक ५।२।५१ इति षण्णां पूरणः ष-
 ष्टः कतिथः कतिपयशब्दस्य अनएव डट् कतिपयथः चतुर्थः
 द्वे स्तीयः ५।२।५४ इटोपवादः द्वयोः पूरणः द्वितीयः त्रैः संप्र-
 सारणं च ५।२।५५ तृतीयः श्रोत्रियंश्छन्दोधीने ५।२।८४ -
 श्रोत्रियः वेत्यनुवृत्तेः छन्दसः पूर्वादिनिः ५।२।८६ पूर्वज्ञान-
 मनेन पूर्वी सपूर्वाच्च ५।२।८७ कृतपूर्वी इष्टादिभ्यश्च ५।२।८८
 इष्टमनेन इष्टी अधीती तदस्यास्यस्मिन्निति मनुप् ५।२।९४
 गावोऽस्यास्मिन्सन्ति वागोमान् तसौमत्वर्थे १।४।१९ तान्तसा-
 न्नोभसंज्ञोऽस्तौमत्वर्थे प्रत्यये संप्रसारणम् विदुष्यान् गुण-
 वचनेभ्यो मनुपोलुगिष्टः शक्नोऽगुणो स्यास्तीति शक्नुः परः
 कृष्णः प्राणिरथा दातो लजन्यतरस्याम् ५।२।९६ चूडालः
 चूडावान् प्राणिस्थात्किम् शिरवावान् दीपः प्राण्यंगादेव ने-
 हमेधावान् लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः ५।२।
 १०० लोमादिभ्यः शः लोमशः लोमवान् पामादिभ्यो नः पा-
 मनः अङ्गनालक्ष्याणे अङ्गना लक्ष्म्या अच्च लक्ष्मणः पिच्छा-
 दिभ्य इलच् पिच्छिलः पिच्छवान् दन्तउन्नतउरच् ५।२।१०६
 उन्नतादन्ता अस्यदन्तुरः केशाद्वोऽन्यतरस्याम् ५।२।१०९-
 केशवः केशवान् अन्येभ्योऽपि दृश्यंते षणिवः अर्धसो लो-
 पश्च अर्णवः अतइनिठनौ ५।२।११५ दण्डी दण्डकः ब्रीह्या-
 दिभ्यश्च ५।२।११६ ब्रीही ब्रीहिकः अस्माया मेधास्त्रजो वि-
 निः ५।२।१२१ यशस्वी यशस्वान् मायावी मेधावी स्त्रग्वी वा-
 चो ग्मिनिः ५।२।१२४ वाग्मी अर्शश्चादिभ्योऽच् ५।२।१२७
 अर्शसः आकृतिगणोऽयम् इति मत्वर्थ्याः प्राग्दिशो वि-
 भक्तिः ५।३।१ दिक् शब्देभ्य इत्यनः प्राग्वक्ष्यमाणाः प्रत्य-

या विभक्तिसंज्ञाः स्युः अथस्वार्थिकाः किं सर्वनाम बहुभ्यो
 ऽ ह्यादिभ्यः ५।३।२ किमः सर्वनाम्नो बहुशब्दाच्चेति प्राग्दि-
 शोधिभिर्यन्ते पञ्चम्यास्तसिल् ५।३।७ पञ्चम्यन्तेभ्यः कि-
 मादिभ्यस्तसिल् वास्यात् कुतिहोः ७।२।१०४ किमः कुस्ता
 दौहादौच विभक्तौ कुतः कस्मात् इदमइश् ५।३।३ प्राग्दि-
 शीये इतः अन् ५।३।५ एतदः प्राग्दिशीये अनेकाल्त्वात्
 सर्वादेशः अतः अमुतः यतः नतः बहुतः ह्यादेस्त ह्याभ्या-
 म् पर्यभिभ्याञ्च ५।३।९ तसिल् परितः सर्वत इत्यर्थः अभि-
 तः उभयत इत्यर्थः सप्तम्यास्त्रल् ५।३।१० कुत्रयत्र बहुत्र-
 इदमोहः ५।३।११ त्रलोपवादः इह किमोत् ५।१।१२ वास्या-
 त् क्कानि ७।२।१०५ किमः क् कुत्र इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते ५।
 ३।१४ पञ्चमी सममी तरविभक्त्यन्तादपि तसिलादयो दृ-
 श्यन्ते रुशिग्रहणाद्भवदादियोग एव सभवान् ततोभवान्-
 ततोभवन्तं तत्र भवन्तम् एवं दीर्घाद्युः देवानां प्रियः आयु-
 ष्मान् सर्वैकान्यकिं यत्तदः कालेदा ५।३।१५ सप्तम्यन्तेभ्यः
 कालार्थे दास्यात् सर्वस्य सोन्यतरस्यांदि ५।३।१६ दादौ
 प्राग्दिशीये सर्वस्य सोवा सर्वस्मिन् काले सदा सर्वदा अ-
 न्यदा कदा यदा तदा काले किम् सर्वत्र देशे इदमोर्हिल् ५।
 ३।३६ सप्तम्यन्तात् एतेतौरथोः ५।३।४ इदम् एतइन् ए-
 तौस्तो रेफादौथकारादौच प्राग्दिशीयेपरे अस्मिन् काले
 एतर्हि काले किम् इहदेशे अनद्यतने र्हिलन्यतरस्याम् ५।
 ३।२१ कर्हि कदायर्हि यदा तर्हि तदा एतदः ५।३।५ एतइ-
 त् एतौस्तो रेफादौथकारादौच प्राग्दिशीये एतस्मिन् काले एतर्हि
 प्रकारवचने थाल् ५।३।२३ प्रकारवृत्तिभ्यः किमादिभ्यस्थाल्
 तेन प्रकारेण तथा इदमस्थमुः ५।३।२४ थालोपवादः ए-
 तदोपि वाच्यः अनेन एतेन प्रकारेण वा इत्थम् किमश्च ५।

३।२५ केन प्रकारेण कथम् इति प्राग्निशीयाः अतिशय-
 ने तमविष्टनो ५।३।५५ अतिशयविशिष्टार्थं वृत्तेः स्वार्थ-
 एतौस्तः अयमेषामतिशयेनादयः आदयतमः लघुतमो-
 लघिष्ठः तिङ्श्च ५।३।५६ तिङ्न्तादतिशये द्योत्येतमप्-
 स्यात् तरसमपोद्यः १।१।२२ किमेतिङ् व्ययप्तादाभ्यद्रव्य
 प्रकर्षे ५।४।११ किमएदन्तादाम् स्यात् ननुद्रव्य प्रकर्षे कि-
 न्तमाम् पचतितमाम् उच्चैस्तमाम् द्रव्य प्रकर्षेतु उच्चैस्तम-
 स्तरुः द्विवचनविभज्योपपदे तरबीयसूनौ ५।३।५७-
 द्वयोरेकस्यातिशये विभक्त्येचोपपदे सप्तिङ्न्तादेतौस्तः
 पूर्वयोरपवादः अयमनयोरतिशयेन लघुः लघुतरः ल-
 घीयान् उदीच्याः प्राच्येभ्यः पटुतराः पटीयांसः प्रशस्य-
 स्यश्च ५।३।६० इष्टेमेयसोः परतः प्रकृत्यैकाच् ६।४।६३
 इष्टादावेकाच् प्रकृत्यास्यात् श्रेष्ठः श्रेष्ठान्ज्यच्च ५।२।६१
 प्रशस्यस्यज्यादेशः इष्टेमेयसोः ज्येष्ठः ज्यादादीयसः ६।
 ४।१६० आदेः परस्यज्यायान् बहोर्लोपो भूच्च बहोः ६।४
 १९५ बहोः परयोरिमेयसोर्लोपः स्यात् बहोश्च भूरादे-
 शः भूमा इष्टस्ययित्च ६।४।१५९ बहोः परस्य इष्टस्यलो-
 षः स्याद्यिडागमश्च भूयिष्ठः विन्नातो लुक् ५।३।६५ इष्टेमे-
 यसोः अतिशयेनस्त्रग्वी स्त्रजिष्ठः स्त्रजीयान् अतिशयेन-
 त्वग्वान् त्वचिष्ठः त्वचीयान् इषदसमासौ कल्पन्नेत्यदेशी-
 यरः ५।३।६७ ईषदूनोविहान् विहृत्कल्पः विहृद्देश्यः विहृ-
 द्देशीयः पचतिकल्पम् विभाषासूपो बहुच् पुरस्तात् ५।३।
 ६८ ईषदूनः पटुः बहुपटुः पटुकल्पः रूपः किम् यजनिक-
 ल्यम् प्रागिवाल्कः ५।३।७० इवेप्रति कृतावित्यतः प्राक्का-
 धिकारः अव्ययसर्वनाम्ना मकच् प्राकृतेः ५।३।७१ काप-
 वादः अज्ञाने ५।३।७३ कस्यायमश्वोऽश्वकः उच्चकैः नीच-

कैः सर्वकैः कुत्सिते ५।३।७४ कुत्सितोऽश्वोऽश्वकः किंय
 क्षदोनिधारिणे ह्यो रेकस्य इतरच् ५।३।९२ अनयोः कत
 रो वैष्णावः यतरः ततरः वाबहूनां जातिपरिप्रश्नेडतमच्
 ५।३।९३ जातिपरिप्रश्नरतिप्रत्यारव्यान् माकरे कतमोभ
 वतां कटः यतमः ततमः वाग्रहणमकजर्थम् यकः सकः इ-
 ति प्रागिवीयाः इवेप्रतिकृतौ ५।३।९६ कन्स्यात् अश्वइव
 प्रतिकृतः अश्वकः सर्वप्रातिपदिकेभ्यः स्वार्थेकन् अश्व-
 कः तत्प्रकृतवचनेमयट् ५।४।२९ प्राचुर्येण प्रस्तुतं प्रकृत-
 न्तस्य वचनं प्रतिपादनं भावे अधिकरणे वात्पुट् आद्ये प्रकृ-
 तमन्तमन्तमयम् अपूपमयम् द्वितीयेतु अन्तमयो यज्ञः अ-
 पूपमयं पर्व प्रज्ञादिभ्यश्च ५।४।३० अणस्यात् प्रज्ञएव प्रा-
 ज्ञः दैवतः बहुल्यार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम् ५।४।४२
 बहूनिददाति बहुशः अल्पशः आद्यादिभ्यस्तसेरुपसंख्या
 नम् आदौ आदितः मध्यतः अन्ततः पार्श्वतः आकृतिगणो-
 यम् स्वरेण स्वरतः वर्णतः कृत्वस्तिर्योगे संपद्य कर्तरि च्विः
 ५।४।५० अभूततद्भावइति वक्तव्यम् विकारात्मनां प्राप्नुवत्यां
 प्रकृतौ वर्तमानाद्विकारशब्दात् स्वार्थे च्विर्वास्यात्करोत्या-
 दिभिर्योगे अस्य च्वौ ७।४।३२ अवर्णस्य ईत्स्याच्चौ अकृ-
 ष्णाः कृष्णाः संपद्यते तं करोतीति कृष्णीकरोति ब्रह्मीभवति
 गङ्गीस्यात् अव्ययस्य च्वावीत्वं नेनिवाच्यम् दोषाभूत म-
 हः दिवाभूतारान्निःविभाषासातिकात्स्न्ये ५।४।५२ च्विगि-
 षथे सानिवास्यात्साकल्ये सात्त्वदाद्योः ८।३।१११ सस्य वत्वं
 नदधिसिञ्चति कृत्स्नं शास्त्रमग्निः संपद्यते अग्निसाद्भवति
 च्वौच ७।४।२६ दीर्घः स्यात् अग्नीभवति अव्यक्तानुकरणात्
 ह्यजवरार्धाद्वितीयाच् ५।४।५७ ह्यजवरं न्यूनं न तु ततो-
 न्यूनं अनेकाजितिया वन्तादशमर्धं यस्य तस्मात् डान्स्या-

त् कृष्व स्तिभिर्योगेडाचिबहुलं हेभवतः इतिडाचि निवक्षि
 तेद्विलम् नित्यमाप्तेडितेडाचीति वक्तव्यम् डाच् परंयदाप्ते
 डितं तस्मिन् परेपूर्वपरयोर्वर्णयोः परस्वरं स्यात् इतितकार
 पकारयोः पकारः पटपटा करोति अन्यक्तानु करणात् किम्-
 दृषत्करोति द्व्यजवराधात्किम् श्रत्करोति अवरोति किम् खरत्
 खररा करोति अनितौ किम् परितिकरोति इतितद्धिताः अथ-
 स्त्रीप्रत्ययाः अजाद्यतष्टाप् ४।१।४ अजादी नाम करान्तस्य
 चवाच्यं यत् स्त्रीत्वं तत्रद्योत्ये टाप् स्यात् अजा एडका अश्वा
 चटका मूषिका बाला वत्सा हेटा मन्दा विलाता मेधा इत्या-
 दि गङ्गा सर्वा उगितश्च ४।१।६ उगिदन्तात्यातिपदिकान्
 डीप् भवन्ती पचन्ती दिद्वाणञ् द्वयसच् रघ्नञ्मात्रच् तयप्
 ठक्ठञ् कञ् छरपः ४।१।१५ अनुपसर्जनं यदि दादिनद-
 न्तम् यददन्तम् ततः स्त्रियां डीप् कुरुचरी नदत् नदीदेवद् दे-
 वी सौपर्णेयी ऐन्द्री औत्सी ऊरुद्वयसी ऊरुद्वी ऊरुमात्री प-
 ज्चतयी आक्षिकी प्रास्थिकी लावणिकी घाटशी इलरी न-
 अस्त्रजीक कूरुयुं स्तरुणतलु नानामुपसंख्यानम् स्त्रेणी यो
 स्त्री शक्ति की आदयङ् करणी तरुणी तलुनी यजश्च ४।१।
 १६ यजन्तात् डीप् अकारलोपेरुते हलस्तद्धितस्य ६।४।
 १०५ हलः परस्य तद्धितय कारस्य लोपईति परे गागी प्राचां
 ष्फन्त द्वितः ४।१।१७ यजन्तात् ष्योवास्यात् सचतद्धितः वि-
 द्वौरादिभ्यश्च ४।१।४१ डीप्स्यात् गार्गी यणी नर्तकी गौरी
 अनडुही अनडुवाही आकृतिगणो यम् वयसिप्रथमे ४।१।
 १२० प्रथमवयोवाचि नोदन्तात् डीप् कुमारी द्विगोः ४।१।
 २१ अदन्ताद्विगो डीप्त्रिलोकी अजादिस्त्रान्निफलाव्य-
 नीका वर्णादनुदात्तात्तौपधात्तो नः ४।१।३९ वर्णवाचीयो-
 ऽनुदात्तान्तस्तौपधस्तदन्तादनुपसर्जनाद्वा डीप् तकार-

स्थनश्च एता एनी रोहिता रोहिणी वेतो गुणवचनात् ४।१
 १४४ उदन्ताहुणवानि नोवाडीषु मृद्वी मृदुः बह्वादिभ्यश्च-
 ४।१।४५ वाडीषु बह्वीबहुः कृदिकारादन्तिनः रात्रिः ग-
 न्नी सूर्यतोक्ति नर्थादित्येके शकटिः पुंयोगादारव्यायाम् ४।
 १।४८ यापुमारव्यापुंयोगात् स्त्रियां वर्तने ततोडीप् गोप-
 स्य स्त्री गोपी पालकान्ताच्च गोपालिका अश्वपालिका प्र-
 त्ययस्थात् कात्पूर्वस्यात् इदाप्यस्यः ७।३।४४ प्रत्ययस्था
 कात्पूर्वस्याकारस्येकारः स्यात् आपिस आप्स्यः परोन
 चेत् सर्विका कारिका अतः किम् नौका प्रत्ययस्थात् किम्
 शक्नोतीति शका अस्यः किम् बहुपरिव्राजकानगरी सूर्या
 देवतायांचाप सूर्यस्य स्त्री देवता सूर्या देवतायां किम् सूर्या
 गस्त्ययोश्छेचङ् योज्जयलोपः सूरी कुन्ती इन्द्र वरुणा भ-
 वशर्व रुद्रमृद हिमारेण्य यव यवन मातुलाचार्याणामातुक्
 ४।१। ४९ डीप् च इन्द्रस्य स्त्री इन्द्राणी वरुणानी भवानी श-
 र्वाणी रुद्राणी मृदानी हिमारेण्य योर्महत्वे महद्भिम् हिमानी
 महदरेण्यं अरेण्यानी यवाद्योषे दुष्टो यवोयवानी यवना-
 द्विष्याम् यवनानां लिपिर्यवनानी मातुलोपाध्याययोरा-
 नुग्वा मातुलानी मातुली उपाध्यायानी उपाध्यायी आचा-
 र्यादिण लज्ज आचार्यानी अर्यक्षत्रियाभ्यां वास्वार्थे अ-
 र्याणां अर्या क्षत्रियाणी क्षत्रिया क्रीतात्करणपूर्वात् ४।
 १।५० डीषु वस्त्र क्रीती वृत्तिन् धनक्रीता स्वाङ्गाञ्चोपस-
 र्जनादसंयोगोपधात् ४।१।५४ असंयोगोपधमुपसर्जनं य-
 त् स्वाङ्गं तदन्तान्डीषु वा केशानतिक्रान्ता अतिकेशी अति
 केशा चन्द्रमुरवी चन्द्रमुरवा असंयोगोपधात् किम् सगुल्फा
 उपसर्जनात् किम् सशिरवा नक्रोडादिबह्वचः ४।१।५६ क्रो-
 डादेर्बह्वचश्च स्वाङ्गान्डीषु कल्याण क्रोडा आकृतिगणो

यम् नरवसुरवात्संज्ञायाम् ४।१।५८ नङीष् पूर्वपदात्संज्ञा
यामगः ८।४।३ पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्य नस्यणः स्यात्
संज्ञायाम् नतुगकारव्यवधानेशूर्पणखा गौरमुरवा संज्ञा-
यां किम् तावमुखी कन्या जातेरस्त्री विषयादयोपधात् ४।
१।६३ जातिवाचि यन्नचस्त्रियां नियतमयो पधंतनोङीष्
तटी वृषली कटीहृत्ची जातेः किम् मुण्डा अस्त्री विषया
क्लिम् बलाका अयोपधाक्लिम् क्षत्रियायोपध प्रतिषेधे-
गवय हयमुक यमत्स्य मनुष्याणा मप्रतिषेधः गवयी हयी-
मुकयी हलस्तद्धितस्येति यलोपः मानुषी मत्स्यस्यङ्. यांय
लोपः मत्सी इतो मनुष्यजातेः ४।१।६५ ङीष् दाक्षी ऊङु-
तः ४।१।६६ उदन्तादयोपधानामनुष्यवाचिनः स्त्रियामूङ्
कुरुः अयोपधाक्लिम् अध्वर्यु ब्राह्मणी पङ्. गोश्च पङ्. गू-
श्च शरस्यो काराकार लोपश्च श्वश्रूः ऊरूत्तरपदादौ पम्य
४।१।६९ उपमानवाचि पूर्वपदमूरूत्तरपदं यत्प्रातिपदि-
कं तस्मादूङ्. करमोरूः संहिन शफलक्षण वामादेश्च ४
।१।७० अनौपम्यार्थं सूत्रम् संहितोरूः शफोरूः लक्ष-
णोरूः वामोरूः शार्ङ्. गरवाद्यङोङीन् ४।१।७३ शार्ङ्.
खादेर ओयो कारस्तदेन्ताच्च जातिवाचि नोङीन् शार्ङ्.
गखी वैदी ब्राह्मणी नृनरयो र्वद्धिश्च नारी यूनस्तिः ४।१।
७७ युवन् शब्दान् स्त्रियांतिः स्यात् युवतिः इति स्त्री प्र-
त्ययाः शास्त्रान्तरे प्रविष्टानां बाला नाञ्चोपकारिका
कृता चरदराजे न लघु सिद्धान्त कौमुदी ॥१॥ ॥ इति-
श्री वरदराज कृता लघु सिद्धांत कौमुदी समाप्ता ॥ ॥

हें पु० पुणें येथें नारो आपाजी गोडबोले यांचे वृत्तप्रसारक छा० छा०
ति पौष शु० ३ शके १८०७ तारीख ८ जानेवारी १८८६ इ. आ० १ टी.

दुर्मिल ग्रंथ

१८८४

१-५०

सरस्वतीमंडल

अथवा

महाराष्ट्र देशातील प्रामुख्या
जातींचे वर्णन

डॉ. गुंजगिर, एम.बी.

७०१३२

खालील पुस्तकें आमचे खा-
परवान्यांत विक्रीस तयार आहेत त्यां-
तून कांहींची यादी:-

पुस्तकाचें नांव-	कि०	र० पा०
मुहूर्त मार्तंड सटीक.....	१११	६-
मुहूर्त चिंतामणी सटीक.....	२	६-
संज्ञापती सटीक.....	१६	६-
.....	१	६-

७१०

६-

७१०

१ ६-

३ १-

१ ६-

१११ ६-

कमिशनारद्वल मिळेल.

— मोडवाले.